

□□□□□□

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

Vliv Evropské unie na Blízkém východě

(v kontextu ekonomicko-politické spolupráce a Unie pro Středomoří)

Bc. Zuzana Gajdáčková

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha 2009

Autorka práce: Bc. Zuzana Gajdáčková

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Příkryl

Rok obhajoby: **2009**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

GAJDÁČKOVÁ, Zuzana. *Vliv Evropské unie na Blízkém východě (v kontextu ekonomicko-politické spolupráce a Unie pro Středomoří)*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. s. 101. Vedoucí diplomové práce Mgr. Pavel Příkryl.

Anotace

Diplomová práce „Vliv Evropské unie na Blízkém východě“ zpracovává problematiku role a vlivu Evropské unie (EU) v regionu. Práce dokazuje, že Evropa, resp. EU měla a má trvalé zájmy na Blízkém východě a že její vliv v blízkovýchodním regionu od 90. let 20. století významně posiluje, a to i díky vznikající společné politice EU vůči tomuto regionu. Rostoucí vliv EU na Blízkém východě bude zkoumán prostřednictvím zahraniční politiky EU s akcentem na její ekonomické a politické, resp. bezpečnostní cíle. Práce vyzdvihuje mocensko-politické a civilizačně-kulturní vazby mezi regiony jako základ pro porozumění komplexnosti vlivu EU na region. Dále výzkum charakterizuje zahraniční politiku EU na Blízkém východě z hlediska vzniku a vývoje, aktérů, nástrojů a ekonomických a politických, resp. bezpečnostních cílů. Z hlediska ekonomických cílů se práce věnuje zejména energetickým vazbám se zaměřením na ropu a zemní plyn. Z hlediska politických, resp. bezpečnostních cílů, práce prokazuje, že EU na počátku 21. století zvýšila svou přítomnost na Blízkém východě, především prostřednictvím civilních misí v Palestině a Iráku. Vznik Unie pro Středomoří v roce 2008, která má za cíl

institucionalizovat již probíhající spolupráci mezi EU a středomořským prostorem, zdůrazňuje fakt, že snahy EU v regionu jsou zřetelnějšími a posilují vliv EU na Blízkém východě.

Annotation

Diploma thesis “the European Union’s influence on the Middle East” is focused on problems of the European Union and its role and influence in that region. From this thesis is evidence that Europe or the EU took and still take interest in the Middle East and that its influence on that region from 90’s of 20th century is getting bigger because of emergent common policy of EU in face of that region. EU increasing influence on the Middle East will be looked about EU foreign policy on the Middle East aimed at its economic and politic or security aims. This thesis is stressed at power-political and human-cultural structure among regions like the basis for understanding of complete influence the EU on that region. In next step the research characterizes foreign policy of the EU on the Middle East from the view of rise and development, actors, instruments and economic and politic or security aims. From the view of economic aims the thesis point out the energetic links focusing on oil and natural gas. From the view of politic or security aims the thesis approves that EU has increased its presence on the Middle East particularly by civil missions in Palestine and Iraq. The rise of Union for the Mediterranean in 2008 with the aim to institutionalize the running cooperation between the EU and Euro-Mediterranean area accentuates a fact that EU’s efforts are more visible and that the EU is increasing its influence on the Middle East.

Klíčová slova

EU, Blízký východ, zahraniční politika, Společná zahraniční a bezpečnostní politika, Euro-středomořské partnerství, Evropská politika sousedství, Unie pro Středomoří, vliv, role, mezinárodní aktér.

Keywords

EU, Middle East, foreign policy, Common Foreign and Security Policy, Euro-Mediterranean Partnership, European Neighbourhood Policy, Union for the Mediterranean, influence, role, international actor.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěna v Knihovně společenských věd T.G.Masaryka Univerzity Karlovy v Praze-Jinonicích a používána ke studijním účelům.

V Praze 22. června 2009

Gajdáčková

Zuzana

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu práce Mgr. Pavlu Přikrylovi a emeritnímu velvyslanci Ing. Iljovi Mazánkovi za cenné rady a kritické připomínky k diplomové práci.

Dále bych chtěla poděkovat svým rodičům za podporu a trpělivost během mého studia.

Obsah

Úvod.....
...11

1. Evropa a Blízký východ-strategické (ne)harmonické susedství..17

1. Definice a geografie Blízkého východu a EU.....17

1.1.1	Jak	definovat	Blízký
	východ?	18
1.2.1	Jak definovat		
	EU?	19
1.2	Historická dimenze vztahů – mocensko-politický zájem		
Evropy20	1.2.1	Osmanská	říše,
		kolonialismus.....	21
1.2.2	Mandátní	správa po první světové válce	
		22
1.2.3	Studená válka - rivalita mezi USA a EHS/ES o vliv na Blízkém východě.....		24
1.2.4	Období po Studené válce – globalizace, EU jako protiváha USA na Blízkém		východě
		27
1.3	Civilizačně-kulturní dimenze vztahů–diferenciace a respekt kultur		28
1.3.1	Dialog		kultur
		29
1.3.2	Střet		civilizací
		32
1.3.3	Partnerství		civilizací
		34
2.	Zahraniční politika EU na Blízkém východě		
		36

2.1 Obecná charakteristika zahraniční politiky EU se zaměřením na Blízký východ

.....37

2. Institucionalizovaný rámec zahraniční politiky EU na Blízkém východě a její nástroje

.....39

2.2.1 Evropská politická spolupráce

.....39

2.2.2 Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU

.....41

2.2.3 Euro-středomořské partnerství

.....42

2.2.4 Evropská politika sousedství

.....44

2.3 Aktéři zahraniční politiky EU se zaměřením na Blízký východ

.....45

2.3.1 Aktéři zahraniční politiky EU

.....46

2.3.2 Aktéři zahraniční politiky EU na Blízkém východě a jejich disperze

.....47

3. Cíle zahraniční politiky EU na Blízkém východě

.....50

1. Ekonomické vazby EU a Blízkého východu

.....51

3.1.1 Ropa – Partnerství pro evropskou energetickou bezpečnost

.....53

3.1.2 Zemní plyn - Nástroj pro ekonomické propojení mezi regiony

.....55

3.2. Bezpečnostní politika EU na Blízkém východě - nebezpečná periferie nebo blízký partner?56

3.2.1 Role EU v izraelsko-palestinském konfliktu58

3.2.1.1 Zřízení efektivní policejní správy - EUPOL COPPS59

3.2.1.2 Kontrola hraničního přechodu Rafah - EUBAM Rafah60

3.2.2 Role EU ve válce v Iráku.....61

3.2.2.1 Irácká rekonstrukce státu - EUJUST-LEX62

4. Unie pro Středomoří – Cesta k naplnění cílů?..... 64

4.1 Cesta ke vzniku projektu Unie pro Středomoří64

4.1.1 Jak definovat euro-středomořský prostor64

4.1.2 Od Evropské politické spolupráce k Euro-středomořskému partnerství 65

4.1.3 Od Euro-středomořského partnerství k Unii pro Středomoří67

4.2	Cíle a nástroje projektu Unie pro Středomoří	71
------------	---	-----------

4.3	Lesk a bída Unie pro Středomoří	73
------------	--	-----------

4.3.1	Pozitivní hodnocení Unie pro Středomoří	73
-------	---	----

4.3.2	Negativní hodnocení Unie pro Středomoří	74
-------	---	----

Závěr	75
--------------	-----------

Resumé	78
--------	----

Přílohy	80
---------	----

Použitá literatura	85
--------------------	----

Projekt diplomové práce	94
-------------------------	----

Seznam zkratk:

EU – Evropská unie

EP – Evropský parlament

EK – Evropská komise

EPS – Evropská politická spolupráce

ENP – Evropská politika sousedství

ENPI – Nástroje evropské politiky sousedství

ESP – Euro-středomořské partnerství

FEMIP - Evropsko-středomořské investiční zařízení

KBSE – Konference pro bezpečnost a spolupráci v Evropě

NATO – Severoatlantická aliance

OSN – Organizace spojených národů

Rada EU – Rada Evropské unie, Rada ministrů

USA – Spojené státy americké

Úvod

Vymezení tématu

Evropa a Blízký východ patří k významným světovým regionům. Oba regiony spolu geograficky sousedí a jsou po staletí ve vzájemné interakci. Evropa a Blízký východ jsou strategicky významné oblasti pro světovou ekonomiku a bezpečnost.

Tato diplomová práce zpracovává problematiku vlivu Evropské unie (EU) na Blízkém východě. Práce dokazuje, že Evropa, resp. EU měla a má trvalé zájmy na Blízkém východě a že její vliv v blízkovýchodním regionu od 90. let 20. století významně posiluje, a to i díky vznikající společné politice EU vůči tomuto regionu. Rostoucí vliv EU na Blízkém východě bude zkoumán prostřednictvím zahraniční politiky EU s akcentem na její ekonomické a politické cíle.

Práce tvrdí, že role EU jako globálního hráče a její zahraniční politika v regionu je výsledkem dlouhodobého a ve své podstatě logického procesu. Současná podoba blízkovýchodní zahraniční politiky EU je odkazem historických a kulturních vazeb mezi oběma regiony. Velká Británie a Francie, které dnes patří k významným členským státům EU, měly na Blízkém východě tradiční národní zájmy. Diplomová práce vyzdvihuje mocensko-politické a civilizačně-kulturní vazby mezi regiony jako základ pro porozumění komplexnosti vlivu EU na region.

Výzkum charakterizuje zahraniční politiku EU na Blízkém východě z hlediska jejího vzniku a vývoje, aktérů, kteří zahraniční politiku EU tvoří, nástrojů a ekonomických a politických cílů. Práce dokazuje, že od 90. let 20. století EU vytváří nástroje pro vedení zahraniční politiky na Blízkém východě. Zahraniční politika EU na Blízkém východě je utvářena již od 70. let 20. století, ale zcela nový impuls a charakter získala v až 90. letech koncipováním Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP) a dalších nástrojů. SZBP zřetelněji formuluje zahraničně-politické snahy EU na Blízkém východě. Vytvořením dalších nástrojů zahraniční politiky EU na Blízkém východě jako jsou Euro-středomořské partnerství (ESP) či Evropská politika sousedství (ENP) se EU stala relevantním mezinárodním aktérem vedle tradiční zahraniční politiky Spojených států amerických (USA) na Blízkém východě.

EU má silný ekonomický a politický potenciál v oblasti Blízkého východu. Jedná se nejen o tradiční obchodní vazby mezi regiony, ale i o politický vliv EU na konflikty na Blízkém východě. Z hlediska ekonomických cílů zahraniční politiky EU na Blízkém východě práce potvrzuje silnou ekonomickou provázanost mezi regiony se zaměřením na energetickou spolupráci, především na ropu a zemní plyn. Energetická bezpečnost EU a ekonomická spolupráce EU s Blízkým východem je příkladem silné ekonomické spolupráce mezi regiony. Z hlediska politických cílů práce prokazuje, že EU na počátku 21. století posílila svou roli na Blízkém východě a zviditelnila své aktivity, především prostřednictvím civilních misí v Palestině a Iráku.

EU tedy od 90. let posiluje svůj vliv na Blízkém východě a prohlubuje svou ekonomicko-politickou spolupráci s Blízkým východem. Nejaktuálnějším posunem v rámci spolupráce mezi těmito regiony je vytvoření ekonomicko-politické unie, tzv. Unie pro Středomoří v roce 2008, která má za cíl institucionalizovat již probíhající spolupráci mezi EU a středomořským prostorem. Práce prostřednictvím Unie pro Středomoří zdůrazňuje fakt, že snahy EU v regionu jsou zřetelnějšími a posilují vliv EU na Blízkém východě.

Výběr tématu a hlavní hypotézy

S ohledem na implicitní spojování zemí Blízkého východu s problematikou islamismu, jakož i zvýšením hrozeb terorismu po teroristických útocích v New Yorku 11. září 2001, se téma evropské bezpečnosti ve vztahu k tomuto regionu stalo prioritním cílem zahraniční politiky EU. Blízký východ je ve světové politice vnímán jako politicky nestabilní region s mnoha nedemokratickými režimy. Podle Bezpečnostní strategie EU z konce roku 2003 je Blízký východ označen za nestabilní a konfliktní region. Zahraniční politika EU na Blízkém východě má potenciál ovlivnit a posílit stabilitu, potažmo přispět k demokratizaci blízkovýchodního prostoru. K zájmům EU v regionu patří vytvoření stabilního prostředí na Blízkém východě a zvýšení bezpečnosti v Evropě. Prohloubená integrace mezi regiony posílí i energetickou bezpečnost EU a ekonomické vazby mezi regiony.

Prohloubení ekonomicko-politické spolupráce mezi regiony je způsob, jak vytvořit vzájemnou interdependenci mezi regiony a vytvořit mezi nimi partnerství založené na mnohostranné spolupráci. Především ekonomická spolupráce posílí vliv EU na Blízkém východě. EU tak získá recipročně nástroj pro politickou spolupráci s regionem, konkrétně pro posílení stability a demokratizace Blízkého východu. Cílem prohloubené ekonomicko-politické spolupráce bude posílení bezpečnosti v Evropě, potažmo ve světě. Obdobnou

strategii EU zaujala po ukončení Studené války k zemím střední a východní Evropy.

Ekonomické cíle zahraniční politiky EU na Blízkém východě prokazují vzájemnou interdependenci regionů. Politické cíle EU v regionu se snaží především o stabilizaci regionu. Nejnovější posun zahraniční politiky EU v oblasti je projekt Unie pro Středomoří, prostřednictvím kterého dochází k prohloubení ekonomické, politické, ale i kulturní spolupráce mezi regiony. Existuje naděje, že zmíněný projekt by mohl posílit vzrůstající vliv EU na Blízkém východě. Unie pro Středomoří může posloužit jako nástroj EU pro zvýraznění svého politického vlivu a role na Blízkém východě.

Cíle práce a formulace výzkumných otázek

Cílem práce je analyzovat vliv EU na Blízkém východě jako významného hráče. Práce vychází z předpokladu, že EU výrazně posiluje svůj vliv od 90. let 20. století prostřednictvím ekonomických a politických vazeb s regionem.

V obecné části práce bude předmětem zkoumání analýza mnohotvárnosti zahraniční politiky EU vůči Blízkému východu. Nejprve se zaměřím na vývoj vztahů mezi regiony z historické a kulturní perspektivy. Analýza historického a kulturního vývoje mezi regiony je nezbytná pro zdůraznění faktu, že ekonomicko-politická spolupráce mezi regiony nevznikla ve vakuu, ale že je výsledkem širšího dlouhodobého procesu. Další pozornost při zkoumání bude věnována charakteristice zahraniční politiky EU se zaměřením na Blízký východ. Konkrétně se bude práce věnovat samotnému vzniku zahraniční politiky EU vůči Blízkému východu a analýze jejich aktérů a nástrojů, kterými EU vůči regionu disponuje. Práce by měla odpovědět na otázku, zda existuje jednotná zahraniční politika EU vůči blízkovýchodnímu regionu. Pokud ano, jaká je její charakteristika? Kdo jsou jejími primárními aktéry a jaké má nástroje pro své fungování?

V praktické části se práce zaměří na konkrétní cíle zahraniční politiky EU na Blízkém východě, kterými jsou cíle ekonomické a politické, resp. bezpečnostní. Práce by měla odpovědět na otázky, zda prostřednictvím ekonomických a politických cílů EU na Blízkém východě posiluje svůj vliv v regionu, potažmo svou bezpečnost. Přispívá EU jejich prostřednictvím ke stabilitě v regionu? Dále se bude práce zabývat Uníí pro Středomoří, jež může být považována za příklad prohloubené spolupráce EU s Blízkým východem a plnění ekonomicko-politických cílů EU v regionu. EU prostřednictvím Unie pro Středomoří získala institucionální nástroj pro rozšíření svého vlivu v blízkovýchodním prostoru. Práce se zaměří na vývoj a charakteristiku tohoto ambiciózního projektu Unie pro Středomoří. Podrobněji se bude věnovat jeho vzniku, cílům, organizační struktuře a hlavní kritice. Výzkum bude hledat odpověď na otázku, nakolik může být projekt prospěšným pro ekonomicko-politickou spolupráci a zda přispívá k posílení vlivu EU na Blízkém východě.

Stav dosavadního výzkumu, zhodnocení literatury a její relevance pro vlastní práci

Role EU jako globálního aktéra v mezinárodních vztazích je předmětem četných výzkumů. Zahraniční politika EU je kvalitně a podrobně analyzována v české a zahraniční odborné literatuře. Zahraniční politika EU na Blízkém východě však není uceleně a přehledně zpracována v odborné literatuře. Odborná literatura se věnuje buď komplexně zahraniční politice EU, nebo nově zahraniční politice EU vůči Středomoří.

K práci existuje dostatek relevantních zdrojů. Práce čerpá především z dokumentů Evropských institucí a české i zahraniční odborné literatury zaměřené na EU. Převážně zahraniční zdroje pro práci byly pořízeny v Univerzitní knihovně politických věd v Bordeaux během studijního pobytu ve Francii v letech 2007 a 2008. Zdroje vychází i z praktického výzkumu provedeného formou elektronického dotazníku s emeritním velvyslancem a odborníkem na problematiku Blízkého východu Ing. Iljou Mazánkem.

Metoda

Jako prostředek byla použita rešeršně-kompilační metoda sběru a třídění informací a dat a obsahová analýza dokumentů. V praktické části práce bude použita kvalitativní metoda společenských věd jedinečná případová studie.

Cílem práce je prokázat hypotézu, že Evropa, resp. EU, v posledním období zvyšuje prostřednictvím nových institucionálních nástrojů svůj vliv v regionu Blízkého východu. Posilování vlivu, které je definováno dále, tvoří z pohledu této práce závislou proměnnou, na kterou působí nezávislé proměnné ve formě ekonomických a politických, resp. bezpečnostních zájmů zahraniční politiky EU v regionu, resp. vzniku a formy nových institucionálních a dalších iniciativ EU souvisejících s regionem. Závislá proměnná, a tedy posilování vlivu EU na Blízkém východě, by měla v závislosti na jednotlivých nezávislých proměnných obhájit či vyvrátit tezi, že EU posílila svůj vliv na Blízkém východě prostřednictvím nových institucionálních nástrojů a iniciativ.

Jako konkrétní případovou studii zkoumá tato práce Unii pro Středomoří, která se jeví jako nejméně pravděpodobný případ potvrzení hypotézy této práce, jelikož již od doby vzniku tzv. Euro-Středomořského partnerství prochází četnými kritikami a odmítavými postoji. Unie pro středomoří je poslední iniciativou blízkovýchodní zahraniční politiky EU a je institucionálním nástrojem, kterým by EU mohla prohloubit vazby s Blízkým východem, resp. se středomořskými státy, zviditelnit se a posílit sebe jako mezinárodního aktéra v regionu.

Struktura práce

Práci je rozdělena do čtyř kapitol, které se věnují hlavní tezi vlivu EU na Blízkém východě a jeho posilující tendenci v různých aspektech. První dvě kapitoly se budou věnovat obecnému uchopení vazeb mezi regiony a institucionálnímu vymezení zahraniční politiky EU vůči Blízkému východu.

Druhé dvě kapitoly se budou zabývat konkrétními cíli zahraniční politiky EU v regionu s akcentem na Unii pro Středomoří.

Úvodní kapitola textu se věnuje obecnému představení vztahů EU a Blízkého východu v historické a kulturní dimenzi. Regiony mezi sebou v různých etapách stavěly historické mosty, které byly doprovázeny kulturními překážkami. Hlavním cílem první kapitoly bude nastínit kontinuitu vztahů mezi oběma regiony a zdůraznit skutečnost, že současná podoba ekonomických a politických zájmů EU je do jisté míry navázáním na historicko-kulturní vazby z minulosti.

Druhá kapitola se zaměří na zahraniční politiku EU vůči Blízkému východu. Těžištěm zájmu budou její aktéři a nástroje, kterými EU vede zahraniční politiku na Blízkém východě. Cílem kapitoly je analyzovat systém jejího fungování a dát tak tezi o vlivu EU na Blízkém východě institucionální relevanci.

Další kapitola se bude podrobněji zabývat ekonomickými a politickými cíli zahraniční politiky EU. Nejprve se zaměří na ekonomické vazby EU na Blízkém východě, především na ropu a energetické bohatství. Dále se pak zaměří na bezpečnostně-politické vazby, kde v centru mého zájmu budou stát izraelsko-palestinský konflikt a válka v Iráku. Ekonomicko-politická dimenze zahraniční politiky EU na Blízkém východě je hlavním argumentem pro analýzu provázanosti vztahů mezi regiony a relevanci, že EU má na Blízkém východě své ekonomicko-politické zájmy a disponuje patřičným vlivem jako mezinárodní aktér.

Poslední čtvrtá kapitola se bude zabývat projektem Unie pro Středomoří, který je příkladem prohloubení vazeb mezi oběma regiony a možných naplněných cílů zahraniční politiky EU na Blízkém východě.

1. Evropa a Blízký východ - strategické (ne)harmonické sousedství

Vztahy mezi Evropou a Blízkým východem probíhají kontinuálně již po celá staletí. Role Evropy na Blízkém východě se měnila v různých časových obdobích. Vzájemná interakce mezi regiony prohloubila provázanost vazeb mezi regiony. Regiony mezi sebou kontinuálně soupeřily a spolupracovaly.

Základní charakter vztahů mezi regiony lze zobecnit do dvou základních rovin. První rovinou je rovina mocensko-politická, která zahrnuje různá časová období, kdy Evropa jako starý kontinent uplatňovala na Blízkém východě své mocensko-politické zájmy. Druhou rovinou je pak rovina civilizačně-kulturní, kterou pokládám za nezbytnou pro představení provázanosti a vzájemné interakce vazeb mezi regiony již po staletí a zdůraznění základního odlišení mezi regiony, kterým je náboženství.

Obě roviny jsou nezbytné pro prokreslení mnohotvárnosti vztahů mezi oběma regiony. Obě kultury stojí vedle sebe v rovnocenném postavení. Současná podoba ekonomicko-politické integrace mezi EU a Blízkým východem ve formě Euro-středomořského partnerství a Unie pro Středomoří je

navázáním na strategické sousedství obou regionů z minulosti. Francie jako hlavní bývalý kolonizátor a správce mandátů na Blízkém východě hledá v období globalizace novou formu partnerství, jak zachovat své mocensko-ekonomické zájmy na Blízkém východě. Její iniciativa Unie pro Středomoří tomu nasvědčuje. Civilizačně-kulturní dimenzi vztahů můžeme snadno nalézt v současnosti, jelikož náboženské otázky a kulturní nepochopení jsou předmětem sváru dnešní světové zahraniční politiky¹.

1. Definice a geografie Blízkého východu a EU

V odborné literatuře dochází k užívání pojmu Blízký východ, aniž by samotný termín přesně geograficky ohraničoval příslušný region. Stejně tomu tak je pro termín EU. Termíny Blízký východ a EU jsou v literatuře různě používány, a proto pro potřeby této práce je nezbytné jednotlivé termíny blíže definovat.

1.1.1 Jak definovat Blízký východ

Blízký východ geograficky zahrnuje tři kontinenty – Evropu, Asii a Afriku a nachází se v oblasti Arabského poloostrova a okolních států. Svou strategickou polohou propojuje Jihovýchodní Asii se Severní Afrikou. Blízký východ je z kulturního hlediska velice pozoruhodným regionem, jelikož je místem vzniku tří nejrozšířenějších světových náboženství – křesťanství, judaismu a islámu.

Termín Blízký východ je nutno blíže specifikovat, jelikož není pevně definičně vymezen. V cizojazyčné literatuře se uvádí různé pojmy pro

zachycení daného regionu. V angličtině se užívá termín *Near East* nebo *Middle East*, který se do češtiny překládá jako Blízký či Střední východ. Ve francouzštině se nejčastěji používá *Proche Orient* nebo *Moyen Orient*. Blízký či Střední východ² bývá v odborné literatuře i médiích často zaměňován. Tradiční Blízký východ v odborné anglofonní a frankofonní literatuře zahrnuje oblast Arabského poloostrova včetně Turecka a okolních států na rozhraní jihozápadní Asie a severovýchodní Afriky³. Střední východ pak označuje všechny tzv. blízkovýchodní státy včetně arabských států Severní Afriky, dále pak i Afgánistán a Pákistán. Americká administrativa bývalého prezidenta George W. Bushe zavedla další termín pro tento region *Greater Middle East*⁴, který zahrnuje nejen celou oblast Středního východu, ale nově i některé středoasijské země a Turecko.

Pro lepší orientaci v textu budu nadále používat nejčastěji používaný termín v českém prostředí, tj. Blízký východ, který zahrnuje tradiční Blízký východ, a tedy Libyi, Egypt, státy Arabského poloostrova Izrael, Palestinskou samosprávu, Jordánsko, Libanon, Sýrii, Saudskou Arábii, Jemen, Omán, Kuvajt, Spojené arabské emiráty, Katar, dále Turecko a arabské státy Severní Afriky Maroko, Tunisko a Alžírsko. Český termín Blízký východ vychází z frankofonního termínu *Proche Orient*.

2

² Následující definice byly použity z Britské příruční encyklopedie, Kolumbijské encyklopedie a Encyklopedie současného Blízkého východu a Severní Afriky.

3

³ Corm, Georges (2007) *Histoire du Moyen-Orient de l'Antiquité à nos jours*. Paris: La Découverte, s. 15-16.

4

⁴ Tento politický termín byl přijat na summitu G8 v roce 2004. V angličtině se pro termín používá i název *the New Middle East*, tedy Nový blízký východ. Haas, Richard N. (2006) *The New Middle East*. *Foreign Affairs*. November/December, <http://www.foreignaffairs.org/20061101faessay85601/richard-n-haass/the-new-middle-east.html>, staženo 8.5.2009 (spíše nestabilní)

Samotná etymologie termínu Blízký východ je označována za etnocentrickou, jelikož označuje daný region z určitého kulturního pohledu, tj. z pohledu evropského. Region blízký k Evropě. Samotný název východ pak není používán jen z geografického hlediska, že se region nachází na východ od Evropy, ale i z pohledu přírodního. Arabové označují Blízký Východ za *Mašrik*, což je ekvivalent k evropskému označení *Levanta*⁵ neboli země, kde vychází slunce. Toto označení je geograficky nepřesné, protože označuje historicky jen část Blízkého východu a v současné době nekoresponduje s hranicemi moderních států. Některé prameny uvádějí, že se termín Blízký východ používal již od poloviny 19. století v souvislosti s Britskou Indickou kanceláří⁶. Důkazně podloženo tento termín se začal používat kolem roku 1902, kdy byl termín Blízký Východ použit americkým námořníkem Alfredem Thayer Mahanem⁷. V jeho době Britové bojovali s Rusy o Centrální Asii a Suezský průplav. Odtud pochází označení *Middle East* jako místo uprostřed.

1.1.2 Jak definovat EU?

EU je zdánlivě snadno geograficky definovatelná, jelikož kopíruje hranice členských států EU. Práce se však časově nevěnuje jen EU, ale i období před vznikem EU a samotné evropské integrace. Výzkum pracuje mimo termín EU s termíny Evropa, Evropské hospodářské společenství (EHS) a Evropská

5

¹ Termín *Levanta* má původ ve starofrancouzském slově *levant* neboli *levant soleil*, což znamená vycházející slunce.

6

¹ Britská indická kancelář sloužila v letech 1858 až 1947 Britské vládě a spravovala Britskou Indii.

7

¹ Alfred Thayer Mahan byl důstojníkem námořnictva Spojených států. Použil jako první termín Blízký Východ v textu *The Persian Gulf and International Relations*, který byl publikován v americkém časopise *National Review* v září 1902.

společenství (ES).

Tyto termíny jsou použity v závislosti na časovém ohraničení zpracovávané problematiky. Termín Evropa je použit pro období před vznikem evropské integrace, a tedy před rokem 1957. Evropa je geograficky vymezena přírodními hranicemi. Pokrývá celý evropský kontinent a hranice s Asií je přírodně definována pohořím Ural, přes řeku Embu do Kaspického moře a odtud pak řekami Kuma a Manyč do Azovského moře. Etymologie slova v sobě skrývá akkadské slovo *ereb*, které se překládá jako západ Slunce. Odtud tedy název Evropy jako západní civilizace. Termín EHS je použitý pro období od roku 1957, resp. od roku 1958⁸, kdy došlo k podpisu Smlouvy o založení EHS v Římě⁹, do roku 1965. Termín EHS reflektuje prioritu evropské integrace, a tedy hospodářskou integraci.

Termín ES je používáný od roku 1965, kdy došlo k podpisu tzv. Slučovací smlouvy v Bruselu, která institucionálně sjednocuje do té doby tři samostatně existující společenství, a tedy EHS, Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO) a Evropské společenství pro atomovou energii (EURATOM)¹⁰. Termín ES byl používáný pro všechna tři společenství už od roku 1957, ale tehdy měla ještě všechna tři společenství vlastní institucionální orgány. Od roku 1993 termín ES označuje Evropské společenství v rámci prvního pilíře Smlouvy o EU s nadnárodními principy rozhodování.

Od podpisu Smlouvy o EU v Maastrichtu v roce 1992, resp. 1993¹¹

8

¹ V roce 1958 byla Smlouva o EHS ratifikována.

9

¹ Fiala, Petr; Pitrová, Markéta (2003) Evropská unie. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 66.

10

¹ Fiala, Petr; Pitrová, Markéta (2003) s. 83.

11

se používá termín EU¹². Samotný název EU již odbourává prioritní ekonomickou integraci a nechává prostor i pro další oblasti. Důkazem je vznik pilířové struktury EU, které mimo ES zakládá i SZBP jako druhý pilíř a třetí pilíř Policejní a justiční spolupráci.

Od vzniku evropské integrace v roce 1957 je pak třeba ještě reflektovat šest vln rozšiřování EHS/ES/EU, které měnily geografické ohraničení jednotlivých integračních celků.

2. Historická dimenze vztahů – mocensko-politický zájem Evropy

Historické vazby mezi Evropou a Blízkým východem lze analyzovat jako mocensko-politický zájem evropského kontinentu o Blízký východ. Pro lepší orientaci budou historické vazby rozděleny na čtyři časová období, a tedy na období Osmanské říše a kolonialismu, mandátní správu vítězných mocností po první světové válce, období Studené války, kdy na Blízkém východě došlo k rivalitě o vliv mezi USA a EHS/ES, a na období po Studené válce, kdy EU vytváří zahraniční politiku EU vůči Blízkému východu a posiluje tak svou relevanci mezinárodního aktéra v regionu.

Historická dimenze vztahů je důležitá pro uchopení tradičních vazeb mezi oběma regiony a pro zdůraznění, že mezi regiony probíhá ekonomicko-politická interakce již po staletí a současná ekonomicko-politická integrace obou regionů nevzniká ve vakuu, ale kontinuálně navazuje na historické události.

1.2.1 Osmanská říše a kolonialismus

¹ V roce 1993 byla Smlouva o EU ratifikována.

¹ Fiala, Petr; Pitrová, Markéta (2003) s. 125.

V 16. Století, za vlády sultána Sulejmana I., se stal Blízký východ správním územím Osmanské říše. Vztahy mezi Evropou a Osmanskou říší byly udržovány především prostřednictvím obchodu a administrativně spravovány anglickou Východoindickou společností (*English Levant Company*). Období správy arabského území Osmanskou říší bylo významným mezníkem pro formování arabského nacionalismu a myšlenek pro osamostatnění. Státní správa a reformy Osmanské říše byly pro arabské státy zkušeností a inspirací k založení vlastních moderních států. V Osmanské říši byla diplomacie řízena Istanbulem, kde arabské státy byly jednotlivými provinciemi a tvořily součást jednoho státního celku. Mezinárodní vztahy Osmanské říše byly až do 19. století unilaterální. Zatímco evropské velmoci měly své stálé zastoupení v Osmanské říši, Osmanská říše neměla své stálé zástupce v Evropě. Osmanští zástupci byli vysíláni do evropských hlavních měst nepravidelně a vždy za určitou misi. Evropské velmoci posílaly své konzuly do klíčových provinčních měst jako Damašek, Jeruzalém, Bejrút či Aleppo, vždy byla ale jejich konzultace zprostředkována přes Istanbul. Arabští muslimové tak nepřišli se skutečnou mezinárodní diplomacií do styku. Klíčovou událostí pro osamotnění se z vlivu Osmanské říše pro arabské provincie byly reformy *Tanzimat* z let 1839 až 1876. Provincie díky nim dosáhly na určitou míru nezávislosti na Osmanské říši. Tyto reformy jsou rovněž zárodkem cesty k diplomacii arabských zemí. Reformy *Tanzimat* přikládaly důraz na práva menšin, a to zejména mezi muslimy a nemuslimy. Osmané tak zabránili evropským velmocím bránit práva menšin na jejich území.

Velká Británie a Francie měly velký zájem o arabské provincie. Zájem byl především geostrategický a ekonomický. Velké průmyslové revoluce zvedly poptávku po nerostném bohatství z Blízkého východu a zájem po nových odbytištích pro své výrobky. Z hlediska vlivu jednotlivých evropských velmocí je třeba zmínit dokument, který byl iniciován britským premiérem Lordem

Palmerstonem (*Self denying protocol*¹³) v roce 1840. Protokol byl přijat Velkou Británií, Rakouskem, Pruskem a Ruskem. V protokole se tyto velmoci zavázaly, že nebudou hledat na území Osmanské říše žádné ekonomické ani teritoriální zisky, aniž by se o tom neporadily všechny velmoci, které protokol podepsaly. Po podpisu mírové smlouvy ve Versailles v roce 1856, která ukončuje Krymskou válku, Osmanská říše oficiálně vstupuje do koncertu velmocí. V roce 1878 Palmerstonův Protokol zkolaboval. Osmanská říše vyhlásila bankrot svým evropským věřitelům z důvodu vysokých nákladů na války s Ruskem. Následná Berlínská mírová smlouva způsobila Osmanské říši ztrátu dvoutřetinového území a tento rozpad a postupné reformy vytvářely myšlenky na vlastní stát v arabských zemích a na rozšíření sfér vlivu na Blízkém východě v západoevropských státech. Pádem Osmanské říše zvítězily myšlenky nacionalismu a partikularismu a přestal tím existovat větší státní celek spojený ideou islámu¹⁴.

1.2.2 Mandátní správa po první světové válce

Moderní arabské státy se začínají objevovat od doby pádu Osmanské říše a v období po první světové válce. Během první světové války Velká Británie stála v čele jednání o Blízkém východě. Během let 1915 a 1916 vedl britský komisař pro Egypt Mac Mahon jednání se správcem Mekky¹⁵

13

¹ Rogan, Eugene L. (2005) *The Emergence of the Middle East in the Modern State System*. In: Fawcett, Louise (2005) *International Relations of the Middle East*. New York: Oxford University Press, s.20.

14

¹ Tauer, Felix (2006) *Dějiny a kultura*. Praha: Vyšehrad, s. 362.

15

¹ Správce Mekky neboli *Sharif of Mecca* je nominální funkcí pro správce svatých míst Mekky a Mediny od 12.století do roku 1924. Správce je potomkem Muhammada. Mnoho staletí

Husseinem ibn Ali. Dle jejich plánů mělo vzniknout Arabské království, které by zahrnovalo dnešní Turecko, Persii, Středomoří a Rudé moře a britskou kolonii Aden. Mac Mahon s tímto plánem souhlasil s výjimkou vyjmutí britských strategických provincií v Sýrii. Britská zahraniční kancelář ale paralelně jednala i s francouzským ministerstvem zahraničních věcí o dohodě dělení Blízkého východu po válce. Britský diplomat Sir Mark Sykes a francouzský diplomat Charles François Georges Picot podepsali 4. února 1916 dohodu¹⁶, která byla podpořena i ze strany Ruska. Francie chtěla získat správu nad územím, které bylo vyňato z Mac Mahonova plánu, a tedy oblasti Mersiny a Alexandretty, syrská území kolem Damašku, Homs, Hama a Aleppo. Velká Británie požadovala správu v Mezopotámii. Zbytek území by byl rozdělen pod sféry vlivu Velké Británie a Francie a mezinárodní správu nad Palestinou. K Mac Mahonovu plánu a Sykes-Picotově dohodě se pak 2. listopadu roku 1917 přidala ještě Balfourova deklaráce¹⁷, ve které Britská vláda přiznala podporu světové Židovské organizaci, aby mohla na území Palestiny vytvořit židovský stát. Ministr zahraničních věcí Arthur James Balfour zaslal oficiálně tuto deklaraci Lordu Rotchildovi. Po ukončení první světové války tedy byly tři dohody mezi evropskými velmocemi, jak rozdělit arabské provincie – vznik Arabského království, dělení mandátní správy mezi Velkou Británií a Francií a konečně vznik židovského státu.

V roce 1919 byly arabské státy připraveny pro vlastní samosprávu, ale nebyly připraveny vstoupit do mezinárodní diplomacie¹⁸. Vstup arabských

tuto funkci držela dynastie Hašemitů.

16

¹ Dohoda nesla název Sykes-Picotova dohoda. Rogan, Eugene L. (2005), s.23.

17

¹ Rogan, Eugene L. (2005), s.23.

18

států na mezinárodní scéně se datuje participací arabských delegací na mírovém jednání ve Versailles. Avšak vize arabských delegací o budoucnosti arabského území nebyly jednotné. Libanon a Egypt požadovaly státní suverenitu a ostatní arabské delegace chtěly spojit arabské země v širší arabský státní celek dle Mac Mahonova plánu. Všechny delegace se držely Wilsonova 12. bodu¹⁹, kde Wilson připisuje netureckým územím právo na zajištění bezpečí a autonomní rozvoj. Dilema arabských delegací ztížilo vstup těchto zemí na mezinárodní scéně. Arabské provincie byly také pokládány za spolupachatele Osmanské říše a viníky války. Arabský nacionalismus v té době nebyl nijak výrazný.

Velká Británie a Francie této skutečnosti využily a ve Versailles deklarovaly, že arabská území ještě nejsou připravena na vlastní nezávislost²⁰. Arabské státy se tak dostaly do rukou vítězných mocností jako mandátní území. Klíčová jednání o rozdělení arabského světa byla vedena mezi Velkou Británií, Francií, Itálií a Japonskem v roce 1920 v San Remu²¹. Francii připadla mandátní správa Libanonu a Sýrie, což ukončilo Faisalovo království. Velká Británie získala Palestinu, Mezopotámii a Předjordanásko. Obě velmoci vytvořily mezi mandátním územím hranice, které by při nerespektování byly sankcionovány Společností národů. Arabská území se stala mandáty typu A Velké Británie a

¹ Bull, Hedley; Watson, Adam (1984) *The Expansion of International Society*. Oxford: Oxford University Press, s.23.

19

¹ Jedná se o dokument amerického prezidenta Woodrowa Wilsona Čtrnáct bodů, který přednesl Kongresu v lednu roku 1918.

20

¹ Corm, Georges (2007), s. 86.

21

¹ Four Principal Allied Powers of World War (1920) San Remo Resolution. 25.4.1920, <http://www.therightroadtopeace.com/infocenter/Heb/SamRemoRes.html>, staženo 8.5.2009 (spíše nestabilní)

Francie²². Tyto mandáty byly svěřeny výhradně členským státům Společnosti národů. Mandát A²³ znamenal, že cílem mandátní správy je příprava spravovaného území ke vzniku nového státu. V realitě se však jednalo o koloniální správu, která většinou trvala až do konce Druhé světové války. Severní Afrika byla v meziválečném období ve správě Francie. Jednalo se o protektoráty Maroka a Tunisu. Alžír patřil jako územní departement k Francii. Egypt se již v roce 1922 vymanil z britského protektorátu a vyhlásil nezávislost.

V podstatě po celé meziválečné období se jedná o evropský imperialismus na Blízkém východě²⁴, který trval až do 50. let 20. století. Hlavní evropské velmoci, které uplatňovaly na Blízkém východě své sféry vlivu, byly Velká Británie a Francie. Většinou se jednalo o vojenskou přítomnost velmocí na mandátním území, jelikož se začaly projevovat etnické a náboženské konfliktní otázky. Evropské velmoci tak měly nástroj pro udržení svého vlivu na Blízkém východě a zároveň zbraň proti možnému vstupu jiných velmocí do oblasti. Z bezpečnostního hlediska Evropy byla silná armáda v mandátních územích pozitivním faktorem, ale zároveň negativně působila na finanční prostředky, které pak chyběly pro sociální a ekonomický rozvoj²⁵. Arabové často připisují vinu za sociální a ekonomické zaostávání svým koloniálním správcům. Stejně

22

¹ Rogan, Eugene L. (2005), s.22.

23

¹ Mandáty typu B se vztahovaly na střední a jižní Afriku a Austrálii. Nezávislost nebyla hlavní prioritou mandátu.

24

¹ Hollis, Rosemary (2005) Europe in the Middle East. In: Fawcett, Louise (2005) International Relations of the Middle East. New York: Oxford University Press, s.308.

25

¹ Zibrandt von Dosenrode-Lynge, Søren; Dosenrode, Søren; Stubkjær, Anders (2002) The European Union and the Middle East. Continuum International Publishing Group, s.44.

tak to v Osmanské říši vyčítali Turkům, a po Druhé světové válce Američanům. Úpadek Blízkého východu však není příčinou změny vztahů mezi Východem a Západem, ale náhlým vzestupem Západu díky objevným plavbám, vědeckým a technologickým pokrokům²⁶.

1.2.3 Studená válka - rivalita mezi USA a EHS/ES o vliv na Blízkém východě

Po druhé světové válce došlo na Blízkém východě ke vzniku skutečného nacionálního hnutí, které se etablovalo jako odpor vůči mandátní správě a vyvrcholilo bojem o nezávislost arabských států. Bipolarizace světa a politický avanturismus evropských států během Suezské krize²⁷, způsobili oslabení vlivu EHS v regionu²⁸. Po celé období Studené války docházelo k rivalitě mezi USA a evropskými západními mocnostmi o sféry vlivu na Blízkém východě. Klíčový zájem o region zde byl zřetelný především za účelem obchodních zisků²⁹. Vznik nových států na Blízkém východě v polovině 20. století způsobil odklon od evropské politiky, snížil vliv Evropy v regionu a

26

¹ Lewis, Bernard (2002) Kde se stala chyba? Vliv Západu na Střední východ a jeho následná odpověď. Praha: Volvox globator, s.180.

27

¹ V roce 1956 Egypt znárodnil Suezský průplav. Proti tomu se postavili Velká Británie, Francie a Izrael. Jejich vojenské akce však ne získaly podporu OSN a USA. Museli se stáhnout. Egypt posílil své postavení a Velká Británie s Francií oslabila v oblasti svůj vliv.

28

¹ Šnidauf, Jan (2008) Blízký východ. In: Nekvapil, Václav (2008) Vnější vztahy Evropské unie. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky, s. 35.

29

¹ Hollis, Rosemary (2005), 308.

posílil vliv USA. Z pohledu vztahů mezi Evropou a Blízkým východem tak dochází k tzv. ochladnutí vztahů³⁰ mezi oběma regiony. Evropa již nebyla jediným aktérem v tomto regionu a USA se dostaly na úroveň evropského vlivu a postupně Evropany vytlačovaly. Po celou délku trvání Studené války byl evropský vliv na Blízkém východě znatelný především v bývalém mandátním území. Sféra vlivu USA byla v Izraeli, Iránu a Saudské Arábii. Sovětský svaz měl velký vliv v Egyptě.

Mandátní správa Velké Británie v Palestině skončila fiaskem. Nepřijetím plánu OSN o dělení Palestiny na dva státy z roku 1947³¹ a došlo k vyhlášení státu Izrael v roce 1948. Mandát pro přípravu území Palestiny pro nový stát tak nedostal svých závazků. Britský mandát v Mezopotámii a nevyřešená kurdská otázka byla ohniskem střetů pro další desetiletí. Irák získal nezávislost již v roce 1932 a nový stát Irák vznikl v roce 1958. Mandátní správa Francie v Libanonu rovněž nebyla příliš úspěšná, když výsledkem byla občanská válka v letech 1975-1991³². Ačkoliv mandátní správa naučila arabské státy administrativně spravovat svá území, zabránila tak ale přirozenému ekonomickému a sociálnímu rozvoji, který byl mandátní správou potlačen.

Prestiž francouzského a britského vlivu na Blízkém východě poklesla po zvolení egyptského prezidenta Gamala Abd al-Nassera a Suezské

30

¹ Hollis, Rosemary (2005), 314.

31

¹ Resolution of General Assembly (1947) The Plan of partition and the end of British mandate. A/RES/181(II). 29.11.1947, <http://www.un.org/Depts/dpi/palestine/ch2.pdf> (relativně stabilní)

32

¹ Rogan, Eugene L. (2005), s.38.

krizi v roce 1956³³. USA zaujaly neutrální postavení a OSN rozhodlo akci ukončit. Ekonomický i politický vliv Velké Británie a Francie na Blízkém východě tím byl velmi oslaben. Francouzská zahraniční politika vůči Blízkému východu se snažila chránit své národní zájmy a jednat nezávisle na USA či Sovětském svazu. V rámci EHS (ES)³⁴ měla Francie nejsilnější postavení v regionu, ale zároveň si udržovala národní zájmy pro přísun levného zboží z arabských zemí. Její postoj byl tedy spíše rezervovaný v rámci společné zahraniční politiky EHS (ES). Německo bylo v rámci EHS (ES) dlouhou dobu paralyzováno následky druhé světové války a vnitřními problémy, takže společnou blízkovýchodní politiku spíše neformulovalo. Itálie se zavázala spolupracovat v rámci EHS (ES) především v kulturních a ekonomických oblastech.

Vnější vztahy EHS (ES) byly od vzniku Studené války vedeny vůči Blízkému východu spíše bilaterálně mezi jednotlivými členskými státy a státy Blízkého východu. Až od konce 70. let³⁵ si ES začalo uvědomovat svou nejednotnost v zahraniční politice. Bylo zapotřebí získat větší kontrolu nad nerostným bohatstvím a přístavy ve Středomoří. Ropná krize roku 1973 prokázala jasnou závislost Evropy na ropě z Blízkého východu a potřebu koordinace vnější politiky ES vůči tomuto regionu. Od roku 1973 můžeme

33

¹ Ozbrojený konflikt mezi Egyptem na jedné straně a Velkou Británií, Francií a Izraelem na straně druhé. Al-Nasser znárodnil Suezský průplav a ohrozil tak britské a francouzské akcionáře.

34

¹ EHS – Evropské hospodářské společenství existovalo do roku 1967. Dále pak už jen Evropské společenství, které sloučilo ESUO, EHS a EURATOM .

35

¹ Rok 1967 Šestidenní válka proběhla mezi Izraelem a koalicí Egypta, Sýrie a Jordánska. Arabská koalice byla poražena a Egypt ztratil Gazu a celý Sinaj, Jordánsko Východní Jeruzalém a celý Západní břeh Jordánu a Sýrie Golanské výšiny.

mluvit o jednotné strategii ES vůči regionu. Vnějšími faktory tedy byly nejednotnost v Šestidenní válce, ropná krize, společná kontrola ekonomických vazeb a společný postup k izraelsko-palestinskému konfliktu. Mezi vnitřní faktory můžeme zařadit odchod francouzského prezidenta Charlese de Gaulla v roce 1969, který se stavěl vůči společné zahraniční politice ES negativně.

V 70. letech vznikla Evropská politická spolupráce (dále jen EPS)³⁶. Předmětem této spolupráce byly pravidelné konzultace mezi členskými státy v oblasti zahraniční politiky. Davignonova zpráva z roku 1970³⁷ pak představila některé základní cíle EPS. Zpráva popisovala základní postupy a zásady ve společné zahraniční politice. Druhá Davignonova zpráva pak byla striktnější v otázkách neformulace stanovisek jednotlivých členských států bez souhlasu ostatních. Pro společný postoj k blízkovýchodním konfliktům či k ekonomickým vazbám na region měla EPS důležitý význam a posílila vliv ES v regionu, který pozbyla v 50. letech. V průběhu Studené války ES začala přetvářet své imperiální vazby k Blízkému východu do vazeb ekonomických. Na konci Studené války se ES stává srovnatelným hráčem na poli mezinárodních vztahů vedle USA³⁸.

36

¹ Vznikla v roce 1969 na summitu v Haagu a formálně byla ukotvena Jednotným evropským aktem v roce 1987. Evropská politická spolupráce byla nahrazena společnou zahraniční a bezpečnostní politikou.

37

¹ Rapport Davignon sur les problèmes de l'unification politique du 27 octobre 1970 de Luxembourg. In Bulletin des Communautés Européennes. November 1970, No 11, <http://www.ena.lu/davignon-report-luxembourg-27-october-1970-020002259.html>, (relativně stabilní)

38

¹ Corm, Georges (2007), s. 82-83.

1.2.4 Období po Studené válce – Globalizace, EU jako protiváha USA na Blízkém východě

Vznikem EU a pádem Sovětského svazu byla EU donucena reflektovat změny v mezinárodních vztazích ve své zahraniční politice. Nová zahraniční a bezpečnostní politika se vyrovnávala s globalizací³⁹. Globalizace nevznikla až po pádu Sovětského svazu, ale existovala zde již mnohem dříve. Díky Studené válce a dělení světa na východní a západní blok se její postup zpomalil. Po pádu Sovětského svazu zvítězili kapitalismus a liberalismus nad komunismem. Východní evropské státy hledaly ve členství EU svůj ekonomický rozvoj a bezpečnostní ochranu. Pro arabské státy tato výhoda nebyla možná. Kapitalismus, liberalismus a privatizace v arabských zemích byli uplatňováni evropskými a americkými státy. Globalizace byla přijímána s rezervami, jelikož zde panovala obava z nové formy imperialismu. Tradiční západní a východní bloky byly zrušeny a Blízký východ se tak stal novým těžištěm zájmů pro mezinárodní aktéry. Arabské státy například spoléhaly na vyvážení role USA v Izraelské otázce díky novému aktéru na Blízkém východě, EU. Role EU byla a zůstává v Izraelské otázce značně ambivalentní, stejně jako byla ve válce v Iráku.

Ekonomická vzájemná závislost způsobila reflexi v zahraniční a obranné politice EU. Na rozdíl od USA vede Evropa politiku na Blízkém východě značně nejednotnou. Jedná se spíše o politiku vykonávanou jednotlivými evropskými institucemi s respektem k mezinárodnímu právu. Tato dichotomie se ukázala při válce v Iráku, kde USA zaujaly jednotný postoj a členské státy EU zaujaly diferenční pozice. EU hraje roli protiváhy vůči hegemonii USA na Blízkém východě. Ekonomické vazby mezi EU a Blízkým východem jsou mnohem více signifikantní než vztahy mezi USA a Blízkým

¹ Hollis, Rosemary (2005), 317.

východem. EU je nejdůležitějším exportním cílem pro Severní Afriku a Perský záliv. EU je závislá na energetických zásobách Blízkého východu mnohem více než USA. Ekonomické vazby, zeměpisná vzdálenost a migrace z Blízkého východu do Evropy vytvářejí mnohem užší sepětí mezi těmito regiony než s USA.

V návaznosti na tento fakt EU usiluje o prohlubování soft politiky a socioekonomických strategií. EU hledá nové formy vztahů, jako je její angažovanost v Blízkovýchodním mírovém procesu, tzv. ekonomické vztahy *region to region*⁴⁰ s Radou spolupráce v Perském zálivu⁴¹, bilaterální vztahy s Iránem, Irákem a Jemenem a nová iniciativa ekonomicko-politické integrace v podobě Unie pro Středomoří.

Role EU se po konci Studené války výrazně změnila. Nejenže se stala relevantním mezinárodním aktérem na Blízkém východě vedle USA, ale díky pádu Sovětského svazu a globalizaci tak prohloubila vzájemné ekonomické vazby. Oba regiony se tak staly na sebe více závislé a dochází k postupné celkové integraci mezi jednotlivými regiony. Role EU na Blízkém východě tak od konce Studené války a především počátku 21. století velmi posílila.

3. Civilizačně-kulturní dimenze vztahů – diferenciaci a respekt kultur

Civilizačně-kulturní dimenze vztahů mezi regiony je hlavním faktorem, který je od sebe odlišuje. Tato dimenze vztahů je v dnešním světě

40

¹ Vztahy *region to region* jsou ekonomickými vztahy mezi EU a jednotlivými světovými regiony.

41

¹ Tzv. Gulf cooperation council (GCC), kde členy jsou EU, Bahrajn, Kuvajt, Oman, Katar, Saudská Arábie a Spojené arabské emiráty.

často opomíjena, a přitom vzájemný respekt a pochopení kulturních vazeb mezi oběma regiony by měly stát jako základní pilíř pro další spolupráci.

Vzájemné ovlivňování se mezi regiony považují za nezbytné pro dokreslení vlivu EU, potažmo Evropy na Blízký východ. Podkapitola má za cíl zdůraznit kořeny vlivů mezi regiony z kulturně-náboženského hlediska. Přestože se práce zaměřuje především na 20. století, pro celkové uchopení mnohotvárnosti vztahů mezi Evropou a Blízkým východem se tato kapitola časově přesune více do historie, aby zdůraznila fakt, že vzájemná interakce mezi regiony neprobíhá posledních sto let nýbrž tisíc let.

Jako osa pro tyto jednotlivé přístupy jsou zvolena díla Francise Fukuyamy Konec dějin a poslední člověk z roku 1992 a dílo Samuela Huntingtona Sřet civilizací z roku 1993. Výše zmíněná díla se stala hlavními póly pro diskuzi ve světové zahraniční politice, kam se budou ubírat mezinárodní vztahy po Studené válce. Na jedné straně Fukuyamova teorie představovala stanovisko, že liberální demokracie je nejlepší formou vlády a je prostředníkem k dialogu kultur. Na druhé straně Huntingtonova teorie upozorňovala na hrozbu sřetu civilizací. Vztahy mezi Evropou a Blízkým východem můžeme charakterizovat obdobně, a tedy jako dialog kultur anebo sřet civilizací. Dialog kultur nebo sřet civilizací mezi oběma regiony lze definovat taky jako tzv. Sismondihovo křivku⁴², která definuje vztahy mezi regiony na určitých stádiích, kdy se střídají negativní a pozitivní vlivy.

3.1. Dialog kultur

První přístup lze definovat jako snahu o nalezení dialogu mezi oběma regiony. Jde převážně o náboženský a kulturní dialog. Právě tolerance

¹ Mazánek, Ilja (2009) Dotazník pro diplomovou práci. 30.4.2009. Praha. Viz příloha č. 1 – Elektronický dotazník pro diplomovou práci.

v náboženských a kulturních otázkách je pro vzájemnou interakci mezi regiony klíčová. Dialog kultur je souhrnný název pro vzájemnou komunikaci mezi Evropou a Blízkým východem. Ve středověku můžeme nalézt zárodky dialogu, v novověku pak první cesty vedoucí ke smířlivým postojům mezi oběma kulturami a až ve 20. století můžeme analyzovat skutečný dialog.

Za první zmínku ve středověku pro význam dialogu kultur jistě bude stát osobní angažovanost papeže Řehoře VII., který spolu s asistencí Františka z Assisi napsal roku 1077 alžírskému knížeti al-Nasírovi: „*Dlužíme si navzájem milosrdnou lásku více než k jiným národům, protože uznáváme a vyznáváme jediného Boha, i když různými způsoby ...*“⁴³. Úsilí Františka z Assisi a dalších františkánů jsou známy svou tolerancí k věřícím muslimům. V raném novověku můžeme nalézt smířlivé přístupy v odkazu Mikuláše Kusánského z 15. století, který doporučuje číst Korán k odhalení evangelijních pravd a snil o dni, kdy se židé, křesťané a muslimové setkají v pokoji v Jeruzalémě. Svým otevřeným přístupem se však cíleně snažil přesvědčit muslimy o pravdách křesťanství. Erasmus Rotterdamský dokonce pokládal muslimy za polokřesťany.

Sílicí tlak Západu na muslimský svět se projevil především ve vrcholném novověku v 19. století. Muslimský svět se k Západu a ke křesťanům staví třemi cestami. Všechny cesty jsou reakcí na politické a kulturní vlivy přicházející ze Západu a dopadající na muslimský svět. První cestou je reakce na imperialismus a kolonialismus 19. století. Islám se tomu brání v podobě politického náboženství. Druhou cestou islám reaguje na evropský liberalismus, ve kterém jsou tradiční hodnoty muslimů rozměňovány. Islám čelí těmto vlivům šířením vzdělanosti muslimů a přijetím věd ze Západu. Třetí cestou je spojení křesťanství se západním kolonialismem. Důkazem je debata v indické Agře roku

1854⁴⁴, ve které šlo o čtyři zásadní témata křesťanko-muslimských sporů: porušenost křesťanského Písma, učení o Trojici, ryzost Muhammadova proctví a inspirovanst Koránu. Křesťanská stanoviska hájil K.G. Pfander z Basilejské misie a jako oponent mu stál Rahmat-Allah Kairanawi al-Hindí. Rahmat-Allah měl nad Pfanderem značnou převahu a jako výsledek jeho argumentů byla vydána kniha Vyjevení pravdy (*Izhár al-Haqq*)⁴⁵.

K obratu od dědičné nedůvěry a střetů k uznání a úctě muslimům dochází až ve druhé polovině 20. století. Mimořádně významnou roli na půdě katolické církve sehrály osobnosti Louise Massignona a Karla Rahnera⁴⁶. Světová rada církví⁴⁷ od poloviny 50. let organizovala různá diskusní setkání s muslimy. Především je nutné zdůraznit II. vatikánský koncil, který probíhal v letech 1962 až 1965 a který předznamenal obrat od polemik katolické církve k dialogu. Koncil se k islámu vyslovil ve dvou dokumentech: v Konstituci o církvi (*Lumen Pentium*) a v Deklaraci o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím (*Nostra aetate*). V konstituci se katolická církev vyslovuje k uznání duchovních hodnot a morálních hodnot různých nekřesťanských náboženství. V Deklaraci se pak zasazuje o snahu po vzájemném porozumění a

44

¹ Kropáček, Luboš (2002), s.159.

45

¹ Kropáček, Luboš (2002), s.159. *Izhár al-Haqq* je arabský překlad pro Vyjevení pravdy. Nadále v textu budu u významných děl či termínů uvádět i jejich originální název v závorce.

46

¹ Francouzský myslitel Louis Massignon a německý kněz Karl Rahner byli významní teologové na II. Vatikánského koncilu. Oba svým dílem přispěli k porozumění mezi islámskou a křesťanskou kulturou.

47

¹ Světová rada církví je křesťanskou ekumenickou organizací se sídlem v Ženevě. Členem je přes 120 zemí a 550 miliónů věřících.

součinnosti. V řadě muslimských zemí bývají oba dokumenty vystaveny v katolických kostelích. Skutečný Euro-arabský dialog byl prvně zformován na konferenci v Káhiře 14. června 1975. Liga arabských států a EHS se chtěly zasadit o strukturalizovanou podobu euro-arabských vztahů na základě rovnosti partnerství, společných zájmů, nezávislosti a státní suverenity každého účastníka⁴⁸.

Jako další významný milník můžeme pokládat říjen 1986, kdy byl v Assisi z podnětu papeže Jana Pavla II. uspořádán mezinárodní den modliteb za mír. Sešli se představitelé všech světových náboženství. František z Assisi a františkáni tak i nadále zůstávají jako symbol dialogu mezi náboženstvími. V roce 1991 vydala Světová rada církví knihu Společné úsilí dialogu⁴⁹. Dokumentu bylo zapotřebí, jelikož Rada měla potřebu zdůraznit, že nově vznikající moderní státy se po pádu Železné opony zaměřují na národní solidaritu a minimalizují dialog mezi náboženstvími. Dokument dále zdůrazňuje, že křesťanství a islám nejsou monolitní bloky, odmítá tzv. střet civilizací a vyzývá křesťany a muslimy k oboustranné solidaritě. Ze strany muslimů se k dialogu hlásí především velká školská centra jako káhirský *al-Azhar*, iránský šíitský *Qom* a velký počet muslimských intelektuálů. Od roku 2001 existuje další dokument a Ekumenická charta (*Charta Oecumenica*), která vznikla na podporu rozvíjení vztahů s islámem v Evropě, kterou vydala Rada evropských biskupských konferencí a Konference evropských církví. Mimo jiné

48

¹ Benchenave, Mustapha (1983) Pour un dialogue euro-arabe. Paris: Berger-Levrault, s.109.

49

¹ World Council of Churches (2001) Striving Together in Dialogue. A Muslim-Christian Call to Reflection and Action. Geneva.

se Charta zavazuje, „...že budeme k muslimům přistupovat s úctou; že se budeme spolu s muslimy podílet na společných záležitostech...“⁵⁰.

Na počátku nového tisíciletí v roce 2002 proběhlo v Praze mezinárodní diskusní setkání o roli náboženství v dnešním světě. Média a tisk se této mimořádné události příliš nevěnovali. Český rabín E.K. Sidon poukázal na fakt, že globalizace jako převaha vlivu západní civilizace naráží na odpor islámu, protože sama ohrožuje tradiční hodnoty islámu a jde proti jeho vlastním globalizačním snahám islamizovat svět. Sám rabín považuje výzvy ke křesťansko-islámskému dialogu za bezpředmětné⁵¹. Přestože byly podniknuty velké kroky k otevřenému dialogu mezi křesťany a muslimy, pak nelze zapomenout na úskalí, která dialog znesnadňuje. Jedná se především o extremistické činy proti věřícím jiného náboženství, kteří jsou v menšině. Obzvláště se tomu tak děje v otázce proti menšinovým křesťanům v muslimských zemích. Muslimové se pak pro udržení dialogu s křesťany za tyto činy omlouvají a stejně tak činí křesťané za své islamofobní a rasistické incidenty na Západě. Dalším negativním aspektem znesnadňujícím dialog mezi křesťany a muslimy jako prostředek mezicivilizačního mostu bylo nepochybně 11. září 2001, kdy zazněly pochyby o samotném významu dialogu mezi civilizacemi.

1.3.2 Střet civilizací

50

¹ Sekreteriát České biskupské konference (2001) Charta Oecumenica. Praha, s.11.

51

¹ E.K.Sidon přirovnal křesťanství ke dvěma jedoucím vlakům jedoucím po rozdílných tratích, ale mající společný cíl.

Druhý přístup mezi oběma kulturami je definován jako střet civilizací. Napětí a polemiky mezi Evropou a muslimským světem můžeme sledovat až do 18. století, respektive do poloviny 19. století. Náboženské otázky byly dominantní problematikou od vzniku křesťanství a především po celý Středověk. Z tohoto důvodu můžeme vazby mezi západní evropskou kulturou a muslimským světem analyzovat jako střet dvou univerzalistických náboženství. Křesťanství i islám si vykládají jejich střet s druhou kulturou po svém, proto daný střet bude představen pro křesťanský a muslimský pohled zvlášť.

Muslimské vyznání víry vzniklo až 600 let po křesťanství a nárokuje si konečnou podobu Božího zjevení. Židovské a křesťanské náboženství islám vidí již jen v historické perspektivě a za důležité větve prorocství. Právě islám jediný uznává i posledního proroka Muhammada a Korán, a proto je ze všech monoteistických náboženství pokládán za nejdokonalejší. Dále pak křesťané odmítají božský původ Koránu. Korán samotný nepopírá křesťanství, ale staví se negativně ke všem křesťanským heretickým učením. Neodsuzuje Nejsvětější Trojici, ale popírá trojbožství. Korán neodmítá ukřižování Ježíše Krista, ale pokládá ho za významného proroka a ne za Syna Božího, který spasil lidstvo svou smrtí na kříži⁵². V 15. století se arabský filozof a sociolog Ibn Chaldún snažil vyvrátit muslimský mýtus, že křesťané a židé pokazili text Písma⁵³. Židy ani křesťany neobviňoval z takového pokažení, ale spíše z chybné interpretace Písma. Za zmínku dále stojí ještě tzv. Barnabášovo evangelium (*Indžíl Barnabá*), které potvrzuje, že Muhammad byl předpovězen a Ježíš je v tomto evangeliu předkládán jako prorok předpovídající příchod

52

¹ Kropáček, Luboš (2002), s.155.

53

¹ Písmem je myšleno Písmo svaté. V židovské pojetí Starý zákon a v křesťanském pojetí Bible.

„...vrcholné nádhery všech proroků, který přinese světlo do temnot...“⁵⁴. Evidentně však šlo o podvrh z 16. století, který sloužil jako propaganda pro muslimy za osmanských tažení.

Křesťané chápali střet s muslimskou vírou rozdílně. Po dlouhou dobu od vzniku muslimské víry byl islám křesťany chápán jako heretické učení. Krátce po vzniku byl islám vykládán jako jakási odnož ariánství⁵⁵ či jako semitská odnož židovství. Až hojně vzájemné kontakty přesvědčily křesťany o tom, že islám nemá s křesťanstvím nic společného. Tomáš Akvinský se ve svém díle „Suma proti pohanům“ věnuje dvěma skupinám, které neuznávají pravou víru. K první skupině patří židé a křesťanští bludaři a ke druhé patří tzv. mohamedáni a pohané. Tomáš Akvinský sice oddělil muslimy od křesťanů, ale zároveň také upozornil na fakt, že o muslimech není mnoho známo. Tento fakt přetrval až do 19. století. Dnes by islám málokdo zařadil na roveň pohanství. Bohužel však díky zájmovým extremistickým a teroristickým skupinám je často islám srážen na úroveň ideologie. Muslimské polemiky s křesťanstvím vznikaly hojně ve 20. století. Za zmínku určitě stojí polemika šejcha Muhammada Abú Zahry „Přednášky o křesťanství“, kde se zmiňuje pravé učení o Ježíši Kristovi, které lze poznat jen v Koránu. Další významnou polemikou je dílo egyptského šejcha Ahmada Higází as-Saqqa, ve které autor zmiňuje, že Mojžíšova zvěst měla mít univerzální charakter, ale židé si jej přivlastnili. Podle něho měl Ježíš vše uvést na pravou míru, ale židé jej zavrhli a evangelia tento fakt pak později zkreslila. Evangelia jsou pokládána za nepřesná díla lidských autorů, která neodpovídají Bohem seslaným evangeliím. Prorok Muhammad byl pak křesťany zkomolen, aby představoval Ježíše nebo Ducha svatého a ne konečného proroka.

54

¹ Kropáček, Luboš (2002), s.157.

55

¹ Ariánství ve středověku Ježíšovi upíralo božskou podstatu a odmítalo učení o Svaté Trojici.

Nejradikálnější muslimský postoj obviňuje křesťanství, že je ve službách západního imperialismu. Dílo Hasana Hanafiho volá po návratu k pramenům a nápravě náboženských představ, jehož prostředníkem má být islám. Všechna představená díla jsou podložena primárními zdroji a stojí za to o nich psát a brát je v potaz jako relevantní zdroj ke křesťanským polemikám k islámu. Bohužel na Západě na rozdíl od velmi diskutovaného islámského fundamentalismu mu bylo věnováno velmi málo pozornosti.

Střet civilizací je stále ještě aktuálním tématem pro pochopení vnímání křesťanského a muslimského světa. Obě kultury jsou spolu v interakci a cesta k uznání bude stát ještě mnoho úsilí.

1.3.3 Partnerství civilizací

Na sklonku 20. století dominovaly dvě diskuse o obrazu světa po pádu železné opony, a tedy diskuse o vítězství liberální demokracie i v neliberálních režimech Francise Fukuyamy a diskuse o střetu civilizací Samuela Huntingtona, která po teroristických útocích v New Yorku 11. září 2001 vyvolala očekávání, že se naplní. V dnešním světě se již ani jedna ani druhá teorie nenaplní. Dle německého odborníka se syrským původem Bassama Tibiho⁵⁶ globalizace prostupuje pomalu do všech sfér života: politického, ekonomického i kulturního a přirozeně tak naráží na odpor, což zapříčiňuje kulturní fragmentaci. Dle Tibiho tuto kulturní fragmentaci Samuel Huntington povýšil do civilizačního pojetí. K oběma civilizacím by se mělo přistupovat ne jako ke střetu civilizací, ale jako k partnerství civilizací. Partnerství civilizací odpovídá již probíhajícímu dialogu kultur, který se ve 20. století institucionalizoval ve formě dokumentů, a zároveň reflektuje fragmentaci kultur

¹ Bassam Tibi je syrsko-německý profesor, který usiluje o reformu islámu a kritizuje islamismus. Sám založil koncept Euro islámu, který se zaměřuje na integraci muslimů v Evropě.

a civilizačních rozdílů. Partnerství civilizací je velmi originální koncepce, která vychází z manifestu generálního tajemníka OSN Kofiho Annana s názvem „Mosty do budoucnosti“ (*Crossing the Divide – Dialogue among Civilizations*). Manifest zdůrazňuje potřebu partnerství a dialogu v mezilidských vztazích a jednotlivých kulturách. Vyzvedává fakt, že není třeba dalšího tzv. pozápadňování světa, ale naopak v novém tisíciletí bude zapotřebí vzájemného poznávání a uznávání⁵⁷.

Historicko-kulturní exkurs do vztahů mezi Evropou a Blízkým východem měl za cíl zdůraznit důležitost a význam vazeb mezi regiony. Uvědomění si mocensko-politických a civilizačně-kulturních vazeb mezi regiony bylo podnětem pro vytvoření zahraniční politiky EU vůči Blízkému východu. Současná ekonomicko-politická integrace regionů je logickým navázáním na tyto vazby. Tradiční mocensko-politické zájmy jsou i nadále přítomny v zahraniční politice EU vůči Blízkému východu. Civilizačně-kulturní dimenze vztahů mezi regiony je stálou překážkou pro prohlubování vazeb mezi EU a Blízkým východem.

¹ School of Diplomacy and International Relations (2001) *Crossing the Divide – Dialogue among civilizations*. South Orange: New Jersey, <http://diplomacy.shu.edu/dialogue/news/crossing.html>, staženo 8.5.2009 (spíše nestabilní)

2. Zahraniční politika EU na Blízkém východě

Rozsáhlý ekonomický, obchodní a finanční potenciál činí z EU významného mezinárodního aktéra. EU zastupuje své zájmy vůči Blízkému východu v rámci své zahraniční politiky. Zahraniční politika EU je rozsáhlým komplexem nástrojů a aktérů, který se neustále komplikuje rozšiřováním a znesnadňuje společná stanoviska. Zároveň však společný hlas v zahraničních záležitostech je o to silnější a důraznější. Cílem kapitoly je analyzovat samotný charakter zahraniční politiky vůči blízkovýchodnímu regionu se zaměřením na její vznik a systém fungování. Vznik zahraniční politiky EU vůči Blízkému

východu je nedávnou iniciativou. Až v 90. letech 20. století EU získává konkrétní nástroje pro její tvorbu. Vytvořením zahraniční politiky vůči Blízkému východu prostřednictvím jednotlivých iniciativ EU získává prostředek pro posílení své role v regionu.

V rámci mezinárodněprávní subjektivity je status EU jiný než u státního celku. Zatímco zahraniční politika členských států má mezinárodněprávní subjektivitu, EU je komplikovaným aktérem z hlediska mezinárodního práva, jelikož nedisponuje mezinárodněprávní subjektivitou⁵⁸. Z hlediska mezinárodního práva jsou za mezinárodní organizaci považována Evropské společenství⁵⁹ v rámci prvního pilíře. Role EU jako mezinárodního aktéra formulující zahraniční politiku, v našem případě na Blízkém východě, je tedy značně specifická. Za zatím nejhlubší zahraničně-politickou integraci je možno chápat Lisabonskou smlouvu⁶⁰, která by v případě ratifikace zavedla funkci Vysokého představitele Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku a EU by se stala relevantním mezinárodním aktérem s mezinárodně právní subjektivitou.

58

¹ Mezinárodně právní subjektivitu EU řešila Smlouva o Ústavě pro Evropu (2004), jejíž ratifikační proces byl zastaven a později Lisabonská smlouva (2007), jejíž ratifikační proces ještě probíhá.

59

¹ Evropská společenství jsou založena v roce 1957 v Římě a zahrnují ESUO (Evropské společenství uhlí a oceli), EURATOM (Evropské společenství pro atomovou energii) a EHS/ES (Evropské hospodářské společenství, později Evropské společenství. Slučovací smlouvou z roku 1965 pak pro všechny tři společenství je užíván název ES (Evropské společenství).

60

¹ Treaty of Lisbon, CIG 14/07, 13.12.2007, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/cg00014.en07.pdf>, (relativně stabilní), s. 22.

2.1 Obecná charakteristika zahraniční politiky EU se zaměřením na Blízký východ

Zahraniční politika EU je formována evropskými institucemi a členskými státy. Neomezuje se jen na SZBP, ale je přítomna ve všech třech pilířích v rámci nadnárodního i mezivládního charakteru jednání. Toto tvrzení vychází z definice, která říká, že „zahraniční politika je specifická forma chování státu v rámci mezinárodního systému, tj. vůči jinému státu, skupině států či všem státům světa, ale i vůči nestátním aktérům působícím v rámci systému“⁶¹. Dále je zahraniční politika definována jako „...rozhodovací proces, jehož prostřednictvím mají být naplněny cíle definované jako národní zájmy“⁶². S odkazem na tyto definice je tedy zahraniční politika EU formou chování EU vůči jinému státu, v našem případě vůči Blízkému východu, a zároveň rozhodovacím procesem, jehož prostřednictvím jsou naplňovány cíle EU, mezi které nepochybně patří cíle ekonomické a politické.

V návaznosti na předchozí definici zahraniční politika EU vůči Blízkému východu je rozsáhlým komplexem vtažů mezi regiony, které mají své evropské zájmy a jsou prováděny prostřednictvím určitých nástrojů. Zájmy EU na Blízkém východě definujeme jako cíle zahraniční politiky EU v regionu. Zájmy EU na Blízkém východě jsou především ekonomické a politické. Nástroji je myšleno jednotlivé iniciativy EU v regionu, prostřednictvím kterých dochází k plnění cílů zahraniční politiky. Zahraniční politika EU v oblasti funguje

61

¹ Plechanovová, Běla (2003) Úvod do mezinárodních vztahů. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, s.38.

62

¹ Plechanovová, Běla (2003), s.44.

v rámci všech tří pilířů a její rozhodovací proces se váže k jednotlivým pilířům, kdy v rámci prvního pilíře figuruje nadnárodní princip rozhodování a v rámci druhého a třetího mezivládní princip.

V rámci prvního pilíře je zahraniční politika EU vůči Blízkému východu spojena s ekonomickými zájmy EU v regionu, tzv. *low politics*⁶³. Zahraniční politika EU je zde vedena především v rámci politiky vnějších vztahů EK. Nadnárodní charakter zahraniční politiky EU je velmi problematický, jelikož souvisí s přenesením zahraničně-politických otázek z národní na nadnárodní úroveň. Hlavní překážkou je nutnost nalezení kompromisu pro různé koncepce jednotlivých zahraničních politik členských států, které se mění se střídajícími se demokratickými vládami. Zahraničně-politická a bezpečnostní politika se řadí mezi citlivá témata pro členské státy. Neorealistický přístup členských států k přenesení kompetencí z národní na nadnárodní úroveň je velmi obtížný. V rámci nadnárodního charakteru zahraniční politiky EU na Blízkém východě můžeme zmínit rok 1972, kdy vznikla Globální středomořská politika, která představovala síť bilaterálních vztahů mezi EHS a jednotlivými středomořskými státy⁶⁴. Na tuto iniciativu navázala Unie pro Středomoří, které se bude podrobněji věnovat poslední část práce.

V rámci druhého a třetího pilíře převládají politické zájmy EU v rámci SZBP a boje proti terorismu. Mezivládní rovina zahraniční politiky EU se řadí do tzv. *high politics*⁶⁵. Patří sem otázky zahraničně-politického

63

¹ Richardson, John Jeremy (2001) *European Union: power and policy-making*. London: Routledge, s.29.

64

¹ Bicchi, Federica (2004) *The European Origins of Euro-Mediterranean Practices*. Working Paper AY0406-12. 12.6.2004. Berkeley: University of California, s. 5.

65

charakteru, obranných a bezpečnostních vztahů a diplomacie. V rámci mezivládního charakteru zahraniční politiky EU na Blízkém východě můžeme zmínit EPS⁶⁶, která vznikla v 70. letech jako důsledek nejednotného stanoviska ES v rámci izraelsko-palestinského konfliktu a ropné krize. Členské státy poprvé pocítují potřebu spolupráce v zahraničních otázkách a vystupování na mezinárodním poli jednotně. Jinými slovy například v případě ropné krize se státům vyplatilo spolupracovat a získat alespoň relativní zisky než se snažit o unilaterální dosažení absolutních zisků, které by mohlo vyústit v neúspěch⁶⁷. V případě ropné krize šlo o společné stanovisko ke snížení ceny ropy. Později v 90. letech vznikla SZBP, která má mezivládní charakter a slouží jako hlavní nástroj pro prosazování zahraniční politiky EU.

2. Institucionalizovaný rámec zahraniční politiky EU na Blízkém východě a její nástroje

Mezi jednotlivé nástroje zahraniční politiky EU patří Evropská politická spolupráce, Společná zahraniční a bezpečnostní politika, Eurostředomořské partnerství a Evropská politika sousedství. EU disponuje řadou

¹ Winn, Neil (2001) *EU Foreign Policy beyond the Nation-State*. New York: Palgrave, s. 3.

66

¹ EPS byla navržena v Davignově zprávě. Podobněji viz kapitola 1.3.3 Studená válka - rivalita mezi USA a EHS o vliv na Blízkém východě

67

¹ Wagner, Wolfgang (2003): *Why the EU's Common Foreign and Security Policy Will Remain Intergovernmental: A Rationalist Institutional Choice Analysis of European Crisis Management Policy*. *Journal of European Public Policy*, vol. 10, no. 4, s. 4.

mechanismů, které jsou navzájem provázány a které slouží jako prostředek k dosažení cílů EU na Blízkém východě. Jednotlivé nástroje jsou dále doprovázeny finančními a institucionálními mechanismy a mechanismy jednání. Jednotlivé nástroje mají specifické systémy financování, jsou prováděny v rámci různých institucí EU, na půdě členských vlád a v rámci nadnárodní nebo mezivládní úrovně jednání.

Faktory, vedoucí k vytvoření nástrojů zahraniční politiky EU v regionu a potřebě její institucionalizace, jsou rozmanité. Mezi ně se řadí potřeba posílit spolupráci při vyjednávání evropských strategických zájmů EU na Blízkém východě. Dalším faktorem je rozšiřování EU, kdy koordinace jednotlivých stanovisek většího počtu členských vlád byla obtížnější a v neposlední řadě je zde přítomen faktor potřeby posílení role EU jako mezinárodního aktéra v zahraničně-politických otázkách.

Všechny nástroje a iniciativy EU v regionu vznikají převážně od 90. let 20. století. Počátky zahraniční politiky EU v oblasti byly započaty spíše už v 70. letech, ale skutečný rozvoj zaznamenává až o dvacet let později. Od tohoto období EU postupně vytváří nástroje pro prohloubení svých aktivit v regionu a zviditelňuje svou roli v něm.

2.2.1 Evropská politická spolupráce

EPS je prvním institucionálním krokem sblížení zahraničních politik členských států. Byla založena v roce 1970 a brala ohled na fakt, že ne všechny členské země souhlasily s koordinací zahraniční a bezpečnostní oblasti. V návaznosti na tento fakt pak byla ze spolupráce v rámci EPS vyjmuta oblast obrany a bezpečnosti. EPS fungovala mimo politiky EU a měla mezivládní charakter. V době svého vzniku EPS nedisponovala Sekretariátem. Jednotlivá setkání byla organizována Politickým výborem EPS na úrovni ministrů zahraničních věcí členských států ES. Dalším významným posunem pro EPS byl rok 1981, kdy v Londýně zasedala Evropská rada, a výsledkem byla tzv.

Londýnská zpráva, která zavedla mechanismus rychlé reakce v případě krize, což umožnilo svolat jednání ministrů zahraničních věcí nebo Politického výboru do 48 hodin⁶⁸. EPS nebyla zahrnuta do rozpočtu ES. Členské státy přispívaly na EPS jednotlivě. EPS byla skutečně institucionalizována Jednotným evropským aktem v roce 1986.

EPS měla od svého vzniku svá úskalí, která do jisté míry přetrvávají v zahraniční politice EU dodnes. ES stála ve vnějších aktivitách tzv. na dvou nohách, a tedy měla své obchodní vnější vztahy a EPS⁶⁹. Jinými slovy zahraniční politika EU měla svůj rozměr ekonomický a politický⁷⁰. Úspěšnost EPS spočívala především v tom, že nešlo o zahraniční politiku v pravém slova smyslu, ale spíše o diplomatickou koordinaci sdílených národních zájmů než o koordinaci společného evropského zájmu⁷¹.

Především v 70. letech se EPS zasadila o mírové jednání blízkovýchodního konfliktu mezi Izraelem a Palestinou. Na prvním setkání ministrů zahraničních věcí v Mnichově v roce 1970 byla jedním ze dvou klíčových témat situace na Blízkém východě⁷². Blízký východ již tehdy byl

68

¹ Fiala, Petr; Pitrová, Markéta (2003), s. 543.

69

¹ Bonvicini, Giovanni (1998) Making European foreign policy work. In: Westlake, Martin. The European Union beyond Amsterdam. London: Routledge, s.64.

70

¹ Vnější vztahy stojí tzv. na dvou nohách dodnes. Ekonomický rozměr vnějších vztahů je dán v rámci prvního pilíře Společnou obchodní politikou a politický rozměr je ukotven v SZBP v rámci druhého pilíře. Od Maastrichtské smlouvy jsou ob rozměry vnějších vztahů již koordinovány.

71

¹ Smith, Dennis(1999) European Foreign and Security Policy. In: Smith, Dennis; Wright, Sue. Whose Europe? Oxford: Blackwell, s.264.

72

zmíněn v zárodku vzniku zahraniční politiky, kdy EU definovala Blízký východ jako strategickou oblast svého zájmu. Na podzim roku 1973 došlo k prvnímu ropnému šoku a ES byla donucena přehodnotit své ekonomické a politické zájmy v arabském světě. Arabské státy snížily těžbu ropy a vyhlásily ropné embargo pro ty země, které podporovaly Izrael⁷³ v Jomkipurské válce.

Výsledkem byla reflexe ES ve spolupráci s arabským světem a iniciativa zvaná Euro-arabský dialog (Dialog). Tato iniciativa byla deklarována na zasedání představitelů vlád v Kodani 10. - 14. prosince roku 1973, kdy účastníci jednání z důvodu energetické bezpečnosti EU zdůraznili nutnost jednání se státy dovážející ropu⁷⁴. Ustavující konference Dialogu proběhla v Damašku následujícího roku. Jednalo se o diplomatické fórum mezi ES a Ligou arabských států s cílem koordinace ekonomických a kulturních otázek⁷⁵. Pro Ligu arabských států to byl politický nástroj pro získání ES na svou stranu proti Izraeli. Dialog byl vytvořen především z důvodu přítomnosti ropy v arabských státech a sloužil jako meziregionální platforma pro spolupráci mezi ES a arabskými státy⁷⁶.

⁷³ Pijpers, Alfred; Regelsberger, Elfriede; Wessels, Wolfgang (1988) European political cooperation in the 1980s: a common foreign policy for Western Europe? Martinus Nijhoff publishers. Leiden: Brill, s.3.

73

⁷⁴ Pátá arabsko-izraelská válka zvaná Jomkipurská vypukla 6. října 1973, kdy koalice Egypt a Sýrie napadly Izrael v nejvýznamnější státní svátek v oblasti Suezského průplavu a Golanských výšin. Izrael zahájil protiútok a útočníky porazil. Válka skončila 25. října téhož roku.

74

⁷⁵ Annexe à la déclaration finale du sommet de Copenhague. In: Bulletin des Communautés européennes, Décembre 1973, n° 12, s. 11-12.

75

⁷⁶ Benchenave, Mustapha (1983) Pour un dialogue euro-arabe. Paris: Berger-Levrault, s. 111.

76

Další iniciativou EPS v roce 1980 bylo vydání dokument devíti ministrů zahraničních věcí ES s názvem „Benátská deklarace“⁷⁷, ve kterém deklarovali společný postoj států k blízkovýchodnímu konfliktu. Mimo společný postoj vůči situaci na Blízkém východě EU bod dvě Benátské deklarace odkazuje na tradiční vazby mezi Evropou a Blízkým východem, a tedy je její povinností sehrát speciální roli na Blízkém východě a pomoci k mírové cestě v regionu.

2.2.2 Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU

EPS byla v roce 1992 přetvořena na SZBP a byla ukotvena a ratifikována ve Smlouvě o EU v roce 1993. SZBP se stala tzv. *primus inter pares*⁷⁸ neboli první mezi rovnými v komplexu mechanismů tvořících zahraniční politiku EU. SZBP funguje na mezivládním principu jednání a tvoří druhý pilíř EU. Tzv. pilarizace⁷⁹ je odkazem EPS a spolupráce ve vnitřních věcech, které nebyly zahrnuty do komunitárních politik. 90. léta 20. století jsou zlomem pro zahraniční politiku EU. SZBP vytváří zahraniční politiku EU. SZBP sjednocuje zahraničně-politické postoje členských států a stává se součástí primárních smluv EU. Má za úkol zabezpečit společné hodnoty, základní zájmy a nezávislost EU, posílit bezpečnost EU a jejích členských států, posílit mír a

⁷⁷ Pijpers, Alfred; Regelsberger, Elfriede; Wessels, Wolfgang (1988), s.14.

77

⁷⁸ The ministers of foreign affairs of EC (1980) The Venice Declaration. 13.6.1980, http://www.knesset.gov.il/process/docs/venice_eng.htm, (relativně stabilní)

78

⁷⁹ Jorgensen, Knud Erik (2002), s.220.

79

⁷⁹ Winn, Neil; Lord, Christopher (2001), s.40.

mezinárodní bezpečnost v souladu se zásadami OSN a také upevnit demokracii, právní stát a respektování lidských práv a svobod⁸⁰.

SZBP disponuje celou škálou nástrojů. Základní pilíř SZBP je vedení konzultací, vzájemná informovanost členských států a spolupráce diplomatických a konzulárních zastoupení včetně misí u mezinárodních organizací a zastoupení Komise. Mezi další nástroje SZBP patří společné postoje a společné akce. Společné postoje navazují na přijímání společných stanovisek EPS. Rada EU přijme postoj a jednotlivé politiky členských států zajistí soulad své politiky s těmito postoji. Společné akce se provádějí rovněž v souladu s národními politikami. EU prostřednictvím společných akcí uskutečňuje své cíle v zahraničí.

Z hlediska financování SZBP je nutno zdůraznit, že oproti EPS SZBP disponuje vlastním rozpočtem. Financování SZBP je rozděleno na dvě části. Administrativní výdaje jsou zahrnuty v rozpočtu EU. Operativní výdaje jsou hrazeny dle rozpočtové procedury, kde je třeba jednomyslné hlasování v Radě EU.

Dualita zahraniční politiky EU, ekonomické vztahy v rámci prvního pilíře a politicko-bezpečnostní vztahy v rámci SZBP v rámci druhého pilíře, je jejím vznikem SZBP zachována. SZBP je pro EU nástroj, který umožnil posílit roli EU jako relevantního mezinárodního aktéra na Blízkém východě. SZBP institucionalizovala zahraniční politiku EU v politických a bezpečnostních oblastech a vytvořila nástroje k jejímu provádění. EU tak ke svým tradičním ekonomickým vazbám na Blízkém východě přidala i vazby politické.

SZBP byla revidována Amsterdamskou smlouvou v roce 1997. Byl vytvořen další nástroj SZBP, a tím jsou společné strategie, které reflektují hlubší zájem EU v určitém regionu. Nově bylo vedle jednomyslného hlasování v Radě zavedeno i hlasování kvalifikovanou většinou.

2.2.3 Euro-Středomořské partnerství

Euro-středomořské partnerství (ESP) je multilaterální nástroj EU v oblasti Středomoří. Bylo zahájeno v roce 1995 v Barceloně. ESP bývá často nazýváno jako Barcelonský proces. Partnerství si klade za cíl vést dialog mezi členskými státy EU a dvanácti státy z oblasti Středomoří. Konkrétně se jednalo o všech patnáct členských států EU a dále o státy Maroko, Tunisko, Alžírsko, Egypt, Izrael, Palestinskou samosprávu, Libanon, Sýrii, Turecko, Maltu, Kypr a Jordánsko. ESP stojí na principu solidarity a spolupráce v politických, ekonomických, finančních, kulturních a migračních oblastech. Navazuje na bilaterální vazby ENP EU s jednotlivými zeměmi ve Středomoří a prohlubuje multilaterální vazby EU se Středomořím ve formě různých specifických programů, fór a konferencí.

EU se prostřednictvím ESP snažila prohloubit vazby EU se svými sousedy ve Středomoří. Středomořské státy stojící mimo EU, včetně blízkovýchodních států jsou pro EU strategickým regionem pro evropskou bezpečnost a ekonomické zájmy EU. Hlavním zájmem EU v oblasti je posílit stabilitu v regionu prostřednictvím ekonomické integrace. Ekonomická integrace Blízkého východu povede k zajištění ekonomické prosperity a recipročně i zajištění politické bezpečnosti a stability v regionu. EU získává ESP nástroj pro posílení svého vlivu na Blízkém východě. Prohloubená ekonomická spolupráce je totiž podmíněna politickou spoluprací. Jinými slovy EU získala nástroj, jak vyvíjet politický tlak na dodržování základních lidských práv a svobod, posilování demokracie a liberalizaci trhu v nestabilním Blízkém východě. V červenci 2008 vznikla v rámci Barcelonského procesu Unie pro Středomoří.

Finanční prostředky pro Euro-Středomořskou spolupráci jsou čerpány z ENPI. Komise podpořila Euro-středomořské partnerství od roku 1995 částkou přesahující 16 miliard eur. Každoročně dosahují půjčky, které poskytne Evropská investiční banka státům zapojeným do Euro-středomořského partnerství, dvě miliardy eur.

Problematikou ESP se bude dále podrobněji zabývat čtvrtá kapitola. ESP bylo ale nutné zmínit jako jeden z nástrojů zahraniční politiky EU na Blízkém východě.

2.2.4 Evropská politika sousedství

Hlavním podnětem pro Evropskou politiku sousedství (ENP⁸¹) byla snaha sjednotit zahraničně-politický rámec vůči oblastem bezprostředně za hranicemi EU. První podnět k vytvoření ENP přišel v roce 2003, kdy EK z pověření Rady EU vydala sdělení „Širší Evropa – sousedství: nový rámec pro vztahy s východními a jižními sousedy“⁸², které obsahovalo cíl sdílet výhody rozšíření EU a v jejich sousedství zajistit stabilitu, bezpečnost a blahobyt všech,

81

¹ Pro Evropskou politiku sousedství budu nadále používat anglickou zkratku ENP – European Neighbourhood Policy, aby nedošlo k záměně s již použitou zkratkou EPS pro Evropskou politickou spolupráci.

82

¹ Viz příloha č. 2 – Mapa Evropské politiky sousedství – jižní a východní dimenze

kterých se to týká⁸³. Další podnět k tvorbě ENP vydala Rada EU v Evropské bezpečnostní strategii na konci roku 2003, kdy pro udržení evropské bezpečnosti a potažmo i bezpečnosti ve světě je nezbytné rozvíjet strategická partnerství s regiony, které se nacházejí v sousedství EU⁸⁴. Dle strategie ENP má v sobě integrovat ekonomickou a bezpečnostní dimenzi. ENP je zahraničně-politickým nástrojem EU, který vznikl v roce 2004. Má za úkol všestranně spolupracovat se zeměmi, které jsou v geografické blízkosti EU a zabránit vzniku nových dělicích linií. Mimo jiné mezi principy ENP patří i privilegované vztahy v oblasti práva, dobrého vládnutí, prosazování dobrých sousedských vztahů a principů tržního hospodářství⁸⁵. Jinými slovy ENP nabízí partnerství sousedským státům s výhodami EU, aniž by státy byly členy EU.

Hlavními principy ENP jsou diferenciací, hodnocení pokroku a podmíněnost rozvoje vztahů⁸⁶. První princip je tvořen tím, že ENP je založena na bilaterálních vztazích mezi EU a zúčastněným státem, které zajišťují odlišný individuální přístup k jednotlivým státům. Základem ENP jsou asociační dohody s jednotlivými zeměmi, na jejichž základě EK vypracovala Akční plány, které

83

¹ Communication from the Commission. Wider Europe— Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours, COM(2003) 104 final, 11.3.2003, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf, (relativně stabilní), s. 3.

84

¹ European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World, 12.12. 2003, <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, (relativně stabilní), s.15.

85

¹ Kratochvíl, Petr (2006) The European Union and Its Neighbourhood: Policies, Problems and Priorities. Praha: Ústav Mezinárodních vztahů.

86

¹ Communication from the Commission. Wider Europe— Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours, COM(2003) 104 final, s.16.

berou ohled na různorodost potřeb jednotlivých států. EK má za úkol Akční plány monitorovat, hodnotit jejich pokrok a podporovat rozvoj vztahů, což se řadí jako druhý a třetí princip. Celkem zahrnuje dvanáct států, které do ENP spadají a čtyři kandidující státy, které na vstup do ENP ještě čekají. ENP se dále neformálně dělí na východní a jižní dimenzi. Mezi státy Blízkého východu, které do ENP spadají, patří Alžírsko, Egypt, Izrael, Jordánsko, Libanon, Libye, Maroko, Palestinská samospráva a Sýrie⁸⁷. V EU existují prioritní regiony pro jednotlivé členské státy. V otázce Blízkého východu je tak jižní dimenze prioritním regionem pro Francii, Itálii a Španělsko. Hlavním cílem je motivovat sousední státy k získání podílu na evropském trhu a plnění cílů Akčních plánů jednotlivých zemí. Konečný cíl je maximální integrace s EU, ale s vyloučením plného členství a hlasovacího práva.

Do roku 2006 byla ENP financována ze dvou programů. Pro východní dimenzi poskytuje finanční prostředky program TACIS a pro jižní dimenzi program MEDA. Od roku 2007 došlo ke sloučení obou programů a k vytvoření Nástrojů evropské politiky sousedství (ENPI)⁸⁸. V rozpočtovém období 2007-2013 je na ENP určeno 12 miliard eur⁸⁹.

ENP slouží jako nárazníkové pásmo k vytvoření politické a ekonomické stability v sousedství EU. Primárním cílem ENP je fixace

87

¹ Nasshoven, Yvonne (2008) The European Neighbourhood policy. Introduction. In: Avery, Graham; Nasshoven, Yvonne: The European Neighbourhood policy. Challenges and Prospects. Brussels: Trans European Policy Studies Association, s. 13.

88

¹ ENPI – anglická zkratka pro European Neighbourhood Policy Instruments

89

¹ European Neighbourhood Policy – State of Play, MEMO/06/460, 4.12.2006, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/06/460&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, staženo 8.5.2009 (spíše nestabilní)

demokratických mechanismů. Sekundárním cílem pro EU je přístup k surovinám, kterými země ENP disponují. Především Blízký východ pro EU je významným strategickým partnerem, jelikož je producentem ropy a zemního plynu.

3. Aktéři zahraniční politiky EU se zaměřením na Blízký východ

Zahranění politika EU na Blízkém východě je různorodá nejen z hlediska nástrojů, které ji tvoří, ale i z hlediska aktérů, kteří zahraniční politiku EU zastupují. Aktéři zahraniční politiky EU na Blízkém východě se odvíjí od celkového charakteru zahraniční politiky EU. Aktéři figurují v rámci všech tří pilířů v rámci jednotlivých nástrojů zahraniční politiky a jejich pravomoci se navzájem překrývají. Práce se zaměří na analýzu aktérů zahraniční politiky EU obecně a poté definované aktéry představím pro region Blízkého východu.

2.3.1 Aktéři zahraniční politiky EU

Aktéři zahraniční politiky EU jsou velmi rozmanití a odpovídají celkovému charakteru zahraniční politiky EU. V rámci prvního pilíře je nejdůležitějším aktérem Evropská komise (EK). V rámci druhého pilíře má nejvýznamnější roli Rada EU⁹⁰. Mezi další významné aktéry je třeba zařadit Evropskou radu, Předsednictví EU, Evropský parlament (EP), Generálního tajemníka Rady a Vysokého představitele pro SZBP, Útvar pro politické plánování a včasné varování, Zvláštní zmocněnce EU a členské státy.

Pro přehlednost představím jednotlivé aktéry v následujících bodech:

¹ **Jorgensen**, Knud Erik (2002) "Making the CFSP Work". In: Peterson, John; Shackleton, Michael. The Institutions of the European Union. Oxford: Oxford University Press, s.217-8.

- EK - Je aktivně zapojena do zahraniční politiky v podobě Společné obchodní politiky a vnějších ekonomických vztahů, čili v rámci Hospodářské a měnové unie. EK dle zakládajících smluv může uzavírat mezinárodní dohody se třetími státy nebo organizacemi. Takováto dohoda politického, ekonomického či kulturního charakteru je na návrh EK předložena Radě EU.
- Rada EU - Disponuje pravomocemi ve všech třech pilířích. Její agenda je v rámci SZBP vedena Radou pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy (GAERC)⁹¹. V rámci SZBP je výkonným orgánem. Přijímá rozhodnutí o společných akcích a postojích⁹². Odpovídá za jednotnost, konzistentnost a účinnost společných akcí.
- Evropská rada - Je rozhodujícím aktérem v oblasti SZBP. Vymezuje obecné zásady a směry SZBP.
- Předsednictví EU - Reprezentuje EU v otázkách SZBP, řídí politický dialog se třetími zeměmi a reaguje na aktuální mezinárodní dění. Spolupráce v předsednictví EU funguje v rámci tzv. trojky⁹³.
- EP - je v oblasti SZBP spíše konzultativním orgánem. Může podat Radě EU doporučení. Každý rok se v EP koná rozprava o stavu SZBP.
- Generální tajemník Rady a Vysoký představitel pro SZBP - je politicky silnou osobností, která zastupuje SZBP a vede dialog se třetími zeměmi⁹⁴. Od roku

91

¹ GAERC - General Affairs and External Relations Council

92

¹ Společné akce a postoje jsou spolu se společnými strategiemi nástroji SZBP. Podrobněji viz podkapitola 2.2 Nástroje.

93

¹ Předsednická země se radí se svým postupem s předcházejícím a nadcházejícím předsednictvím.

94

¹ Dosud neratifikovaná Lisabonská smlouva plánuje propojit funkci Vysokého představitele SZBP s Komisařem pro vnější vztahy. Termín ministr zahraničí se po nevoli v některých členských státech neujal.

1999 tuto funkci zastává Javier Solana.

- Útvar pro politické plánování a včasné varování - slouží pro potřeby Vysokého představitele SZBP a má za cíl efektivnější a pružnější SZBP.
- Zvláštní zmocněnci EU - provádějí svou činnost na základě Smlouvy o EU s mandátem, který se týká konkrétních politických záležitostí. V současné době má Evropská unie sedm zvláštních zmocněnců. Marc Otte byl jmenován jako zvláštní zmocněnec pro blízkovýchodní mírový proces.
- Členské státy - se ve Smlouvách EU zavázaly, že jejich národní zahraniční politiky budou v souladu s politikou SZBP.

2.3.2 Aktéři zahraniční politiky EU na Blízkém východě a jejich disperze

Aktéři pro záležitosti na Blízkém východě jsou tvořeni v rámci iniciativ, jako jsou Euro-středomořské partnerství a Evropská politika sousedství či jednorázovými iniciativami při mezinárodně politické záležitosti, která si vyžaduje přítomnost a stanovisko EU. V neposlední řadě jsou formální i neformální jednání doprovázena Vysokými představiteli pro EU, kam nepochybně patří Vysoký představitel pro SZBP, Zvláštní zmocněnec pro blízkovýchodní proces, zástupci předsedající země EU, jednotliví ministři zahraničních věcí v členských státech EU a komisař pro vnější vztahy EU. Zahraniční politika EU vůči Blízkému východu je formována v rámci zvláštních vyjednávacích týmů, které se na Blízký východ zaměřují. Vyjednávací týmy jsou tvořeny ve spolupráci s Radou EU a Vysokým představitelem pro SZBP pro jednotlivé zahraničně-politické otázky. Jednající tým představitelů v rámci EU na Blízkém východě by měl být velmi soudržný a transparentní.

Jednotliví konkrétní aktéři a jejich vyjednávací týmy pro Blízký východ v rámci zahraniční politiky EU:

- Vyjednávací tým pro ENP - V čele vyjednávacího týmu pro ENP
-

stojí italská Komisařka pro vnější vztahy Benita Ferrero-Waldnerová. Vyjednávací týmy jsou pak složeny ze zástupců třetích států a na straně EU ze zástupců EK. EK provádí Evropskou politiku sousedství ve spolupráci s Vysokým představitelem pro SZBP a Radou EU⁹⁵.

○ Vyjednávací tým pro Euro-středomořské partnerství - Představiteli ESP v rámci multilaterálních vztahů jsou ministři zahraničních věcí a ministři s příslušnou působností v konkrétním odvětví jednotlivých členských států a třetích států. V rámci partnerství funguje na mezivládní úrovni Euro-středomořský výbor pro Euro-středomořské partnerství, který je tvořen představiteli EU a jednotlivých členských států a schází se jednou za tři měsíce. V rámci Euro-středomořského partnerství má fungovat rotující spoluprezidentství, kdy jeden prezident bude volen z členských států EU a druhý ze středomořských či blízkovýchodních států⁹⁶.

○ Vysoký představitel pro SZBP Javier Solana – Je důležitým aktérem pro vnější vztahy EU, který nejen že vede jednotlivé iniciativy pro Blízký východ jako Vysoký představitel pro SZBP, ale je i členem tzv. Blízkovýchodního kvartetu⁹⁷. Blízkovýchodní kvartet je vyjednávacím týmem pro izraelsko-palestinský konflikt, je tvořen čtveřicí mezinárodních aktérů a v jeho čele stojí Tony Blair. Vyjednávací čtveřici aktérů tvoří Organizace spojených národů (OSN) v čele s Generálním tajemníkem Ban Ki-moonem,

95

¹ Communication from the European Commission. European Neighbourhood policy, COM(2004) 373 final, 12.5.2004, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf, (relativně stabilní), s. 4.

96

¹ Ferenczi, Thomas (2008) L'Union pour la Méditerranée sera présidée par deux pays riverains, du nord et du sud. *Le Monde*. 7.3.2008. s.8.

97

¹ Blízkovýchodní kvartet je známý také pod názvem Madridský nebo Diplomatický kvartet.

Evropská unie v čele s již zmíněným Vysokým představitelem pro SZBP Javierem Solanou, Rusko v čele s ministrem zahraničních věcí Sergejem Lavrovem a USA v čele s ministryní zahraničních věcí Hillary Clintonovou. Kvartet byl založen v roce 2002 v Madridu. Blízkovýchodní kvartet má za úkol vést jednání s izraelskými a palestinskými představiteli, přivést je k jednacímu stolu a zasadit se o mírový proces na Blízkém východě. Při svém založení byl pokládán za efektivní nástroj pro multilaterální jednání na Blízkém východě, ale vítězství ve volbách radikálního Hamásu a jeho nástup k moci v Palestině v červnu 2007 a Izraelský útok na pásmo Gazy v Palestině v lednu 2009 jeho efektivitu v podstatě snížil⁹⁸. EU má ale šanci se prostřednictvím Blízkovýchodního kvartetu stát silným aktérem pro vyjednávání míru na Blízkém východě a přispět k mírovému procesu v regionu⁹⁹.

○ Vyjednávací tým Zvláštního zmocněnce pro Blízký východ Marca Otteho - Role Marca Otteho v regionu představuje přítomnost, viditelnost a politický vliv EU na Blízkém východě a především v izraelsko-palestinském mírovém procesu. Cílem jeho mandátu je dovést izraelskou a palestinskou stranu k jednání o ustanovení dvou států s demokratickým řízením¹⁰⁰. Mimo jiné Marc Otte má na zodpovědnost politické vedení představitelů operací v rámci Společné bezpečnostní a obranné politiky (SBOP)¹⁰¹ na palestinském území EU

98

¹ Musu, Costanza (2007) *The Madrid Quartet: An Effective Instrument of Multilateralism?* Chicago: International Studies Association, <http://www.g7.utoronto.ca/conferences/2007/musu2007.pdf>, s.15.

99

¹ Musu, Costanza (2007), s.16.

100

¹ Council joint action, 2009/136/CFSP, 16.2.2009, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:046:0065:0068:EN:PDE>, (relativě stabilní)

101

BAM Rafah a EUPOL COPPS¹⁰². Jeho tým slouží jako nástroj prevence a je součástí krizového řízení na Blízkém východě.

Výše zmínění aktéři utvářejí zahraniční politiku na Blízkém východě. EU má příliš mnoho nástrojů na Blízkém východě¹⁰³. Logicky vzato stanoviska jednotlivých aktérů jsou velmi nepřehledná vzhledem k jejich rozmanitosti. Rozmanitost a křížení nadnárodního a mezivládního charakteru jednání aktérů v rámci jednotlivých pilířů neusnadňuje tvorbu koherentní zahraniční politiky EU v regionu¹⁰⁴. Zahraniční politika EU vůči regionu se tedy vyznačuje jistou disperzí v rámci jednotlivých nástrojů a iniciativ EU v regionu. Bohužel jednotlivé iniciativy, jednotlivé postoje zahraničních politik členských států EU a široká škála evropských iniciativ v regionu jednotný postoj EU na Blízkém východě znesnadňují.

¹ SBOP je součástí SZBP. Vznikla Amsterdamskou smlouvou v roce 1997 a v platnost vešla v roce 1999. Nástrojem SBOP jsou mírové mise. SBOP zohledňuje závazky NATO a Západoevropské unie.

102

¹ Oběma misím se bude podrobněji věnovat kapitola 3.2.1 Palestinská otázka - EUPOL COPPS, EUBAM RAFAH.

103

¹ Mazánek, Ilja (2009) Dotazník pro diplomovou práci. 30.4.2009. Viz příloha č. 1 – Elektronický dotazník pro diplomovou práci.

104

¹ Šnidauf, Jan (2008), s. 34.

3. Cíle zahraniční politiky EU na Blízkém východě

Cíle EU je obtížné definovat. Článek 2 Smlouvy o EU definuje jeden z cílů EU, a tedy „Cílem Unie je potvrzovat svou identitu na mezinárodní scéně, zejména prováděním společné zahraniční a bezpečnostní politiky...“¹⁰⁵. Článek 3 Smlouvy o EU říká, že „...Unie zajišťuje zejména soudržnost všech svých vnějších činností jako celku v rámci své zahraniční, bezpečnostní a hospodářské politiky a politiky rozvoje“¹⁰⁶. Cíle zahraniční politiky EU tedy odpovídají zahraniční, bezpečnostní a hospodářské politice EU a politice rozvoje. Pro Blízký východ neexistují cíle, které by byly ukotveny ve Smlouvách o EU, ale všechny prioritní cíle vůči Blízkému východu jsou v souladu se základními obecnými cíli zahraniční politiky EU.

Dle Bezpečnostní strategie EU z roku 2003 je cílem zahraniční politiky EU na Blízkém východě, resp. ve Středomoří podporovat ekonomický, politický a kulturní rozvoj v rámci Euro-středomořského partnerství¹⁰⁷. Strategie definuje bezpečnost jako podmínku pro rozvoj¹⁰⁸. Ekonomická a bezpečnostní rovina zahraniční politiky EU pro Blízký východ jsou pokládány za hlavní cíle

105

¹ Smlouvy o Evropské unii a o založení Evropského společenství (konsolidované znění), C 321 E/1, 29.12.2006, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:321E:0001:0331:CS:pdf>, (relativně stabilní), s. 11.

106

¹ Smlouvy o Evropské unii a o založení Evropského společenství (konsolidované znění), C 321 E/1, 29.12.2006, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:321E:0001:0331:CS:pdf>, (relativně stabilní), s. 11.

107

¹ European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World, 12.12. 2003, s.9.

108

¹ European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World, 12.12. 2003, s.3.

EU v regionu. Dlouhodobé ekonomické vazby mezi regiony jsou důkazem provázanosti vztahů obou regionů a vzájemné závislosti. Bezpečnostní vazby mezi regiony jsou klíčové pro evropskou, resp. světovou bezpečnost. Blízký východ je v mezinárodních vztazích pokládán za ohnisko teroristických útoků a konfliktů. Především půl století trvající izraelsko-palestinský konflikt tomu nasvědčuje.

EU je přirozeným aktérem na Blízkém východě¹⁰⁹. Její ekonomické a politicko-bezpečnostní aktivity posilují její roli a postavení v regionu. Následný přehled ekonomických a bezpečnostních vazeb EU v regionu prokazuje, že EU není jen plátcem, tedy tím, kdo financuje projekty na Blízkém východě, ale že se stala významným hráčem¹¹⁰.

1. Ekonomické vazby EU a Blízkého východu

Rovina ekonomických vztahů zahraniční politiky EU se řadí mezi tzv. *low politics*. Ekonomické vazby v regionu jsou prováděny Společnou obchodní politikou EU v rámci prvního pilíře. EU má ekonomické zájmy na Blízkém východě nejen jako konzument blízkovýchodní ropy a plynu, ale také jako výrobce a vývozce průmyslového zboží a technologií na Blízký východ. Hlavní vazbou je export zboží z Blízkého východu na trh EU v podobě energetických zásob ze Severní Afriky a Perského zálivu.

Významným milníkem pro rozšíření ekonomických vazeb mezi evropským a blízkovýchodním regionem bylo již zmíněné Euro-středomořské partnerství z roku 1995. Jedním z cílů podepsané dohody je vytvoření euro-středomořské zóny volného obchodu do roku 2010, která by zahrnovala 35 států a přibližně 800 milionů spotřebitelů. Vytvořením euro-středomořské zóny

109

¹ Mazánek, Ilja (2009) Dotazník pro diplomovou práci. 30.4.2009. Viz příloha č. 1 – Elektronický dotazník pro diplomovou práci.

110

¹ Šnidauf, Jan (2008), s. 11.

volného obchodu mezi EU a jednotlivými státy Blízkého východu EU získá nástroj pro prohloubení ekonomické integrace s blízkovýchodním regionem. Jen v roce 2007 dle zprávy EK¹¹¹ ekonomické vazby představovaly 67 biliónů eur pro vývoz do Středomořského regionu a 60 biliónů eur dovozu na trh EU. Od roku 2000 vývoz zboží do Středomořského regionu tvoří 10% nárůst ročně a pro dovoz zboží na trh EU ze středomořského regionu to je 4% roční nárůst. Export zboží z EU na Blízký východ má vzrůstající tendenci. Například v roce 1999 byl celkový objem vývozu zboží 7,4% 50,75 miliónů eur a v roce 2007 8,1% 100,94 eur¹¹². Celkový objem dovozu z Blízkého východu činil v roce 1999 4,4% neboli 32,436 miliónů eur a v roce 2007 5,3% neboli 76,183 miliónů eur¹¹³. Obchod mezi EU a Středomořským regionem probíhá na základě bilaterálních asociačních dohod s každým jednotlivým státem. V současné době se asociační dohody týkají Alžírsko, Egypta, Izraele, Jordánska, Libanonu, Maroka, Palestinské samosprávy, Sýrie a Tuniska.

Další významnou oblastí v rámci ekonomických vazeb EU je energetická závislost EU na dovozu. Závislost EU na dovážených energiích ze zemí třetího světa roste. Akční plán EU pro zabezpečení dodávek energie a jejich solidární využití uvádí, že míra energetické závislosti EU činí 54 %¹¹⁴. Ta by

111

¹ Eurostat (2007) Euro-Mediterranean statistics 2007. Luxembourg: Statistical Office of the European Communities, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/may/tradoc_138834.pdf, (relativně stabilní)

112

¹ Eurostat (2009) External and intra-European trade - Statistical yearbook Data 1958-2007. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities,, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-GI-08-001/EN/KS-GI-08-001-EN.PDF (relativně stabilní), s. 36-37.

113

¹ Eurostat (2009), s.37.38.

114

mohla vzrůst až na 70%, nebudou-li do roku 2030 přijata ochranná opatření¹¹⁵. EU je v současnosti závislá na ropě z 83,6% a na plynu z 60,8%¹¹⁶. Odhady tvrdí, že by do roku 2030 mohla závislost EU na ropě být až 93 % a na plynu 84%. Energetická závislost EU na vnějších dodávkách energie je tedy velice vysoká.

Následkem energetické krize z přelomu roku 2008 a 2009, kdy Rusko pozastavilo dodávky plynu a ropy do Evropy, si EU ještě více uvědomila svou zranitelnost v energetické oblasti. Výsledkem je reakce na energetickou závislost na dodávkách ropy a plynu ze třetích států, snaha zajistit diverzifikaci zdrojů, od kterých se energie dovážejí, a snaha nalézt i alternativní přírodní zdroje uvnitř EU. Nový přístup EU zastřešuje energetický balíček EK s názvem „Zajistit energetickou budoucnost: Komise předkládá návrhy na energetickou bezpečnost, na energetickou solidaritu a na energetickou účinnost“. Evropská komisařka pro vnější vztahy a evropskou politiku sousedství Benita Ferrero-Waldnerová v dokumentu prohlásila, že „Intenzivnější zaměření na energetiku v mezinárodních vztazích EU má klíčový význam pro energetickou bezpečnost EU“¹¹⁷. Dokument apeluje na rozvinutí silných a spolehlivých energetických partnerství s dodavateli, s tranzitními zeměmi.

¹ Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a výboru regionů - Akční plán EU pro zabezpečení dodávek energie a jejich solidární využití, KOM(2008) 781 v konečném znění, 13.11.2008, s.2.

115

¹ Communication from the European Commission. European Neighbourhood policy, COM(2004) 373 final, s.17.

116

¹ Directorate General for transport and figures of European Commission (2006) EU energy and transport in figures – statistical pocketbook of 2009. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, s.30.

117

Stálý přísun energií jako jsou ropa a plyn jsou brány v EU jako samozřejmost. Vysoké procento závislosti EU na dovážených energiích je alarmující. Největší dodavatelé energií pro EU jsou Rusko, Blízký východ a Norsko. V případě Ruska a Blízkého východu se nejedná o dodavatele, kteří by se vyznačovali extrémní stabilitou a spolehlivostí. Nedávná energetická krize tomu je zřetelným příkladem. Hlubší integrace mezi EU a Blízkým východem z hlediska energií je příkladem, který by mohl EU vést k zabezpečení energetických dodávek ropy a plynu na evropský trh. V rámci ENP je kladen velký důraz na strategické energetické partnerství v sousedství EU. V zakládajícím dokumentu ENP je energetická bezpečnost zmíněna jako jedna z priorit pro ENP. EU je největším světovým dovozcem ropy a plynu a druhým největším spotřebitelem¹¹⁸.

1.1. Ropa – Partnerství pro evropskou energetickou bezpečnost

Poptávka po ropě v Evropské unii až do roku 2030 poroste. EU se proto musí připravit na zajištění dodávek této suroviny. Spotřebu žene dopředu hlavně rozvoj dopravy. Ropa je významnou surovinou nejen pro dopravu, ale například i pro výrobu zboží, hnojiv v zemědělství a pro informační technologie. EU je závislá na dodávkách ropy ze třetích zemí. Se zvyšováním ceny ropy jako drahé energie je spojeno i zvyšování ceny potravin. Zajištění bezpečnosti ropných dodávek do EU je tak významným cílem EU na počátku 21. století.

¹ Zajistit energetickou budoucnost: Komise předkládá návrhy na energetickou bezpečnost, na energetickou solidaritu a na energetickou účinnost, IP/08/1696, 13/11/2008, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1696&format=HTML&aged=0&language=CS&guiLanguage=fr>, staženo 10.5.2008 (spíše nestabilní)

¹ Communication from the European Commission. European Neighbourhood policy, COM(2004) 373 final,s.17.

Blízký východ je největší zásobárnou ropy na světě a EU dováží z tohoto regionu jednu třetinu svých zásob.

Blízkovýchodní region je nejvýznamnějším světovým regionem z pohledu světových zásob ropy. Dle statistického přehledu za rok 2007¹¹⁹ globální ropné společnosti BP se na Blízkém východě nachází 61% světových zásob ropy, což tvoří 755,3 z 1237,9 miliard barelů¹²⁰. Podíl EU na celkové spotřebě ropy činí 17,8%, zatímco podíl Blízkého východu na ropě činí 4,4%. Konkrétněji se z Blízkého východu dováží 33,1% ropy na trh EU¹²¹, což je 241,8 z 688,8 miliónů tun ropy denně přivážených do Evropy¹²². Zásoby ropy z tohoto regionu jsou stejně významné jako zásoby ropy z Ruska, které pro srovnání tvoří 33,5%. Dalším významným dovozcem je Norsko s 15,8%. V souvislosti se světovými zásobami ropy se hovoří o tzv. *peak oil*¹²³ neboli vrcholu těžby ropy, která upozorňuje na fakt, že přestože zásoby ropy existují na několik desítek let

119

¹ Statistický přehled za rok 2007 je zatím posledním. Pro rok 2008 bude vydán až v červnu 2009. BP (2008) BP Statistical Review of World Energy, červen 2008, http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/downloads/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_review_2008.pdf, (Smlouvy o Evropské unii a o založení Evropského společenství (konsolidované znění), C 321 E/1, 29.12.2006, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:321E:0001:0331:CS:pdf>, (spíše staženo 8.5.2009 (spíše nestabilní), s. 11.

120

¹ Viz příloha č.3 - Světové zásoby ropy za rok 2007.

121

¹ Directorate General for transport and figures of European Commission (2006), s.31.

122

¹ Viz příloha č.4 - Ropné obchodní cesty v miliónech tun za den.

123

¹ Cílek, Václav; Kašík, Martin (2007) Nejistý plamen – průvodce ropným světem. Praha: Dokořán, s. 148-9.

dopředu, celková těžba ropy klesá. Hlavní příčinou je vyšší spotřeba ropy než je rychlost objevů nových nalezišť.

Ropa je dovážena na evropský trh v rámci bilaterálních smluv s jednotlivými státy, nebo multilaterálně v rámci regionálních organizací. Mezi důležité regionální organizace, které jsou významnými ekonomickými partnery pro EU, patří Organizace zemí vyvážející ropy (OPEC¹²⁴) a Rada pro spolupráci zemí Perského zálivu (GCC¹²⁵). OPEC je mezivládní organizací sdružující dvanáct zemí, které vyvážejí ropy. V regionu Blízký východ se jedná o státy Alžírsko, Libye, Saudská Arábie, Spojené arabské emiráty, Katar, Kuvajt a Irák. Hlavním cílem organizace je koordinovat ekonomickou politiku členských zemí¹²⁶. Regulace probíhá především pro celkový objem produkce ropy a cenu ropy. Druhou organizací je GCC, který je obchodním blokem mezi šesti arabskými státy v Perském zálivu. Jedná se o státy Bahrajn, Katar, Kuvajt, Omán, Saudskou Arábii a Spojené arabské emiráty. Hlavními cíli GCC není jen regulace v ekonomické oblasti, ale v oblasti sociální. Ekonomická integrace probíhá v oblastech zemědělství, průmyslu, těžby ropy, investic či obchodu. Mezi státy existuje od roku 2003 celní unie, která má společný celní sazebník vůči EU a ostatním státům.

Výše zmíněná euro-středomořská zóna volného obchodu dodá trhu s ropou jednotný regulační rámec a potřebné nástroje. EU tak na jedné straně bude garantovat blízkovýchodním partnerům nákup ropy pro evropský trh a na

124

¹ OPEC – anglická zkratka pro Organization of the Petroleum Exporting Countries

125

¹ GCC – anglická zkratka pro Gulf cooperation Council

126

¹ Cílek, Václav; Kašík, Martin (2007), s. 62.

druhé straně jednotná obchodní politika v rámci euro-středomořské zóny pomůže regulovat cenovou politiku. Euro-středomořská zóna volného obchodu by mohla do budoucna sloužit jako nástroj pro zabezpečení ropných dodávek pro evropský trh a zvýšit energetickou bezpečnost EU.

1.2. Zemní plyn - Nástroj pro ekonomicko-bezpečnostní propojení

Zemní plyn je po ropě druhou nejdůležitější energetickou surovinou. Na trh se dováží zemní plyn nebo jeho zkapalněná podoba, tzv. LNG¹²⁷. Zemní plyn je přepravován pomocí plynovodů a LNG je přepravován klasickou dopravou, nejčastěji prostřednictvím lodní dopravy. Zemní plyn je významné fosilní palivo, které slouží pro výrobu tepla, teplé vody a pro různá technologická užití.

Z celosvětových zásob zemního plynu se na Blízkém východě nachází 41,3%, což představuje 73,21 z 177,36 biliónů kubických metrů¹²⁸. Z Blízkého východu se do Evropy dováží 25,7%. Stejně jako u dovozu ropy je i pro plyn Rusko největším dodavatelem s 42%. Norsko je se na dodávkách plynu podílí 24,2%¹²⁹. Nejvýznamnějším státem na Blízkém východě, který dováží plyn do EU je Alžírsko¹³⁰. Alžírsko tvoří 18,2% dodávek plynu na evropský trh.

127

¹ LNG – anglická zkratka pro Liquefied Natural Gas

128

¹ Viz příloha č. 5 - Světové zásoby zemního plynu za rok 2007.

129

¹ Directorate General for transport and figures of European Commission (2006), s.31.

130

- V souvislosti s přerušením dodávek ruského plynu z přelomu let 2008 a 2009 začala EU intenzivněji hledat nové cesty, jakým způsobem zajistit bezpečnost dodávek plynu do Evropy. Variant, které se týkají výstavby nových energetických sítí a využitím alternativních zdrojů energie, je celá řada. Prioritní klíčová opatření evropské energetické bezpečnosti jsou spojena mimo jiné i s Blízkým východem. V akčním plánu EK pro zabezpečení dodávek energie¹³¹EU zmiňuje několik prioritních kroků, které s Blízkým východem souvisejí. Jedním z kroků k zajištění energetické bezpečnosti by mělo být vytvoření jižního koridoru pro přepravu plynu, který by tvořil sítí plynovodů přivádějících plyn z Kaspického moře přes Turecko. Výstavba by podle všeho měla začít v roce 2010. Dalším krokem je dokončení Středomořského energetického okruhu, který prostřednictvím propojení přenosových a přepravních soustav elektřiny a zemního plynu propojí Evropu s jižním Středomořím. Tyto projekty těží z finanční a politické podpory EU a slouží k diverzifikaci vnějších dodávek energie do EU ze vzdálenějších regionů, jako jsou do budoucna propojení s Irákem, Středním východem a subsaharskou Afrikou.
- Dodávky plynu z Blízkého východu na evropský trh jsou dalším příkladem prohlubování ekonomické integrace mezi regiony. Současná diskuze o energetické bezpečnosti EU a diverzifikaci zdrojů směřuje k prohlubování energetických sítí s Blízkovýchodním, resp. Středomořským regionem.

¹ Viz příloha č. 6 – Obchodní cesty plynu za rok 2007.

¹ Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a výboru regionů - Akční plán EU pro zabezpečení dodávek energie a jejich solidární využití, KOM(2008) 781 v konečném znění, s.4.

3.2 Bezpečnostní politika EU na Blízkém východě - nebezpečná periferie nebo blízký partner?

Bezpečnostní politika EU není samostatnou politikou EU. Existuje v rámci SZBP. Pro region Blízkého východu je právě bezpečnostní politika klíčová, jelikož izraelsko-palestinský konflikt a nedemokratické režimy arabských států jsou považovány za ohniska konfliktů, kde je třeba podporovat demokracii a mír a zajistit bezpečnost Evropy, resp. ve světě. Již v preambuli Smlouvy o EU¹³² je zmíněno, že jsou země rozhodnuty „uskutečňovat společnou zahraniční a bezpečnostní politiku včetně eventuální společné obranné politiky, která by mohla vést ke společné obraně, a posilovat tak evropskou identitu a nezávislost, a to v zájmu podpory míru, bezpečnosti a pokroku v Evropě a ve světě“. Dále se v článku 11 Smlouvy o EU uvádí, že cílem SZBP je posilování bezpečnosti EU a posilování mezinárodní bezpečnosti v souladu s Chartou OSN a Helsinského procesu.

V souvislosti s bezpečnostní politikou EU je třeba zmínit obrannou politiku EU. Již Smlouva o EU hovoří v článku 17, ve kterém se říká, že “Společná zahraniční a bezpečnostní politika zahrnuje všechny otázky, které se týkají bezpečnosti Unie, včetně postupného vymezení rámce společné obranné politiky“¹³³. Amsterdamská smlouva hovoří již o možnosti vytvoření společné obrany EU, kdyby tak rozhodla Evropská rada a zavádí humanitární a záchranné mise, dále mise k udržení míru a mise bojových jednotek k řešení krize, včetně nastolování míru¹³⁴. Dalším vývojem je pak Evropská bezpečnostní

132

¹ Smlouvy o Evropské unii a o založení Evropského společenství (konsolidované znění), C 321 E/1, s. 10.

133

¹ Smlouvy o Evropské unii a o založení Evropského společenství (konsolidované znění), C 321 E/1, s.17.

134

a obranná politika (EBOP), která vznikla na zasedání Evropské rady v Kolíně nad Rýnem v roce 1999¹³⁵ a patří pod rámec SZBP. Cíle EBOP jsou v souladu s Chartou OSN a NATO. Hlavním cílem EBOP byl rozvoj civilních a obranných kapacit pro zvládání krizí a prevenci konfliktů. Pro EBOP byl vytvořen Politický a bezpečnostní výbor a bylo zavedeno pravidelné setkávání ministrů zahraničních věcí, případně spolu s ministry obrany. Mimo jiné byla vytvořena soustava vojenských sil a stanovišť s vysokou flexibilitou, mobilitou, spoluprací, rozmístitelností a udržitelností.

Dalším významným bezpečnostním milníkem v EU je rok 2003, ve kterém byl vydán dokument s názvem Evropská bezpečnostní strategie – Evropa v lepším světě, která zdůrazňuje význam EU ve světě. „Evropská unie je jako společenství tvořené 25 státy s téměř 450 miliony obyvatel, které vytváří čtvrtinu světového hrubého národního produktu (HNP) a disponuje širokou škálou nástrojů, nutně světovým hráčem“¹³⁶. Z tohoto důvodu by měla být připravena sdílet odpovědnost za celosvětovou bezpečnost a vytváření lepšího světa. V roce 2008 vydala EU hodnotící dokument této strategie s názvem Zpráva o provádění Evropské bezpečnostní strategie - Zajišťování bezpečnosti v měnícím se světě. V ní je Evropská bezpečnostní strategie pozitivně hodnocena a zejména ...“politika sousedství, nyní díky Unii pro Středomoří a Východnímu partnerství obohacená o nový rozměr, vytvořila pevný rámec pro vztahy s partnery na jihu i na východě“¹³⁷. V rámci EBOP bylo po světě rozmístěno přes

¹ The Treaty of Amsterdam amending treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, 2.10.1997, s.9-10.

135

¹ Fiala, Petr; Pitrová, Markéta (2003), s. 572.

136

¹ Evropská bezpečnostní strategie - Bezpečná Evropa v lepším světě, 12.12.2003, <http://www.consilium.eu.int/uedocs/cmsUpload/031208ESSIICS.pdf>, (relativně stabilní), s. 2.

137

dvacet misí za poslední desetiletí. Díky nim EU získává nástroje jak provádět SZBP a posilovat svou roli ve světě jako mezinárodní aktér. Blízký východ je označen za nestabilní region, který v sobě skrývá řadu regionálních konfliktů.

EU má zájem o stabilitu na Blízkém východě, jelikož nestabilita v regionu jako šíření konfliktů by vedla nejen k ohrožení ekonomických vazeb EU na Blízkém východě, ale mohlo by dojít i k masivní emigraci přes Středozevní moře. Obavu z nestability mají především jižní státy EU, resp. Francie, Španělsko a Itálie. Navíc EU a zejména Francie mají silné ambice posílit svůj vliv na Blízkém východě a oslabit tak tradičního hegemonu v regionu USA¹³⁸. Právě Blízkovýchodní region slouží jako nástroj pro prohloubení již tradičních vazeb a role EU se na Blízkém východě mění a posiluje svůj význam.

3.2.1 Role EU v izraelsko-palestinském konfliktu

Mírový proces na Blízkém východě je spojen s izraelsko-palestinským konfliktem. EU vždy podporovala mírové řešení izraelsko-palestinského konfliktu. Její role ale však byla spíše marginální. Potřeba vstupu EU do izraelsko-arabského konfliktu¹³⁹ jako relevantního aktéra mezinárodních

¹ Zpráva o provádění Evropské bezpečnostní strategie - Zajišťování bezpečnosti v měnícím se světě, S407/08, 11.12.2008, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/CS/reports/104642.pdf, (relativně stabilní), s. 1.

138

¹ Steinber, Gerald M. (1999) The European Union and the Middle East Peace Process. *Jerusalem Letter*, No. 418, 6 Kislev 5760, 15.11.1999. Jerusalem: Jerusalem Center for Public Affairs

139

¹ Boniface, Pascal; Michel, Maso (2006) *Les Perspectives de Paix au Proche Orient*. Paris: Dalloz, s. 101.

vztahů se prokazuje až v současnosti. Až na začátku 21. století EU získává nástroj pro posílení své role na Blízkém východě a v konfliktu. Důležité nástroje, kterými EU získala na počátku 21. století významnější postavení na Blízkém východě, jsou dvě civilní mise EUPOL COPPS a EUBAM Rafah. Zahraniční politika EU na Blízkém východě získala na relevanci a důležitosti, jelikož aktivně participuje na mírovém procesu v oblasti.

EU podporuje v mírovém procesu izraelsko-palestinského konfliktu vznik dvou suverénních států v tzv. procesu Annapolis¹⁴⁰. Dále pokládá vyřešení konfliktu jako základní stavební kámen pro tvorbu stability na Blízkém východě¹⁴¹. EU však takového řešení konfliktu nedocílí sama. Role OSN, USA, Ruska a především Izraelců a Palestinců bude klíčová. Konflikty na Blízkém východě jsou označeny jako brány ohrožující elementy evropské bezpečnosti¹⁴², obzvláště když je Blízký východ v sousedství EU. Integrace států na Blízkém východě, resp. ve středomořském prostoru Integrace přistupujících států zvyšuje naši bezpečnost, ale zároveň přibližuje EU k problematickým oblastem. Naším úkolem je prosazovat, aby na východ od Evropské unie a na březích Středozemního moře vznikl pás odpovědně spravovaných zemí, se kterými budeme moci udržovat těsné vztahy založené na spolupráci. V rámci Euro-

140

¹ Konference v Annapolis se konala 27.11.2007 a jednalo se o mírovém procesu na Blízkém východě. Výsledkem bylo řešení izraelsko-palestinského konfliktu vytvořením dvou suverénních států. Zpráva o provádění Evropské bezpečnostní strategie - Zajišťování bezpečnosti v měnícím se světě, S407/08, s.9.

141

¹ Evropská bezpečnostní strategie - Bezpečná Evropa v lepším světě, 12.12.2003, <http://www.consilium.eu.int/uedocs/cmsUpload/031208ESSIICS.pdf>, (relativně stabilní), s. 7.

142

¹ Evropská bezpečnostní strategie - Bezpečná Evropa v lepším světě, 12.12.2003, <http://www.consilium.eu.int/uedocs/cmsUpload/031208ESSIICS.pdf>, (relativně stabilní), s. 5.

středomořské unie existují Izrael i Palestinská samospráva jako rovnocenní členové.

3.2.1.1 Zřízení efektivní policejní správy - EUPOL COPPS

V listopadu roku 2005 Rada EU spolu se Zvláštním zmocněncem pro Blízkovýchodní mírový proces Marcem Ottem zřídila civilní misi¹⁴³, která dostala název Policejní koordinační mise EU pro podporu policejní správy v Palestině (EUPOL COPPS¹⁴⁴). EUPOL COPPS byla zřízena pod záštitou Evropské bezpečnostní a obranné politiky. Hlavní sídlo v misi je v Ramalláhu a oblast působení mise se nachází na Západním břehu a v Gaze. Operační mandát mise začal 1. ledna 2006 a byl předurčen na tři roky. V roce 2008 došlo k rozšíření mandátu do 31.prosince 2010. Vedoucím představitelem je od 1. ledna 2009 Brit Paul Robert Kernaghan.

Hlavním cílem EUPOL COOPS je dlouhodobá podpora zřízení efektivní a udržitelné policejní správy a posílení vlády zákona v Palestině prostřednictvím reformy a rekonstrukce současného stavu. EU se misí chce podílet na restrukturalizaci práva a pořádku v Palestině. Cíle jsou definovány ve třech bodech¹⁴⁵:

143

¹ European Union Police Mission for the Palestinian Territories (EUPOL-COPPS), EUPOL-COPPS/02, 9.2.2006, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/051222-EUPOL-COPPS.pdf>, (relativně stabilní),s.2.

144

¹ Anglický celý název zní EU Police Co-ordinating Office for Palestinian Police Support.

145

¹ ▪ European Union Police Mission for the Palestinian Territories (EUPOL-COPPS), EUPOL-COPPS/02, s.1.

- Pomáhat Palestinské policii v implementaci Policejního rozvojového programu tím, že bude radit a důkladně školit Palestinskou policii, speciálně vyšší nadřízené na lokální a centrální úrovni.
- Koordinovat a zjednodušovat asistenci Palestinské policii členských států EU a kde je potřeba, koordinovat i mezinárodní asistenci.
- Poskytovat rady na policejních kriminálních soudních věcech.

Hlavní směr misi udává Vysoký představitel pro SZBP Javier Solana. Politickou kontrolu a strategický směr misi vykonává Politický a bezpečnostní výbor v Radě EU. Mise se skládá z třiceti tři neozbrojených pracovníků. Náklady na misi tvoří kolem 6 miliónů eur za rok a jsou financovány prostřednictvím členských států EU a mezinárodních dárců. EU je největším přispěvatelem Palestinců¹⁴⁶.

Zpráva Sekretariátu Rady EU zdůrazňuje, že mise probíhá za spolupráce s americkým bezpečnostním koordinátorem. Role EU je dle zprávy v mírovém procesu na Blízkém východě velmi důležitá¹⁴⁷. Nejen, že je členem Diplomatického kvartetu spolu s OSN, USA a Ruskem, ale aktivně iniciuje pravidelná setkání všech zúčastněných stran konfliktu.

3.2.1.2 Kontrola hraničního přechodu Rafah - EUBAM RAFAH

Hraniční přechod Rafah leží na jižní hranici pásma Gazy u hranic s Egyptem. Jedná se o palestinsko-egyptský hraniční přechod. V Gaze je jediným hraničním přechodem, který hraničí s jiným státem než je stát Izrael. V

146

¹ European Union Police Mission for the Palestinian Territories (EUPOL-COPPS), EUPOL-COPPS/02, s.2.

147

¹ European Union Police Mission for the Palestinian Territories (EUPOL-COPPS), EUPOL-COPPS/02, s.2.

listopadu 2005 Izrael a Palestinská samospráva uzavřeli Dohodu o pohybu a přístupu¹⁴⁸, která zahrnovala schválené přístupy pro překračování hraničního přechodu Rafah v pásmu Gazy. Rada EU uvítala jejich krok a souhlasila, že by měla hrát roli třetí strany, jak dohoda navrhovala. Z tohoto důvodu Rada EU rozhodla zřídit Hraniční asistenci EU na hraničním přechodu, tzv. EU BAM Rafah¹⁴⁹. Mise byla zřízena pod záštitou Evropské bezpečnostní a obranné politiky a je vedle EUPOL COPPS druhou civilní misí v Gaze. Hlavní sídlo mise je v Aškelonu v Izraeli. Mise začala 30. listopadu 2005 a měla dvakrát rozšířený mandát. Společná akce Rady EU rozšířila mandát poprvé do 24. listopadu 2008 a podruhé do 24. listopadu 2009. Vedoucím představitelem mise byl jmenován Francouz Colonel Alain Faugeras¹⁵⁰.

Mezi cíle mise patří role třetí strany na hraničním přechodu Rafah vedle Izraelské a Palestinské přítomnosti prostřednictvím budování institucionálního aparátu v Palestinské samosprávě a zajištění tak efektivní kontroly, dohled a profesionality hraniční správy. Dále přispívat k budování důvěry mezi stranami. Hlavní cíle jsou definovány ve třech bodech¹⁵¹:

148

¹ World Bank Technical Team (2005) The Agreement on Movement and Access of November 15, 2005. The Passages – Technical Elaboration, 2.12. 2005, http://www.ochaopt.org/documents/ocha_opt_other_organization_reports_ama_world_bank.pdf, staženo 8.5.2009 (spíše nestabilní)

149

¹ EUBAM Rafah – anglická zkratka pro European Union Border Assistance Mission Rafah

150

¹ Rozhodnutí politického a bezpečnostního výboru EUBAM Rafah, 2008/863/SZBP, 11.11.2008 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:306:0099:0099:SK:PDF>, (relativně stabilní)

151

- Aktivně monitorovat, ověřovat a hodnotit působnost Palestinské samosprávy na hraničním přechodu Rafah s ohledem na tzv. Dohodnuté principy¹⁵².
- Asistovat Palestinské samosprávě při budování kapacit, a tedy konkrétně při výcviku, vybavení a technickém vybavení na řízení pro hraniční přechod Rafah.
- Přispívat k budování důvěry mezi palestinskými, izraelskými a egyptskými úřady, které se podílejí na řízení hraničního přechodu Rafah.

Vysoký představitel pro SZBP Javier Solana a Politický a bezpečnostní výbor v Radě EU zastávají stejnou roli jako při misi EU POL COPPS, a tedy politickou kontrolu a strategický směr mise. Mise se skládá ze sedmdesáti pracovníků. Finanční rozpočet pro poslední období činí 2,5 miliónů eur.¹⁵³

3.2.2 Role EU ve válce v Iráku

¹ Council joint action on establishing a European Union Border Assistance Mission, 2005/889/CFSP, 12.12.2005, http://www.eubam-rafah.eu/portal/files/l_32720051214en00280032.pdf?phpMyAdmin=6b3c168c0ab1e47ba9433fc8204502cb, (relativně stabilní), s.2.

152

¹ Agreed Principles for Rafah Crossing - To be supplemented prior to opening by agreements on security, customs and 3rd party implementation procedures, 15.11.2005, <http://www.eubam-rafah.eu/portal/files/aprc.pdf>, (relativně stabilní)

153

¹ Council joint action on establishing a European Union Border Assistance Mission, 2008/862/CFSP, 1.11.2008, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:306:0098:0098:EN:PDF>, (relativně stabilní)

Válka v Iráku je rovněž klíčovým konfliktem v současném mezinárodním dění. Je příkladem toho, že zahraniční politika EU není příliš jednotná a vyznačuje se jistou rozpolceností. Při vojenské akci v Iráku se rozdělily postoje jednotlivých členských států a jejich zahraničních politik, které znesnadňovaly společný postoj SZBP, potažmo SBOP. Rezoluce OSN č. 1441 byla poslední příležitost pro Irák, aby splnil podmínky odzbrojení, jak mu ukládaly předešlé rezoluce¹⁵⁴. Francie, potažmo Německo blokovaly přijetí další rezoluce OSN, která by ospravedlnila použití síly a zásah USA do Iráku¹⁵⁵. Na jednu stranu Velká Británie podporovala USA jako jejich transatlantický spojenec, na druhou stranu Francie a Německo hledali příležitost, jak posílit vazby v rámci EU a stát se tak novým významným aktérem mezinárodních vztahů. Nekoherentnost SZBP má několik důvodů. Jedním z nich je, že státy si chtějí ponechat svou suverenitu v oblasti diplomacie. Dalším může být nedostatek nadnárodních mechanismů a slabá institucionalizace SZBP¹⁵⁶.

Nesourodý postoj jednotlivých členských států vyloučil jednotný postup v rámci SBOP. Evropská bezpečnostní strategie není v otázce boje proti terorismu tak razantní jako bezpečnostní strategie boje proti terorismu v USA. Zatímco USA používá termín válka s terorismem, EU zmiňuje boj

154

¹ Security Council Resolution 1441, S/RES/1441 (2002), 8.11.2002, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/682/26/PDF/N0268226.pdf?OpenElement>, (relativně stabilní), s.3.

155

¹ Jařinová, Alžběta (2004) Krize v Iráku – proč není EU schopna jednotně jednat? Global Politics. 5.5.2004, <http://www.globalpolitics.cz/clanek/krize-v-iraku-eu.html>, staženo 8.5.2009 (spíše nestabilní)

156

¹ Chari, Raj S.; Cavatorta, Francesco (2003) The Iraq War: Killing Dreams of a Unified EU? European Political Science, 3 (1), s. 26.

s terorismem¹⁵⁷. Z tohoto důvodu se EU v Iráku podporuje především politický proces, rekonstrukci státu a role zákona.

3.2.2.1 Irácká rekonstrukce státu - EUJUST LEX

V souvislosti se svržením diktátorského režimu Sadáma Husajna v Iráku a v návaznosti na rezoluci 1546 Rady bezpečnosti OSN¹⁵⁸ se EU zasadila o rekonstrukci Iráku a přispěla tak k tomu, aby se Irák stal stabilním, demokratickým a prosperujícím státem. Byla zřízena tzv. Mise EU pro ustanovení role zákona v Iráku se zkratkou EUJUST LEX¹⁵⁹. EUJUST LEX je civilním krizovým managementem zřízeným pod záštitou SZBP. Mandát mise začal 1. července 2005 a byl předurčen na jeden rok. Mandát byl několikrát rozšířen. V roce 2008 došlo k rozšíření mandátu do 30. června 2009. Sídlo mise je v Bruselu a částečně i v Bagdádu. Vedoucím představitelem je od 1. ledna Brit Stephen White.

Mezi hlavní cíle mise patří posílit implementaci právních norem v nově se formujícím iráckém státě a podpořit respekt k lidským právům v Iráku. Mezi hlavní cíle patří¹⁶⁰:

157

¹ Evropská bezpečnostní strategie - Bezpečná Evropa v lepším světě, 12.12.2003, s.8

158

¹ Security Council Resolution 1546, S/RES/1546 (2004), 8.6.2004, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/381/16/PDF/N0438116.pdf?OpenElement>, (relativně stabilní), s.1-2.

159

¹ EUJUST LEX – anglická zkratka pro European Union Integrated Rule of Law Mission for Iraq

160

- Reflektovat urgentní potřeby iráckého kriminálního soudního systému prostřednictvím poskytování příležitosti pro profesionální rozvoj pro střední a vyšší irácké úředníky kriminálního soudního systému.
- Podporovat důvěru a vzájemný respekt na operační úrovni mezi jednotlivými složkami iráckého kriminálního soudního systému (policí, soudy a věznicemi).
- Školení úředníků má probíhat v EU nebo v regionu a EUJUST LEX má mít kancelář v Bagdádu.
- Vytvářet strategické a technické partnerství mezi účastníky mise
- Mise by měla být bezpečná, nezávislá, ale zároveň by měla reflektovat mezinárodní dění, aktivity OSN a jednotlivých členských států EU.

Javier Solana a Politický a bezpečnostní výbor řídí misi z politického a strategického hlediska. Mise se skládá z třiceti pracovníků. Rozpočet na poslední finanční období tvoří 7,2 miliónů eur¹⁶¹.

¹ Council joint action , 2005/190/CFSP, 7.3.2005, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:062:0037:0041:EN:PDF>, (relativně stabilní), s.2.

¹ Council joint action amending and extending Joint Action 2005/190/CFSP on the European Union Integrated Rule of Law Mission for Iraq, EUJUST LEX, 2008/480/CFSP, 23.6.2008

4. Unie pro Středomoří – Cesta k naplnění cílů?

Unie pro Středomoří je zatím poslední iniciativou v rámci prohlubování vazeb mezi EU a Blízkým východem. Projekt si klade za cíl prohloubit a institucionalizovat již probíhající spolupráce. Unie pro Středomoří je viditelným příkladem toho, že se EU snaží o posílení své role v oblasti a buduje pro své zájmy v regionu institucionalizovaný aparát.

Samotný projekt je zajímavý z hlediska svého vzniku a vývoje, jelikož je na jedné straně zcela novým nástrojem pro zahraniční politiku EU na Blízkém východě, na druhé straně navazuje na již probíhající Euro-středomořského partnerství. Cíle projektu jsou nejen ekonomické a politické, ale rovněž kulturní. Projekt je důkazem toho, že EU posiluje své vazby v regionu. EU si uvědomila i význam kulturních vazeb mezi regiony, které jsou postaveny na úroveň vazeb ekonomických a politických.

Projekt Unie pro Středomoří je předmětem četných kritik. Jeho důkladná analýza pozitivních a negativních faktorů bude možná až po určitém časovém vývoji. Z tohoto důvodu se práce zaměří jen na nejdůležitější negativa, ale i pozitiva, která již projekt přinesl.

1. Cesta ke vzniku projektu Unie pro Středomoří

Samotný vznik Unie pro Středomoří lze rozdělit do dvou etap. První etapou jsou zárodky spolupráce mezi regiony od Evropské politické spolupráce k Euro-středomořskému partnerství. Šlo o první kroky směrem k integraci mezi regiony. Ve druhé etapě vzniká Euro-středomořské partnerství, které předznamenává silný posun z hlediska prohlubování integrace mezi regiony a směřuje k vytvoření Unie pro Středomoří.

4.1.1 Jak definovat euro-středomořský prostor

Nejprve je zapotřebí geograficky vymezit tzv. euro-středomořský prostor tak, jak je vnímán EU, jelikož přesně nekopíruje již dříve geograficky vymezený region Blízkého východu. Centrem euro-středomořského prostoru je Středozevní moře. Na jeho severní straně do něj můžeme zahrnout všech dvacet sedm členských států EU. Navíc zde figurují balkánské státy Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Černá Hora a Albánie. Na jižní a východní straně Středozevního moře zahrnuje všechny státy, které hraničí se Středozevním mořem. Jedná se konkrétně o Mauretánii, Maroko, Alžírsko, Tunisko, Libyi, Egypt, Izrael, Palestinskou samosprávu, Libanon, Jordánsko, Sýrii a Turecko¹⁶². Blízkovýchodní státy, které se Středozevním mořem nehraničí, nejsou do euro-středomořského prostoru zahrnuty. Mezi nimi jsou například Súdán, Saudská Arábie, Jemen, Omán, Irák, Irán aj. Pro korektnost termínů budu tedy namísto termínu Blízký východ používat termín státy jižního a východního Středomoří.

4.1.2 Od Evropské politické spolupráce k Euro-středomořskému partnerství

Projekt Unie pro Středomoří je výsledkem postupného prohlubování spolupráce mezi oběma regiony po několik desítek let. ES postupně formulovala zahraniční politiku vůči sousedským zemím a klasifikovala je pod jednotlivé regionální strategie¹⁶³. Středomoří bylo vnímáno

162

¹ Viz příloha č. 7 – Mapa Unie pro Středomoří

163

¹ Smith, K.E. (2003). *European Union Foreign Policy in a Changing World*. Cambridge: Polity Press, s.69.

jako jeden ze sousedských regionů. Spolupráce mezi ES a středomořským regionem byla uzavřena na základě bilaterálních dohod¹⁶⁴. Dohody měly především ekonomický charakter. Na summitu představitelů hlav členských států¹⁶⁵ v Paříži v říjnu 1972 byla vytvořena tzv. Globální středomořská politika¹⁶⁶(GSP). Tato politika definovala všechny státy sousedící se Středozezemním mořem jako středomořský region. První zmínka o GSP vzešla z EP v tzv. Zprávě Rosi¹⁶⁷. Zpráva zdůrazňovala, že obchodní politika ES vůči Středomoří je tvořena *ad hoc*, což znemožňuje jednotnou strategii ES vůči regionu, resp. podporu jeho ekonomického vývoje jako celku¹⁶⁸. Francie byla hlavním iniciátorem rozvoje společné středomořské politiky. V 70. letech se zasadila o rozšíření bilaterálních dohod o volném obchodu pro průmyslové zboží na celý středomořský region¹⁶⁹. Hlavním cílem GSP byla koordinace

164

¹ Bilaterální dohody měly různý charakter. Například v letech 1961-63 došlo k uzavření dohody ES pro Řecko a Tureckem pro všeobecná opatření. V roce 1972 došlo k partikulární obchodní dohodě mezi ES a Libanonem a Egyptem.

165

¹ Formální setkání Evropské rady začalo až v roce 1974.

166

¹ Bicchi, Federica (2004), s. 5-6.

167

¹ Report Rossi. Document de séance 246/70. 1.2.1971.

168

¹ Report on the commercial policy of the Community in the Mediterranean basin, EC Bulletin 4-1971, s. 35.

169

¹ Bicchi, Federica (2004), s. 7.

různorodosti bilaterálních vztahů prostřednictvím jednotné koordinační sítě¹⁷⁰. ES (EHS) v té době disponovala četnými bilaterálními dohodami ve středomořském prostoru. Dohody existovaly i pro Portugalsko a Španělsko, Řecko, Maltu a Kypr, kteří v té době ještě nebyli členy ES, ty ale nebudou předmětem zkoumání.

Konkrétněji se jednalo o asociační, nepreferenční obchodní dohody, preferenční obchodní dohody a kooperační dohody:

- V roce 1963 byla uzavřena asociační dohoda s Tureckem.
- V roce 1964 EHS uzavřela obchodní dohodu s Libanonem a Izraelem.
- V roce 1969 byly podepsány asociační dohody tzv. První generace států - s Tuniskem a Marokem.
- V roce 1972 byla uzavřena obchodní dohoda s Egyptem.
- V roce 1975 došlo k rozšíření obchodní dohody s Izraelem o zvýhodněné tarify agrárních produktů.
- V roce 1976 došlo k podepsání kooperační dohody se státy tzv. Maghrebu - Marokem, Tuniskem a Alžírskem.
- V roce 1977 došlo k podepsání kooperační dohody se státy tzv. Mašreku – Egyptem, Jordánskem a Sýrií.
- V roce 1978 došlo k podepsání kooperační dohody s Libanonem.

Dohody byly uzavírány na základě článku 238 Smlouvy o ES. Prioritou byla ekonomická spolupráce s výhledem vytvoření zóny volného obchodu¹⁷¹. Dohody nabízely otevřenou cestu na trh ES pro průmyslové zboží

170

¹ Piening, Christopher (1997) *Global Europe: the European Union in world affairs*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, s. 72.

171

¹ Piening, Christopher (1997), s. 74.

s výjimkou textilního zboží a ropy a výhody pro agrární sektor. Další spoluprací byla spolupráce ve finanční a technické oblasti. Každá dohoda měla vlastní tzv. Finanční protokol, který poskytoval přímou finanční pomoc partnerské zemi. Pomoc byla poskytována ve formě půjček a grantů Evropskou investiční bankou s rozpočtu ES na pětileté období.

Další spoluprací byla institucionální spolupráce, která probíhala formou každoročního jednání na úrovni Rady EU a zástupců partnerských zemí. EK vytvořila ve státech Maghrebu i Mašreku stálá zastoupení. Spolupráce se týkala i sociální oblasti, kdy imigrantům z partnerských zemí byl dán privilegovaný status, který zajišťoval sociální výhody v zemích ES. Na počátku 90. let došlo k obnovení středomořské spolupráce. Nové Finanční protokoly už měly vedle ekonomických výhod pro zúčastněné strany i výhody další. Šlo o podporu strukturálních reforem v přijímacích státech, rozvoj regionální spolupráce ale i o ochranu životního prostředí¹⁷².

4.1.3 Od Euro-středomořského partnerství k Unii pro Středomoří

Ve dnech 27.-28. listopadu 1995 se konala konference v Barceloně, která předznamenala velký posun od úzké bilaterální spolupráce k širokému multilaterálnímu partnerství ve Středomoří. Výsledkem konference byla Barcelonská deklarace, která zdůrazňovala návaznost na již probíhající vazby mezi regiony a nově deklarovala princip spolupráce a solidarity jako základ tzv. Euro-středomořského partnerství¹⁷³. Euro-středomořské partnerství reflektuje všechny již probíhající bilaterální dohody a nově přináší multilaterální platformu. Konference se zúčastnilo všech patnáct členských států tehdejší EU a dvanáct států jižního a východního Středomoří. Konkrétně šlo o státy Maroko,

172

¹ Šnidauf, Jan (2008), s. 36.

173

¹ Středomořské partnerství je označováno taky pod názvem Barcelonský proces.

Tunisko, Alžírsko, Egypt, Izrael, Palestinská samospráva, Libanon, Sýrie, Turecko, Malta, Kypr a Jordánsko. Dohromady tedy třicet devět států a přes sedm set miliónů obyvatel¹⁷⁴.

Euro-středomořské partnerství je jedinečná a unikátní iniciativa, která dává partnerství EU se středomořským regionem úplně novou dimenzi. Mezi hlavní priority patří bezpečnost a stabilita ve Středomoří, která je velmi citelně vnímána v souvislosti se sílící hrozbou islamismu a terorismu. Dále se státy dohodly na sdílení společných hodnot spolupráce v dlouhodobém časovém horizontu prostřednictvím podpory demokracie, dobrého vládnutí a respektování lidských práv.

V deklaraci se všechny státy dohodly na založení Euro-středomořského partnerství a stanovily tři cíle, které jsou označovány jako koše¹⁷⁵. Konkrétně jsou koše děleny na roviny:

- politicko-bezpečnostní
- ekonomicko-finanční
- sociálně-kulturně-humánní

Zastřešujícím principem v deklaraci je termín partnerství, který zdůrazňuje rovnocennost mezi partnery oproti nerovnocenné spolupráci mezi partnery předešlé Globální středomořské politiky. Dalšími důležitými principy je etický princip sdílených hodnot a morální princip solidarity.

174

¹ Joint Declaration of the Paris Summit for the Mediterranean, 13.7.2008, http://www.ue2008.fr/webdav/site/PFUE/shared/import/07/0713_declaration_de_paris/Joint_declaration_of_the_Paris_summit_for_the_Mediterranean-EN.pdf, (relativně stabilní), s. 9.

175

¹ V roce 1973 se v Helsinkách konala Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE). Závěrečný akt KBSE byl rozdělen rovněž do košů. Euro-středomořská deklarace na tuto praxi navázala.

Partnerství mělo být permanentní spoluprací a sdílení problému ve středomořském regionu. Jedním z významných a velmi ambiciózních cílů bylo vytvořit euro-středomořskou ekonomickou oblast volného obchodu do roku 2010¹⁷⁶ a tarifní a beztarifní zóny mezi EU a jižním a východním středomořím. Euro-středomořské partnerství mělo mimo jiné za cíl prohloubit spoluprací v regionu při zachování již zaběhnutých vazeb mezi regiony, ale i přispět k prohloubení vazeb mezi východními a západními středomořskými státy.

Regionální rozměr partnerství byl v roce 2003 významně posílen vytvořením Evropsko-středomořského investičního zařízení pro Středomoří (FEMIP¹⁷⁷) v rámci Evropské investiční banky. Dále v roce 2004 došlo k vytvoření Parlamentního shromáždění EU-Středomoří¹⁷⁸. V témže roce došlo ke zřízení Nadace Anny Lindhové pro dialog mezi kulturami v Alexandrii a tzv. Agadirske dohody, která vytváří zónu volného obchodu mezi Jordánskem, Tuniskem, Marokem a Egyptem. V roce 2004 dochází k dalšímu posunu, kdy se Euro-středomořské partnerství stává součástí nově vzniklé ENP¹⁷⁹. Středomořské partnerství se tak stalo jedním ze strategických regionů ENP. Cílem ENP bylo vytvoření stabilní a bezpečné prostředí v těsném sousedství EU. ENP touto iniciativou navazuje na již zmíněné cíle Barcelonské deklarace.

Přesně deset let po konferenci v Barceloně, která iniciovala Středomořské

176

¹ Piening, Christopher (1997), s. 77.

177

¹ FEMIP – anglická zkratka pro Facility for Euro-Mediterranean Investment and Partnership.

178

¹ Šnaidauf, Jan (2008), s. 37.

179

¹ Podrobněji o ENP – viz kapitola 2.2.3 Evropská politika sousedství

partnerství, se konala další konference na stejném místě. Tato konference byla historicky první konferencí mezi EU a Středomořím. EU vyjádřila plnou podporu této iniciativě a zhodnotila dosavadní průběh. Zdůraznila, že téměř 50% obchodu vede ze Středomoří do EU, u některých zemí je to až 70% podíl. EU je v regionu největší finanční investor a poskytuje v regionu až tři miliardy ročně¹⁸⁰. Konference vypracovala pracovní plán na příštích pět let s přesným časovým plánem plnění, který obsahuje následující iniciativy¹⁸¹:

- Prosazování lidských práv a demokracie jako klíčový prvek k zajištění bezpečnosti a stability. Cílem je uspořádání konference se zaměřením na lidská práva a demokratizaci na subregionální úrovni.
- Pomoc při vytváření pracovních míst a udržitelného hospodářského růstu prostřednictvím liberalizace obchodu a regionální integrace. Cílem je podpora volného trhu do roku 2010, spolupráce jih-jih a návrh na zřízení evropsko-středomořské rozvojové banky.
- Příspěvek k lepšímu vzdělání pro všechny, který má tři klíčové cíle do roku 2015: vymýcení negramotnosti v regionu, povinnou školní docházku pro všechny dívky a chlapce a odstranění nerovnosti mezi muži a ženami na všech úrovních vzdělání.
- Spravedlnost, bezpečnost a svoboda, včetně migrace a sociální integrace prostřednictvím boje s organizovaným zločinem, obchodem s lidským masem, nelegální imigrací aj.
- Terorismus jako hrozba bezpečnosti pro oba regiony. Byl navržen kodex jednání proti terorismu. Důraz je kladen na spolupráci mezi policií a justičními orgány členských států.
- Zbraně hromadného ničení by měly být v rámci partnerství zcela odstraněny.
- Mírový proces na Středním východě jako hlavní překážka efektivního partnerství. Cílem je podpořit mír v izraelsko-palestinském konfliktu.
- Příspěvek k řešení jiných konfliktů jako například na Západní Sahaře.
- Občanská společnost jako významný aktér, který může překonat stereotypy,

180

¹ Desáté výročí Euro-středomořského partnerství: Pracovní program pro řešení problémů příštích pěti let, KOM(2005) 139 v konečném znění, 12.4.2005, s. 3.

181

¹ Desáté výročí Euro-středomořského partnerství: Pracovní program pro řešení problémů příštích pěti let, KOM(2005) 139 v konečném znění, s.6-17.

xenofobii a nepřátelství mezi regiony. Hlavním iniciátorem je Nadace Anny Lindhové.

Posledním vývojem v rámci Středomořského partnerství je zatím vznik tzv. Unie pro Středomoří¹⁸². Unie pro Středomoří plně navazuje na předešlé Středomořské partnerství a byla založena na setkání Evropské rady 13. července 2008¹⁸³ za francouzského předsednictví v Radě. Ve své ustanovující deklaraci přímo v názvu Barcelonský proces: Unie pro Středomoří odkazuje na pokračování již započatého Euro-Středomořského partnerství. Ta na něj sice navazuje, ale samotné partnerství nenahrazuje¹⁸⁴. Členskými státy je všech dvacet sedm členských států EU a všech dvanáct států jižního a východního Středomoří, které podepsaly Barcelonskou deklaraci. Navíc je jmenovitě přizvána Liga arabských států a dále Bosna a Hercegovina, Chorvatsko, Monako a Černá Hora. Celkem Unie pro Středomoří zahrnuje čtyřicet čtyři členských států a Liga arabských států jako zvláštního člena. Byla zachována zásada multilateralismu. Unie pro Středomoří vznikla, aby posílila síť vztahů v rámci Středomořského partnerství. Navazuje tak na všechny iniciativy, které byly podrobněji nastíněny v rámci reflexe na Středomořské partnerství na konferenci v Barceloně v roce 2005.

182

¹ Původní název Středomořská unie byl zamítnut, jelikož se některé členské státy EU a především Německo v čele s kancléřkou Angelou Merkel ohradily, že na projektu Unie má spolupracovat všech dvacet sedm členských států EU a nejen jižní státy. Název Unie pro středomoří byl tedy kompromisem k původnímu názvu. Calla, Cécilia (2007) Accord franco-allemand sur l'Union pour la Méditerranée. *Le monde*. 5.3.2008, s. 7.

183

¹ Déclaration commune du sommet de Paris pour la Méditerranée. 13.7.2008, http://www.eu2008.fr/webdav/site/PFUE/shared/import/07/0713_declaration_de_paris/Declarati on du sommet de Paris pour la Mediterranee-FR.pdf (relativně stabilní), s.1.

184

¹ Al-Hayat (2007) UPM - Des fiançailles à risque pour Sarkozy. *Courrier international*. No.924. 17.-23.7.2007, s. 10.

4.2 Cíle a nástroje projektu Unie pro Středomoří

Projekt Unie pro Středomoří na jedné straně navazuje na Euro-Středomořské partnerství a Barcelonskou deklaraci z roku 2005, na druhé straně ale přináší i nové cíle a nástroje, které posilují Euro-Středomořské partnerství a vytvářejí propracovanější institucionální rámec.

Unie pro Středomoří navazuje na tři koše Euro-středomořského partnerství, a tedy na politicko-bezpečnostní, ekonomicko-finanční a sociálně-kulturně-humánní koš. Tyto koše jsou páteří cílů Unie pro Středomoří. Politicko-bezpečnostní koš si klade za cíl zajistit mír a stabilitu v euro-středomořském prostoru prostřednictvím posílení politického a bezpečnostního dialogu mezi regiony. Druhým košem je koš ekonomicko-finanční, který prioritně usiluje o zavedení zóny volného obchodu mezi regiony a vybudování zóny sdílené prosperity. Poslední koš usiluje o sblížení národů prostřednictvím sociálního, kulturního a humánního partnerství. Tato iniciativa chce přispět k vzájemnému kulturnímu porozumění, interakce a obohacení mezi jednotlivými občanskými společnostmi.

Dále Unie pro Středomoří navazuje na pětiletý pracovní plán, který byl představen na konferenci v Barceloně v roce 2005. Především jsou akcentovány spolupráce v oblastech migrace, sociální integrace, spravedlnosti a bezpečnosti¹⁸⁵. Znovu je akcentován projekt zóny volného obchodu do roku 2010.

Unie pro Středomoří posiluje Euro-středomořské partnerství především ve třech aspektech. Zaprvé posiluje politickou úroveň vztahů mezi EU a státy Středomoří, dále se zasazuje o lepší dělbu vedení multilaterálních vztahů a konkretizuje vztahy prostřednictvím regionálních a subregionálních

¹ Déclaration commune du sommet de Paris pour la Méditerranée. 13.7.2008, s. 11.

projektů¹⁸⁶. Politická úroveň vztahů by měla být posílena prostřednictvím posílení institucionálních struktur. Jednání ministrů zahraničních věcí se budou konat jednou ročně, aby zhodnotila dosavadní vývoj projektů, případně připravila projekty nové. Summit představitelů hlav států se bude konat jednou za dva roky a jeho cílem bude vydat politickou deklaraci a krátký seznam projektů, které se budou v nadcházejícím období realizovat. Nové instituce jako Sekretariát se sídlem v Barceloně a Společné stálé zastoupení se sídlem v Bruselu mají za cíl koordinovat politické cíle. Druhým aspektem je zajištění lepší dělby multilaterálních vztahů v rámci Unie pro Středomoří tzv. spoluprezidentstvím. Spoluprezidentství je tvořeno prezidentem jedné země severního břehu Středoziemního moře delegovaného prostřednictvím EU a jedné země z břehu jižního delegovaného ostatními středomořskými státy mimo EU. Prvními prezidenty jsou francouzský prezident Nicolas Sarkozy a egyptský prezident Hosni Mubarak¹⁸⁷. Třetím aspektem je šest nových klíčových projektů. Jednotlivé projekty se týkají:

- Odstranění znečišťování Středoziemního moře.
- Vytvoření námořních a pozemních dálnic.
- Zajištění veřejné ochrany proti přírodním katastrofám.
- Vybudování Euro-středomořské univerzity.
- Podpora využívání sluneční energie.
- Vytvoření středomořské iniciativy pro rozvoj.

Unie pro Středomoří je financována ze speciálních finančních prostředků¹⁸⁸, které tvoří soukromý sektor, příspěvky EU, příspěvky všech

186

¹ Déclaration commune du sommet de Paris pour la Méditerranée. 13.7.2008, s. 12.

187

¹ Ricard, Philippe (2008) Bruxelles récuse une coprésidence française de l'Union pour la Méditerranée. *Le Monde*. 20.5.2008, s.

188

členských států či dalších zemí, mezinárodní a regionální finanční instituce, Finanční prostředky pro Euro-středomořské partnerství a investice (FEMIP)¹⁸⁹ a ENPI.

Euro-středomořské partnerství mělo dvě dimenze, bilaterální a multilaterální. Bilaterální charakter byl koncipován uzavřením asociačních dohod mezi EU a jednotlivými státy. Dohody fungovaly v rámci všech tří košů a jednání byla vedena v rámci Asociačních rad jako nástroj vzájemných kontaktů. Multilaterální charakter partnerství spočívá v přípravě konferencí ministrů zahraničních věcí a dalších odvětví a v podnětech pro aktivity podporovaných z finančních zdrojů partnerství. Euro-středomořský výbor slouží jako nástroj multilaterálního jednání partnerství a je složen ze zástupců všech účastnických států a orgánů EU.

4.3 Lesk a bída Unie pro Středomoří: zhodnocení dosavadního vývoje

Projekt Unie pro Středomoří je velmi ambiciózním projektem, který měl za cíl nejen posunout vzájemné vztahy mezi EU a středomořským regionem kvalitativně prostřednictvím širokého spektra otázek, ale i kvalitativně prostřednictvím tzv. partnerství čili rovnocenného vztahu mezi členy¹⁹⁰. Šíře

¹ Déclaration commune du sommet de Paris pour la Méditerranée. 13.7.2008, s. 12

189

¹ V angličtině *Facility for Euro-Mediterranean Investment and Partnership*. FEMIP funguje od roku 2002 a je propojen s Evropskou investiční bankou. Je to hlavní ekonomický prostředek pro financování Euro-středomořského procesu.

190

¹ Nougayrède, Natalie; Ricard, Philippe (2008) Le projet d'Union pour la Méditerranée conjugue ambitions et incertitudes. *Le Monde*. 11.7.2008, s. 6.

agendy, multilaterální forma, kompatibilita mezi politikou Unie pro Středomoří a jednotlivými národními politikami členských států, koordinace tří dimenzí, resp. košů a nepřítomnost dostatečně aktivně participujících států způsobují, že vytyčené cíle Unie pro Středomoří zaostávají za výsledky¹⁹¹.

4.3.1 Pozitivní hodnocení Unie pro Středomoří

Jako pozitivní výsledky Unie pro Středomoří jsou považovány její zpřehlednění pro občany. Unie pro Středomoří má svou strukturu a získala pravidla pro své jednání. Založením Unie pro Středomoří došlo k větší transparentnosti vztahů. Rovnocennost vztahů mezi EU a státy mimo EU byla podtržena prostřednictvím vzniku spoluprezidentsví. Unie pro Středomoří se stala viditelnější díky jednotlivým regionálním a subregionálním projektům. Za hlavní pozitivum neboli tzv. „lesk“ Unie pro Středomoří lze pokládat ekonomickou dimenzi partnerství, kde evropská asistence s obnovou infrastruktury a s modernizací některých hospodářských sektorů přispěla v mnoha zemích k ekonomickému růstu. EU podepsala s řadou států dohody umožňující privilegovaný přístup na evropský trh¹⁹². Kulturní a lidská dimenze partnerství posunula toto partnerství dál a založila trans-středomořské sítě mezi univerzitami, vědeckými pracovišti, nevládními organizacemi, regiony a obcemi. Unie pro Středomoří navazuje na projekt kulturního dědictví tzv. *Euromed Heritage*, který se již od roku 1998 zasazuje o prohloubení kulturního porozumění formou organizování různých výstav, spoluprací mezi muzei a šířením povědomí o kulturních památkách. Důležitým prvkem Unie pro

191

¹ Šnidauf, Jan (2008), s. 38.

192

¹ Buffier, Dominique; Dupont, Gaëlle; Jacot, Martine; Paris, Gilles (2008) Union pour la Méditerranée L'espoir d'un nouvel élan. *Le Monde*. 12.7.2008, s. 17.

Středomoří je její členství, kdy se na něm podílejí konfliktní strany izraelsko-palestinského konfliktu, Izrael i Palestinská samospráva. Tento fakt nasvědčuje vůli k dialogu mezi stranami konfliktu.

4.3.2 Negativní hodnocení Unie pro Středomoří

Jako negativní výsledky Unie pro Středomoří v ekonomické oblasti lze označit stále zaostávající agrární sektor, který je pro import na evropský trh v mnohých partnerských zemích klíčový. Stále přetrvávají vysoká cla a bariéry. Euro-středomořská zóna volného obchodu do roku 2010 se rovněž nezdá jako reálná. Konkrétně dva aspekty nerozvinutí agrární spolupráce a nedokončení projektu zóny volného obchodu dávají skeptikům Unie pro Středomoří za pravdu, že Unie pro Středomoří slouží jako nástroj neokolonialismu a dominance pro EU vůči státům mimo EU¹⁹³. Trvalým negativním výsledkem je politicko-bezpečnostní součást, kde se zatím nepodařilo najít cestu k řádnému dialogu. Je to dáno především mimořádnou citlivostí izraelsko-palestinského konfliktu, obava vládnoucích režimů v partnerských zemích ze ztráty vládnoucí moci, ale také i nekoherentnost zahraničních politik členských států EU a ostatních členů Unie pro Středomoří. Unie pro Středomoří je pokládána především za diplomatický úspěch Francie¹⁹⁴. Je také pokládána za mocenskou strukturu Francie, která má své tradiční zájmy na Blízkém východě. Například

193

¹ Corm, Georges (2008) Comment la rive nord se moque des vrais problèmes de la rive gauche. Foire d'empoigne autour de la Méditerranée. *Le monde diplomatique*. Juillet 2008, s. 10.

194

¹ Beaugé, Florence; Leparmentier, Arnaud; Paris, Gilles (2008) M.Sarkozy a réussi a rassembler les pays de deus rives de la Méditerranée. *Le monde*. 15.7.2008, s.4.

již z tohoto důvodu Libye není členem Unie pro Středomoří¹⁹⁵. Bude záležet na ostatních členských státech, jak s touto skutečností naloží¹⁹⁶.

Závěr

Práce prokázala silnou provázanost vztahů mezi EU a Blízkým východem. Vzájemné interakce mezi regiony jsou výsledkem dlouhodobého vývoje a současná podoba vztahů mezi regiony na historický vývoj kontinuálně navazuje. Vznik a formování zahraniční politiky EU vůči Blízkému východu od 90. let 20. století je důkazem, že role EU v regionu mění svůj charakter a že EU posiluje svůj vliv. Ve 21. století se EU aktivně podílí na stabilizaci regionu prostřednictvím vlastních iniciativ zahraniční politiky, které se zaměřují především na ekonomické a politické cíle.

Současná zahraniční politika EU na Blízkém východě je následkem historických a kulturních vazeb z minulosti. Mocensko-politické vazby na blízkovýchodní region jsou prokazatelné u Francie, která iniciovala projekt Unie pro Středomoří. Tyto vazby jsou přítomny při formování zahraniční politiky EU

195

¹ Nougayrede, Nathalie (2008) Europe-Méditerranée : Kadhafi dit non à Paris. *Le Monde*. 11.6.2008, s.1 a 4.

196

¹ Mazánek, Ilja (2009) Dotazník pro diplomovou práci. 30.4.2009. Praha. Viz. Příloha č. 1 – Elektronický dotazník pro diplomovou práci.

vůči Blízkému východu. Především v rámci SZBP mají státy jako je Francie a Velká Británie, které mají tradiční zájmy na Blízkém východě, rozhodující slovo. Důkazem toho jsou například vedoucí představitelé civilizačních misí v Iráku a Palestině, kterými jsou dva Britové a Francouz. Práce poukazuje na nutnost uvědomění si civilizačně-kulturních vazeb, které stojí jako základ pro pochopení problematiky provázanosti vztahů mezi regiony. Civilizačně-kulturní propojení mezi regiony je důkazem, že Blízký východ nemá být spojován jen s islamismem a hrozbami terorismu pro evropskou bezpečnost, ale že právě dialog či partnerství kultur mezi evropským a blízkovýchodním regionem by měl stát jako základ pro další ekonomickou, politickou a jinou spolupráci¹⁹⁷.

Zahraniční politika EU vůči Blízkému východu je procesem vznikajícím od 70. let 20. století, ale její plnohodnotný rozvoj byl započat až v 90. letech 20. století. EU byla na Blízkém východě vždy ve větší či menší míře přítomná, ale bylo to dáno spíše *ad hoc* iniciativami. Až od 90. let 20. století EU získává konkrétní nástroje pro formulaci kontinuální blízkovýchodní zahraniční politiky. Na jedné straně práce zdůraznila, že široký komplex aktérů a nástrojů zahraniční politiky EU na Blízkém východě znemožňuje její jednotu a koherenci. Hlavní překážka spočívá především v početnosti aktérů a nástrojů, které EU na Blízkém východě zastupují a křížení prvního a druhého pilíře, které tvorbu jednotné zahraniční politiky znesnadňují. Na druhé straně práce prokazuje, že oproti minulosti EU nově formuluje zahraniční politiku vůči regionu a posiluje tak svou roli v regionu. Vznikem SZBP a především Eurostředomořského partnerství, Evropské politiky sousedství a Unie pro Středomoří se EU zasadila o prohloubení vzájemné spolupráce mezi regiony a formulaci konkrétních cílů EU na Blízkém východě.

¹ Chérif, Mustapha (2008) Commençons par un diagnostique sans complaisance entre Nord et Sud. *Le Monde*. 11.7.2008, s. 9.

V rámci zahraniční politiky EU na Blízkém východě nelze nalézt jednotící rámec, který by jednotnou zahraniční politiku pro daný region charakterizoval. Řada aktérů jako jsou EK, Rada EU, předsednictví EU, EP, Vysoký představitel SZBP, Zvláštní zmocněnec EU pro Blízký východ je výsledkem přemíry aktérů a jejich dezorientace v nich. Početnost nástrojů, kterými EU vede zahraniční politiku na Blízkém východě je obdobná. Euro-středomořské partnerství, potažmo Unie pro Středomoří spolu s Evropskou politikou sousedství tvoří příliš rozmanitý a různorodý rámec vazeb EU s regionem.

Současný stav zahraniční politiky EU na Blízkém východě je charakterizován intenzivní angažovaností EU v rámci Unie pro Středomoří, která by měla dosavadní podobu zahraniční politiky EU na Blízkém východě zpřehlednit a vytvořit pro ni jednotící rámec formou jednotné struktury a agendy. Problémem zůstává fakt, že EU je ve své SZBP celkově nejednotná, a proto se dá těžko očekávat, že její politika na Blízkém východě by takovou mohla být. EU tedy nevede jednotnou a koherentní politiku na Blízkém východě.

Prioritními cíli zahraniční politiky EU na Blízkém východě jsou ekonomické a bezpečnostní zájmy. Výzkum prokázal, že prohloubená ekonomická spolupráce mezi regiony má za cíl posílit stabilitu na Blízkém východě a zvýšit tak bezpečnost v EU. Ekonomická integrace mezi regiony má dle statistických údajů posilující tendenci a objem dovozu zboží z EU na Blízký východ a vývozu zboží z Blízkého východu do EU roste. Blízký východ je strategickým a významným partnerem pro EU pro energetickou bezpečnost. Pro zajištění energetické bezpečnosti bude Blízký východ významným partnerem pro EU. Unie pro Středomoří má za cíl vytvořit euro-středomořskou zónu volného obchodu, která by mohla významně prohloubit ekonomickou spolupráci mezi regiony a stanovit již probíhajícím iniciativám regulační a institucionální rámec. Příkladem může být jednotný trh s ropou a zemním plynem v rámci euro-středomořské zóny volného obchodu.

Mezi bezpečnostní cíle EU na Blízkém východě patří především vyřešení izraelsko-palestinského konfliktu. EU svými civilními misemi EUPOL COOPS EUBAM Rafah aktivně přispívá k zajištění bezpečnosti v Palestině. Civilními misemi se EU stává aktivním hráčem v oblasti a přispívá k zajištění stability v ní. EU se dále podílí na zavedení role zákona v Iráku prostřednictvím civilní mise EUJUST LEX. Na počátku 21. století EU posílila své iniciativy v regionu formou ustanovení civilních misí. EU tedy aktivně participuje na zajištění míru a stability na Blízkém východě.

Ekonomické i bezpečnostní cíle EU v regionu jsou prostředkem k posílení bezpečnosti v Evropě a stability v blízkovýchodním regionu. Prohloubená integrace mezi regiony může tedy vést ke stabilitě a prosperitě na Blízkém východě a zajištění energetické bezpečnosti, potažmo bezpečnosti v Evropě vůbec.

Unie pro Středomoří je zatím posledním vývojem v rámci spolupráce mezi regiony. Má za cíl prohloubit vazby v rámci ekonomické, politické, ale i kulturní oblasti. Unie pro Středomoří dodává zahraniční politice EU na Blízkém východě jistou koherenci a přehlednost, jelikož disponuje organizačním aparátem, pracovní agendou a finančními prostředky. Unie pro Středomoří potvrzuje zvýšenou působnost EU na Blízkém východě a podílí se na utváření zahraniční politiky EU.

Cílem práce nebylo prezentovat postavení EU jako nového hegemonu na Blízkém východě, ale prokázat, že oproti slabému postavení ES na Blízkém východě je dnes EU silně zastoupena v regionu prostřednictvím jednotlivých iniciativ a nástrojů, které formují blízkovýchodní zahraniční politiku EU. Cílem práce nebylo propagovat EU jako aktéra, který vede koherentní a jednotnou zahraniční politiku na Blízkém východě. Cílem práce bylo vyzdvihnout fakt, že EU v 90. letech 20. století získala aparát pro svou zahraniční politiku na Blízkém východě pro posílení své role v regionu.

Počet slov 18 325; počet znaků bez mezer 108 341; počet znaků s mezerami 126 798.

Resumé

Diploma thesis approved the strong cohesion of relations between the EU and the Middle East. Mutual interactions between regions are the results of long-term process and the actual relation's status is continually related to historical evolution. Rise and forming EU foreign policy to the Middle East from 90's of 20th century is taken as an evidence that the EU's role in the region is changing its character and increasing its influence in that region.

The actual EU foreign policy to the Middle East is the consequence of historical and cultural links from the past. Power-political links on the Middle East are provable by French initiation of the Union for the Mediterranean. The human-cultural linkage between regions is the evidence not to couple the Middle Eastern region only with Islamism and threats of terrorism of the European security but and that the cultural dialog or partnership should stand as a basis of further economic, political or other cooperation.

On one hand EU has been getting concrete instruments for the forming of the continual foreign policy to the Middle East from 90's of 20th century. On the other hand the thesis stressed that the large complex of actors and instruments make impossible the foreign policy's unity and coherence. Preferred aims of foreign policy to the Middle East are the economic and political or security aims. The research proved that the deepened economic cooperation between regions tends to enforce the stability on the Middle East a increase the security in the EU. According to the statistical data the economic integration among regions has an increasing trend and the bulk of imported goods from the EU to the Middle East and conversely is growing. Regarding on the political or security aims of EU's foreign policy to the Middle East EU actively participates on the reinsurance of peace and stability in that area. At the beginning of the 21st century EU has reinforces its initiative on the Middle East

by establishing the civil mission EUPOL COOPS, EUBAM Rafah a EUJUST LEX in Palestine and Iraq.

The actual form of EU's Middle-eastern foreign policy is characterized by the intensive EU involvement within the frame of the Union for the Mediterranean that should the existing form make more transparent and cohesive. The Union for the Mediterranean created an integral framework by its structure and agenda. The problem releases in the Common Foreign and Security policy which isn't coherent that is why it shouldn't been expected that it's foreign policy on the Middle East will be coherent. The thesis aim was to point out that the EU has been getting the instruments for the Middle-eastern foreign policy since 90's of 20th century for increasing its role in the area.

Seznam příloh:

Příloha č. 1 - Elektronický dotazník pro diplomovou práci

Příloha č. 2 - Mapa Evropské politiky sousedství – jižní a východní dimenze

Příloha č. 3 - Světové zásoby ropy za rok 2007

Příloha č. 4 - Ropné obchodní cesty v miliónech tun za den

Příloha č. 5 - Světové zásoby zemního plynu za rok 2007

Příloha č. 6 - Obchodní cesty plynu za rok 2007 (v biliónech metrů kubických)

Příloha č. 7 - Mapa Unie pro Středomoří

Příloha č. 1 – Elektronický dotazník pro diplomovou práci

Ing. Ilja Mazánek – je emeritním velvyslancem ČR v Jemenské republice a bývalým ředitelem odboru pro Blízký Východ na Ministerstvu zahraničních věcí ČR. Dnes působí v soukromém sektoru.

1. Práce se mimo jiné věnuje civilizačně-kulturní dimenzi vztahů mezi EU, resp. Evropou a Blízkým východem. Jedna dimenze vnímá vztah mezi regiony jako střet civilizací, kde evropská a arabská kultura představují dvě různorodé kultury, které těžko hledají cestu k dialogu a porozumění. Druhá dimenze vztahů označuje vazby mezi regiony za kulturní dialog, který definuje oba regiony ve vzájemné kulturní interakci. Jak byste vymezil/a civilizačně-kulturní dimenzi vztahů mezi EU, resp. Evropou a Blízkým východem?

2. EU jedná na Blízkém východě v rámci zahraniční politiky EU. Jednotliví aktéři (Evropská komise, Rada EU, Předsednictví EU, Evropský parlament a další) spolu s jednotlivými nástroji (Společná zahraniční a bezpečnostní politika, Evropská politika sousedství, Euro-středomořské partnerství) tvoří ne příliš koherentní rámec zahraniční politiky EU na Blízkém

východě. Jakou podobu má podle Vás zahraniční politika EU na Blízkém východě? Disponuje EU jednotnou „zahraniční“ politikou vůči Blízkému východu?

3. Mezi prioritní cíle zahraniční politiky EU se řadí ekonomické (důraz byl kladen na ropu a zemní plyn) a bezpečnostní cíle (především role EU v izraelsko-palestinském konfliktu a válce v Iráku). Je podle Vás EU vlivným mezinárodním aktérem na Blízkém východě? Změnila se její role na počátku 21. století?

4. Jakou má Unie pro Středomoří relevanci k naplnění ekonomicko-politických cílů EU na Blízkém východě? Je tento ambiciózní projekt nástrojem pro zvýšení vlivu EU na Blízkém východě?

Zdroj: Mazánek, Ilja (2009) Elektronický dotazník pro diplomovou práci. 30.4.2009.

Příloha č. 2 – Mapa Evropské politiky sousedství – jižní a východní dimenze
(modrá barva pro EU, světle modrá barva pro kandidátské země a zelená barva pro Evropskou politiku sousedství)

Zdroj: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/51/ENP.jpg>, staženo 25.4.2009
(relativně stabilní)

Příloha č. 3 - Světové zásoby ropy za rok 2007

Zdroj: BP (2008) BP Statistical Review of World Energy, červen 2008, s.9.

Příloha č. 4 – Ropné obchodní cesty v miliónech tun za den

Zdroj: BP (2008) BP Statistical Review of World Energy, červen 2008, s. 21.

Příloha č. 5 - Světové zásoby zemního plynu za rok 2007

Zdroj: BP (2008) BP Statistical Review of World Energy, červen 2008, s. 23.

Příloha č. 6 – Obchodní cesty plynu za rok 2007 (v biliónech metrů kubických)

Příloha č.7 – Mapa Unie pro Středomoří

Zdroj: [http://en.wikipedia.org/wiki/File:Union_for_the_Mediterranean_\(lambert_azimuthal_projection\).svg#filelinks](http://en.wikipedia.org/wiki/File:Union_for_the_Mediterranean_(lambert_azimuthal_projection).svg#filelinks), staženo 10.5.2009 (spíše nestabilní)

Použitá literatura

1. Primární literatura

- Agreed Principles for Rafah Crossing - To be supplemented prior to opening by agreements on security, customs and 3rd party implementation procedures, 15.11.2005,
<http://www.eubam-rafah.eu/portal/files/aprc.pdf> (relativně stabilní)
- Annexe à la déclaration finale du sommet de Copenhague. In: Bulletin des Communautés européennes, Décembre 1973, n° 12.

- Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Barcelona Process: Union for the Mediterranean, COM(2008)319, 20.5.2008, http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/docs/com08_319_en.pdf (relativně stabilní)
- Communication from the Commission. Wider Europe— Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours, COM(2003) 104 final, 11.3.2003, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf (relativně stabilní)
- Communication from the European Commission. European Neighbourhood policy, COM(2004) 373 final, 12.5.2004, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf, (relativně stabilní)
- Council of European Union. **The European Security strategy - A secure Europe in the better world. 12.12.2003**, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> (relativně stabilní)
- Council joint action, 2009/136/CFSP, 16.2.2009, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:046:0065:0068:EN:PDF> (relativně stabilní)
- Council joint action amending and extending Joint Action 2005/190/CFSP on the European Union Integrated Rule of Law Mission for Iraq, EUJUST LEX, 2008/480/CFSP, 23.6.2008.
- Council joint action on establishing a European Union Border Assistance Mission, 2005/889/CFSP, 12.12.2005, http://www.eubam-rafah.eu/portal/files/l_32720051214en00280032.pdf?phpMyAdmin=6b3c168c0ab1e47ba9433fc8204502cb, (relativně stabilní)
- Council joint action on establishing a European Union Border Assistance Mission, 2008/862/CFSP, 1.11.2008, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:306:0098:0098:EN:PDF> (relativně stabilní)
- Déclaration commune du sommet de Paris pour la Méditerranée. 13.7.2008, http://www.eu2008.fr/webdav/site/PFUE/shared/import/07/0713_declaration_de_paris/Declarati

[on du sommet de Paris pour la Mediterranee-FR.pdf](#) (relativně stabilní)

- Desáté výročí Euro-středomořského partnerství: Pracovní program pro řešení problémů příštích pěti let, KOM(2005) 139 v konečném znění, 12.4.2005.
- Directorate General for transport and figures of European Commission (2006) EU energy and transport in figures – statistical pocketbook of 2009. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- European Commission. Euro-mediterranean Code of Conduct on Counter Terrorism. Euromed Summit. Barcelona 27.-28.11.2005, http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/summit1105/terrorism_en.pdf (relativně stabilní)
- European Commission. Five Years Programme. Euromed Summit. Barcelona 27.-28.11.2005, http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/summit1105/five_years_en.pdf (relativně stabilní)
- European Neighbourhood Policy – State of Play, MEMO/06/460, 4.12.2006, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/06/460&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, staženo 8.5.2009 (spíše nestabilní)
- European Union Police Mission for the Palestinian Territories (EUPOL-COPPS), EUPOL-COPPS/02, 9.2.2006, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/051222-EUPOL-COPPS.pdf>, (relativně stabilní)
- **Final Declaration of the Barcelona Euro-Mediterranean Ministerial Conference, 27.-28.11.1995**, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r15001.htm> (relativně stabilní)
- Four Principal Allied Powers of World War. San Remo Resolution. 25.4.1920, <http://www.therightroadtopeace.com/infocenter/Heb/SamRemoRes.html>, staženo 8.5.2009 (spíše nestabilní)

- Regulation of the European Parliament and of the Council. European Neighbourhood and Partnership Instrument, EC 1638/2006, 24.10.2006, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/oj_1310_en.pdf (relativně stabilní)
- European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World, 12.12.2003, <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> (relativně stabilní)
- Evropská bezpečnostní strategie - Bezpečná Evropa v lepším světě, 12.12.2003, <http://www.consilium.eu.int/uedocs/cmsUpload/031208ESSIICS.pdf> (relativně stabilní)
- Joint Declaration of the Paris Summit for the Mediterranean, 13.7.2008, http://www.ue2008.fr/webdav/site/PFUE/shared/import/07/0713_declaration_de_paris/Joint_declaration_of_the_Paris_summit_for_the_Mediterranean-EN.pdf (relativně stabilní)
- Rapport Davignon sur les problèmes de l'unification politique du 27 octobre 1970 de Luxembourg. In Bulletin des Communautés Européennes. November 1970, No 11, <http://www.ena.lu/davignon-report-luxembourg-27-october-1970-020002259.html> (relativně stabilní)
- Report on the commercial policy of the Community in the Mediterranean basin, EC Bulletin 4-1971.
- Report Rossi. Document de séance 246/70. 1.2.1971.
- Resolution of General Assembly (1947) The Plan of partition and the end of British mandate. A/RES/181(II). 29.11.1947, <http://www.un.org/Depts/dpi/palestine/ch2.pdf> (relativně stabilní)
- Rozhodnutí politického a bezpečnostního výboru EUBAM Rafah, 2008/863/SZBP, 11.11.2008, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:306:0099:0099:SK:PDF> (relativně stabilní)
- Smlouvy o Evropské unii a o založení Evropského společenství (konsolidované znění), C 321 E/1, 29.12.2006, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:321E:0001:0331:CS:pdf> (relativně stabilní)
- Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a výboru regionů - Akční plán EU pro

zabezpečení dodávek energie a jejich solidární využití, KOM(2008) 781 v konečném znění, 13.11.2008.

- Security Council Resolution 1441, S/RES/1441 (2002), 8.11.2002, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/682/26/PDF/N0268226.pdf?OpenElement> (relativně stabilní)
- Treaty of Lisbon, CIG 14/07, 13.12.2007, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/cg00014.en07.pdf>, (relativně stabilní), s. 22.
- The ministers of foreign affairs of EC (1980) The Venice Declaration. 13.6.1980, http://www.knesset.gov.il/process/docs/venice_eng.htm (relativně stabilní)
- The Treaty of Amsterdam amending treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, 2.10.1997.
- World Bank Technical Team (2005) The Agreement on Movement and Access of November 15, 2005. The Passages – Technical Elaboration, 2.12.2005, http://www.ochaopt.org/documents/ocha_opt_other_organization_reports_ama_world_bank.pdf, staženo 8.5.2009 (spíše nestabilní)
- Zajistit energetickou budoucnost: Komise předkládá návrhy na energetickou bezpečnost, na energetickou solidaritu a na energetickou účinnost, IP/08/1696, 13/11/2008, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1696&format=HTML&aged=0&language=CS&guiLanguage=fr>, staženo 10.5.2008 (spíše nestabilní)

2. Sekundární literatura

Periodická literatura:

- Basbous, Antoine (2008) L'Union pour la Méditerranée entre rêve et utopie. *Figaro*. 17.4.2008.
- [Bennhold](#), Katrin (2007) Sarkozy's proposal for Mediterranean bloc makes waves. *International Herald Tribune*. 10.5.2007.

- Bensaad, Ali (2008) Pour les Européens, s'agit-il de contenir le Sud ou de s'ouvrir à lui *Le Monde*. 11.7.2008.
- BP (2008) BP Statistical Review of World Energy, čeven 2008, http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/downloads/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_review_2008.pdf
- Calla, Cécilia (2007) Accord franco-allemand sur l'Union pour la Méditerranée. *Le monde*. 5.3.2008, s. 7.
- Corm, Georges (2008) Foire d'empoigne autour de la méditerranée. *Monde diplomatique*. Juillet 2008.
- Euroactiv (2007) Sarkozy sounds out basis for Mediterranean Union. 27.6.2007, <http://www.euractiv.com/en/enlargement/sarkozy-sounds-basis-mediterranean-union/article-165541>, staženo 6.9.2008 (relativně stabilní)
- Eurostat (2009) External and intra-European trade - Statistical yearbook Data 1958-2007. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities,, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-GI-08-001/EN/KS-GI-08-001-EN.PDF (relativně stabilní)
- Eurostat (2007) Euro-Mediterranean statistics 2007. Luxembourg: Statistical Office of the European Communities, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/may/tradoc_138834.pdf, (relativně stabilní)
- Ferenczi, Thomas (2008) L'Union pour la Méditerranée sera présidée par deux pays riverains, du nord et du sud. *Le Monde*. 7.3.2008.
- France 24 (2008) L'Union pour la Méditerranée voit le jour à Paris, 10.7.2008, <http://www.france24.com/fr/20080710-union-mediterranne-europe-pays-arabes-sommet>, staženo 6.9.2008 (relativně stabilní)
- Haas, Richard N. (2006) The New Middle East. *Foreign Affairs*. November/December, <http://www.foreignaffairs.org/20061101faessay85601/richard-n-haass/the-new-middle-east.html>, staženo 8.5.2009 (spíše nestabilní)
- Chari, Raj S.; Cavatorta, Francesco (2003) The Iraq War: Killing Dreams of a Unified EU? *European Political Science*, 3 (1), s. 25-29.

- Chimelli, Rudolph (2008) Les hommes du désert et la mer. *Courrier international*. 923:23.
- Jařinová, Alžběta (2004) Krize v Iráku – proč není EU schopna jednotně jednat? *Global Politics*. 5.5.2004, <http://www.globalpolitics.cz/clanek/krize-v-iraku-eu.html>, staženo 8.5.2009 (spíše nestabilní)
- Kermanach, Laure (2008) Union pour la Méditerranée, mode d'emploi. *Le Figaro*. 11.7.2008.
- Kouchner, Bernard (2008) Europe: l'avenir passe par la Méditerranée. *Le Monde*. 11.7.2008.
- Mebarki, Zouhir Union pour la Méditerranée. Les attentes algériennes satisfaites avant le Sommet. *L'Expression*. 14.7.2008.
- Morville, Pierre (2008) UPM Du rêve aux dures réalités. *Courrier international*. 924:10-11.
- Nougayrède, Natalie ; Ricard, Philippe (2008) [Le projet d'Union pour la Méditerranée conjugue ambitions et incertitudes](#). *Le Monde*. 12.7.2008.
- Paris, Gilles (2008) Trente-trois articles, de bonnes intentions et des questions en suspens. *Le Monde*. 14.7.2008
- Quatremer, Jean (2008) L'Union pour la Méditerranée, un rêve démocratique de Nicolas Sarkozy. *Libération*. 29.4.2008.
- Quatremer, Jean (2008) Union pour la Méditerranée: Merkel recadre Sarkozy. *Libération*. 15.3.2008
- Ricard, Philippe (2008) Bruxelles récuse une coprésidence française de l'Union pour la Méditerranée. *Le Monde*. 20.5.2008.
- Ritter, Anna (2008) Ô Méditerranée! Un projet d'Union largement édulcoré. *Courrier international*. 923: s.22.
- Steinber, Gerald M. (1999) The European Union and the Middle East Peace Process. *Jerusalem Letter*, No. 418 , 6 Kislev 5760, 15.11.1999. Jerusalem: Jerusalem Center for Public Affairs.
- Vucheva, Elitsa (2008) France says it has no preferred EU president candidate. *EUObserver*:27.2.2008.

- Wagner, Wolfgang (2003): Why the EU's Common Foreign and Security Policy Will Remain Intergovernmental: A Rationalist Institutional Choice Analysis of European Crisis Management Policy. *Journal of European Public Policy*, vol. 10, no. 4, s. 4.

Neperiodická literatura:

- Avery, Graham; Nasshoven, Yvonne (2008) *The European Neighbourhood policy. Challenges and Prospects*. Brussels: Trans European Policy Studies Association.
- Barša, Pavel (2001) *Západ a islamismus. Sřet civilizací, nebo dialog kultur?* Brno: CDK.
- Benchenave, Mustapha (1983) *Pour un dialogue euro-arabe*. Paris: Berger-Levrault.
- Bicchi, Federica (2007) *European Foreign Policy Making Toward the Mediterranean*. New York: Palgrave Macmillan.
- Bicchi, Federica (2004) *The European Origins of Euro-Mediterranean Practices*. Working Paper AY0406-12. 12.6.2004. Berkeley: University of California.
- Boniface, Pascal; Michel, Maso (2006) *Les Perspectives de Paix au Proche Orient* Paris: Iris/Dalloz.
- Bull, Hedley; Watson, Adam (1984) *The Expansion of International Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Čilek, Václav; Kašík, Martin (2007) *Nejistý plamen – průvodce ropným světem*. Praha: Dokořán.
- Corm, Georges (2005) *L'Europe et l'Orient. De la balkanisation à la libanisation. Histoire d'une modernité inaccomplie*. Paris: La Découverte
- Corm, Georges (2007) *Histoire du Moyen Orient. De l'Antiquité à nos jours*. Paris: La Découverte.
- Cram, Laura (1997) *Policy-Making in the European Union: Conceptual Lenses and the Integration Process*. London: Routledge.

- Fawcett, Louise (2005) *International Relations of the Middle East*. New York: Oxford University Press.
- Gueldry Michel () *Les Etats-Unis et l'Europe face à la guerre d'Irak*. Paris; Budapest; Kinshasa: l'Harmattan.
- Hix, Simon (1999) *The Political System of the European Union*. New York: St.Martin's Press.
- Chevallier, Dominique (1987) *Renouvellements du Monde Arabe 1952 – 1982*. Paris: Armand Colin.
- Pajas, Petr; Rossiter Tony (2000) *O Evropské unii*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České Republiky.
- Fiala, Petr; Pitrová, Markéta (2003) *Evropská unie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Kratochvíl, Petr (2006) *The European Union and Its Neighbourhood: Policies, Problems and Priorities*. Praha: Ústav Mezinárodních vztahů.
- Kropáček, Luboš (2002) *Islám a Západ. Historická paměť a současná krize*. Praha: Vyšehrad.
- Lewis, Bernard (2002) *Kde se stala chyba? Vliv Západu na Střední východ a jeho následná odpověď*. Praha: Volvox globator.
- Mazánek, Ilja (2009) *Dotazník pro diplomovou práci*. 30.4.2009. Praha.
- Musu, Costanza (2007) *The Madrid Quartet: An Effective Instrument of Multilateralism?* Chicago: International Studies Association, <http://www.g7.utoronto.ca/conferences/2007/musu2007.pdf>, s.15.
- Nekvapil, Václav (2008) *Vnější vztahy Evropské unie*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky.
- Peterson, John; Shackleton, Michael (2002) *The institutions of the European union*. Oxford: Oxford University Press.
- Piening, Christopher (1997) *Global Europe: the European Union in world affairs*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Pijpers, Alfred; Regelsberger, Elfriede; Wessels, Wolfgang (1988)

European political cooperation in the 1980s: a common foreign policy for Western Europe? Martinus Nijhoff publishers. Leiden: Brill.

- Plechanovová, Běla a kolektiv (2006) *Evropská unie na počátku 21.století*. Praha: Karolinum.
- Plechanovová, Běla (2003) *Úvod do mezinárodních vztahů*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku.
- Richardson, John Jeremy (2001) *European Union: power and policy-making*. London: Routledge.
- Sekreteriát České biskupské konference (2001) *Charta Oecumenica*. Praha.
- School of Diplomacy and International Relations (2001) *Crossing the Divide – Dialogue among civilizations*. South Orange: New Jersey, <http://diplomacy.shu.edu/dialogue/news/crossing.html>, staženo 8.5.2009 (spíše nestabilní)
- Smith, Dennis; Wright, Sue. (1999) *Whose Europe?* Oxford: Blackwell.
- Smith, K.E. (2003). *European Union Foreign Policy in a Changing World*. Cambridge: Polity Press.
- Tauer, Felix (2006) *Dějiny a kultura*. Praha: Vyšehrad.
- Wallace, Helen (1996) *Policy-Making in the European Union*. Oxford: Oxford University Press.
- Westlake, Martin (1998) *The European Union beyond*. Amsterdam. London: Routledge.
- Winn, Neil (2001) *EU Foreign Policy beyond the Nation-State*. New York: Palgrave.
- World Council of Churches (2001) *Striving Together in Dialogue. A Muslim-Christian Call to Reflection and Action*. Geneva.
- Zibrandt von Dosenrode-Lynge, Sören; Dosenrode, Søren; Stubkjær, Anders (2002) *The European Union and the Middle East*. Continuum International Publishing Group

Odborné slovníky:

- Lagassé, Paul (2000) *Columbia Encyclopedia*. New York:Columbia University Press.
- Mattar, Phillip (2004) *Encyclopedia of the Modern Middle East and North Africa*. Michigan:Macmillan Reference.
- Safra, E.Jacob; Yeshua, Ilan (2002) *Britannica concise encyclopedia*. Chicago: Encyclopaedia Britannica.

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

Vliv Evropské unie na Blízkém východě

(v kontextu ekonomicko-politické spolupráce a Středomořské unie)

projekt diplomové práce

Praha 2008/2009

Autorka:

Konzultant:

Zuzana Gajdáčková

Mgr. Pavel Příkryl

1. Úvodní část:

- Vymezení tématu

Evropská unie (dále jen EU) hraje na počátku 21. století významnou roli na Blízkém východě. Role EU jako globálního hráče na Blízkém východě je výsledkem dlouhodobého procesu. Oba regiony jsou v interakci již po staletí a patří ke strategickým oblastem pro světovou ekonomiku a bezpečnost.

Podle Bezpečnostní strategie EU z konce roku 2003 patří Blízký východ k nestabilním a konfliktním regionům. Cílem Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU na Blízkém východě je vytvoření stabilního a bezpečného prostředí a eliminovat tak možnou hrozbu terorismu. EU musí pružně reagovat na problém nestability na Blízkém východě, nelegální imigrace, porušování lidských práv či naopak poskytování humanitární pomoci.

EU má silný ekonomický a politický potenciál v oblasti Blízkého východu. Jedná se nejen o tradiční obchodní vazby mezi regiony, ale i o politický vliv EU na konflikty na Blízkém východě. Nejaktuálnějším posunem v rámci spolupráce mezi těmito regiony je vytvoření politicko-ekonomické unie, tzv. Středomořské unie, která má přimět státy EU a Středomořského prostoru k hlubší spolupráci.

- **Zdůvodnění výběru tématu**

Téma vztahů EU na Blízkém východě je tématem aktuálním. Hrozba terorismu po 11. září 2001 se stala jedním z prioritních témat v mezinárodních vztazích. EU má potenciál ovlivnit a posílit stabilitu a demokratizaci Blízkovýchodního prostoru.

Projekt vytvoření politicko-ekonomické Středomořské unie je projektem francouzského prezidenta Nicolase Sarkozyho. Právě zmíněný projekt by mohl posílit vliv EU na Blízkém východě. Středomořská unie posílí nejen ekonomické zájmy EU, ale pomůže získat EU další nástroj, jak posílit svůj politický vliv na Blízkém východě z hlediska řešení mírového procesu v palestinské otázce nebo války v Iráku.

- **Cíle práce**

V obecné rovině diplomové práce se budu podrobněji zabývat vývojem vztahů EU a Blízkého východu. Předmětem mého zkoumání bude zahraniční politika EU vůči regionu Blízkého východu. Práce by měla odpovědět na otázku, zda vůbec jednotná politika EU vůči blízkovýchodnímu regionu existuje a pokud ano, jaké jsou její cíle, kdo jsou primární aktéři její tvorby a jaké používá nástroje pro své fungování.

V konkrétní rovině se bude věnovat projektu Středomořské unie, prostřednictvím kterého by EU získala nástroj pro rozšíření svého vlivu v blízkovýchodním prostoru. Těžiště zájmu bude zaměřeno na představení samotného projektu, odpovědění na otázku, zda je takový projekt vůbec reálný a pokud ano, kdo jsou hlavní partneři projektu a jaké si projekt klade cíle. Zaměřím se i nedostatky tohoto ambiciózního projektu a jeho význam pro mezinárodní politiku.

- **Metoda**

Zaměřím se na evropskou rovinu vztahů mezi EU a Blízkým východem. Podrobím analýze dokumenty, které se týkají zahraniční politiky EU vůči regionu Blízkého východu, a budu se zabývat otázkami, jakým způsobem EU vede dialog s Blízkým východem, kteří aktéři se na této činnosti podílejí a jaké mají cíle.

- **Hypotéza**

Ekonomicko-politické vazby mezi regiony jsou důležitými faktory pro stabilitu a demokratizaci Blízkého východu. Prohloubená spolupráce mezi EU a Blízkým východem je důležitá nejen pro aktéry samotné, ale pro okolní svět jako takový.

Projekt Středomořské unie by mohl dát stabilitě a demokratizaci na Blízkém východě institucionalizovanou podobu a prohloubit tak vzájemné vazby těchto regionů. EU má potenciál stát se prostřednictvím Středomořské unie významným hráčem na poli mezinárodních vztahů na Blízkém východě.

2. Předpokládaná osnova:

- **Úvod**

- **Stat'**

- 1. Vývoj vztahů Evropské unie a Blízkého východu**

- 1.1 Definice a geografie Blízkého východu

1.2 Přístupy ke vztahům mezi EU a Blízkým východem

1.2.1 Střet civilizací

1.2.2 Dialog kultur

1.3 Historická dimenze vztahů EU a Blízkého východu

1.3.1 Osmanská říše, kolonialismus

1.3.2 Mandátní správa po první světové válce

1.3.3 Studená válka - rivalita mezi USA a EHS o vliv na Blízkém východě

1.3.4 Období po Studené válce - EU jako protiváha USA na Blízkém východě, globalizace

2. Zahraniční politika EU na Blízkém východě

2.1 Aktéři

2.2 Nástroje

3. Cíle zahraniční politiky EU na Blízkém východě

3.1 Ekonomické vazby EU a Blízkého východu

3.1.1 Ropa a energetické bohatství

3.2. Bezpečnostní politika EU na Blízkém východě - stabilizace a demokratizace

3.2.1 Palestinská otázka - EUPOL COPPS, EUBAM RAFAH

3.2.2 Válka v Iráku - EUJUST-LEX

4. Euro-Středomořská unie – Cesta k naplnění cílů?

4.1 Vývoj vzniku projektu

4.2 Cíle projektu

4.3 Reakce zúčastněných států a mezinárodní společnosti

- **Závěr**

V první kapitole se zaměřím na obecné představení vztahů EU a Blízkého východu. Geograficky vymezím Blízký východ a představím dva základní přístupy ke vztahům mezi oběma regiony. Závěrem kapitoly prozkoumám historické vazby mezi Evropou a Blízkým východem.

Ve druhé kapitole bude předmětem mého zkoumání zahraniční politika EU vůči regionu Blízkého východu. Těžištěm zájmu budou její aktéři a nástroje, kterými EU vede zahraniční politiku na Blízkém východě.

Ve třetí kapitole budu zkoumat cíle zahraniční politiky EU na Blízkém východě. Nejprve se zaměřím na ekonomické vazby EU na Blízkém východě, především na ropu a energetické bohatství. Dále se pak zaměřím na bezpečnostně-politické vazby, kde v centru mého zájmu budou stát izraelsko-palestinský konflikt a válka v Iráku.

V poslední čtvrté kapitole představím projekt Středomořské unie, který pokládám za příklad prohloubení vazeb mezi oběma regiony a možných naplněných cílů zahraniční politiky EU na Blízkém východě.

3. Seznam literatury:

1. Primární literatura

- Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Barcelona Process: Union for the Mediterranean, COM(2008)319, 20.5.2008,
http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/docs/com08_319_en.pdf
- Council of European Union. **The European Security strategy - A secure Europe in the better world. 12.12.2003,**
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>
- European Commission. Euro-mediterranean Code of Conduct on Counter Terrorism. Euromed Summit. Barcelona 27.-28.11.2005.,
http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/summit1105/terrorism_en.pdf
- European Commission. Five Years Programme. Euromed Summit. Barcelona 27.-28.11.2005.,
http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/summit1105/five_years_en.pdf
- **Final Declaration of the Barcelona Euro-Mediterranean Ministerial Conference, 27.-28.11.1995,** <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r15001.htm>
- Regulation of the European Parliament and of the Council. European Neighbourhood and Partnership Instrument, EC 1638/2006, 24.10.2006,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/oj_l310_en.pdf

2. Sekundární literatura

Periodická literatura:

- Basbous, Antoine (2008) L'Union pour la Méditerranée entre rêve et utopie. Figaro. 17.4.2008.
- [Bennhold](#), Katrin (2007) Sarkozy's proposal for Mediterranean bloc makes waves. *International Herald Tribune*. 10.5.2007.
- Bensaad, Ali (2008) Pour les Européens, s'agit-il de contenir le Sud ou de s'ouvrir à lui *Le Monde*. 11.7.2008.

- Corm, Georges (2008) Foire d'empoigne autour de la méditerranée. *Monde diplomatique*. Červenec 2008.
- Euroactiv (2007) Sarkozy sounds out basis for Mediterranean Union. 27.6.2007, <http://www.euractiv.com/en/enlargement/sarkozy-sounds-basis-mediterranean-union/article-165541>, staženo 6.9.2008 (relativně stabilní)
- France 24 (2008) L'Union pour la Méditerranée voit le jour à Paris, 10.7.2008, <http://www.france24.com/fr/20080710-union-mediterranne-europe-pays-arabes-sommet>, staženo 6.9.2008 (relativně stabilní)
- Chimelli, Rudolph (2008) Les hommes du désert et la mer. *Courrier international*. 923:23.
- Kermanach, Laure (2008) Union pour la Méditerranée, mode d'emploi. *Le Figaro*. 11.7.2008.
- Kouchner, Bernard (2008) Europe: l'avenir passe par la Méditerranée. *Le Monde*. 11.7.2008.
- Mebarki, Zouhir Union pour la Méditerranée. Les attentes algériennes satisfaites avant le Sommet. *L'Expression*. 14.7.2008.
- Morville, Pierre (2008) UPM Du rêve aux dures réalités. *Courrier international*. 924:10-11.
- Nougayrède, Natalie ; Ricard, Philippe (2008) [Le projet d'Union pour la Méditerranée conjugue ambitions et incertitudes. Le Monde](#). 12.7.2008.
- Paris, Gilles (2008) Trente-trois articles, de bonnes intentions et des questions en suspens. *Le Monde*. 14.7.2008
- Quatremer, Jean (2008) L'Union pour la Méditerranée, un rêve démocratique de Nicolas Sarkozy. *Libération*. 29.4.2008.
- Quatremer, Jean (2008) Union pour la Méditerranée: Merkel recadre Sarkozy. *Libération*. 15.3.2008
- Ricard, Philippe (2008) Bruxelles récuse une coprésidence française de l'Union pour la Méditerranée. *Le Monde*. 20.5.2008.
- Ritter, Anna (2008) Ô Méditerranée! Un projet d'Union largement édulcoré. *Courrier international*. 923: s.22.
- Vucheva, Elitsa (2008) France says it has no preferred EU president candidate. *EUObserver*. 27.2.2008.

Neperiodická literatura:

- Barša, Pavel (2001) *Západ a islamismus. Střet civilizací, nebo dialog kultur?* Brno: CDK.
- Benchenave, Mustapha (1983) *Pour un dialogue euro-arabe*. Paris: Berger-Levrault.
- Boniface, Pascal; Michel, Maso (2006) *Les Perspectives de Paix au Proche Orient* Paris: Iris/Dalloz.
- Chevallier, Dominique (1987) *Renouvellements du Monde Arabe 1952 – 1982*. Paris: Armand Colin.
- Corm, Georges (2005) *L'Europe et l'Orient. De la balkanisation à la libanisation. Histoire d'une modernité inaccomplie*. Paris: La Découverte
- Corm, Georges (2007) *Histoire du Moyen Orient. De l'Antiquité à nos jours*. Paris: La Découverte.
- Cram, Laura (1997) *Policy-Making in the European Union: Conceptual Lenses and the Integration Process*. London: Routledge.
- Fawcett, Louise (2005) *International Relations of the Middle East*. New York: Oxford University Press.
- Gueldry Michel () *Les Etats-Unis et l'Europe face à la guerre d'Irak*. Paris; Budapest; Kinshasa: l'Harmattan.
- Hix, Simon (1999) *The Political System of the European Union*. New York: St.Martin's Press.
- Pajas, Petr; Rossiter Tony (2000) *O Evropské unii*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České Republiky.
- Kropáček, Luboš (2002) *Islám a Západ. Historická paměť a současná krize*. Praha: Vyšehrad.
- Peterson, John; Shackleton, Michael (2002) *The institutions of the European union*. Oxford: Oxford University Press.
- Plechanovová, Běla a kolektiv (2006) *Evropská unie na počátku 21.století*. Praha: Karolinum.
- Wallace, Helen (1996) *Policy-Making in the European Union*. Oxford: Oxford University Press.

